శ్రీ మహాభారతము - వచనము

మంత్రి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి ప్రణీతము

18 పర్వములు – 16 వాల్యూములు

ఆదిపర్వము		4	0	0
సభాపర్వము		1	0	0
అరణ్యపర్వము	1 వ భాగము	3	0	0
డిటో	2 వ భాగము	3	0	0
విరాటపర్వము		2	8	0
ఉద్యోగపర్వము		3	0	0
భీష్మపర్వము		3	0	0
ద్రోణపర్వము		3	0	0
కర్ణపర[illegible]		3	0	0
శ[illegible]		1	8	0
సౌ[illegible]		0	12	0
స్త్రీ[illegible]		0	8	0
శాంతిప[illegible]		4	8	0
అనుశాసని[illegible]		3	0	0
అశ్వమేధప[illegible]		1	8	0
ఆశ్రమవాస, స్వర్గారో[illegible]	[illegible]హాప్రస్థానిక, [illegible]ములు	1	4	0

గ్రి శెట్టు 37—8—0

[illegible]ప లయు

కొండపల్లి [illegible]కయ్యా అండ్ సన్సు

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో

రాజమండ్రి

శ్రీ

సావిత్రీనాటకము

గ్రంథకర్త

శ్రీరాముల సచ్చిదానందశాస్త్రిగారు

పబ్లిషర్సు:

కొండపల్లి వీరవెంకయ్యా అండ్ సన్సు,

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్కుడిపో,

రాజమండ్రి.

1958

[వెల 1—8—0

హెచ్చరిక

ఈ "సావిత్రి" నాటకము యొక్క కాపీరైటు సర్వహక్కులు మాకు చెందియున్నవి. కావున మావ్రాత మూలకమైన పర్మిషను లేనిదే యేసంఘముగాని, యేసినీమా నటులుగాని ప్రదర్శింపరాదు. మరియు గ్రామఫోను రికార్డింగు టాకీస్క్రీనింగు, యితర భాషలలోనికి తర్జుమాలు వగైరాలు చేయకూడదు. అట్లు అతిక్రమించినవారలు మేము జరుపు సివిల్ క్రిమినల్ చర్యలకు బాధ్యులగుదురని యిందుమూలముగా తెలియజేయడమైనది.

ఇట్లు, కాపీరైటు హక్కుదారులు
కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్సు,
శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో,
రాజమండ్రి.

రాజమండ్రి
30-10-44

పాత్రములు

—♦ పురుషులు ♦—

1 సత్యవంతుఁడు— (సాళ్వరాజపుత్త్రుఁడు, కథానాయకుఁడు)
2 శారద్వతుఁడు
3 వసంతుఁడు
4 వీరవ్రతుఁడు
(సత్యవంతుని మిత్రులగు మునిబాలురు)
5 అశ్వపతి —(మద్రదేశపురాజు)
6 నారదుఁడు
7 ద్యుమత్సేనుఁడు——(కథానాయకునితండ్రి)
8 విష్ణుశర్మ —(బీద బ్రాహ్మణుఁడు)
9 రామశాస్త్రి——(బ్రాహ్మణుఁడు)
10 పురోహితుఁడు
11 యముఁడు
12 యమభటుఁడు

—♦ స్త్రీలు ♦—

1 సావిత్రి——(మద్రదేశపురాజు కూతురు, కథానాయిక)
2 మాళవి——(సావిత్రితల్లి)
3 శైబి——(సత్యవంతునితల్లి)
4 మల్లిక——(విష్ణుశర్మభార్య, కఠినస్వభావ యగు దుష్టకాంత)
5 వాసంతిక
6 శ్యామల
7 సావిత్రీదేవి
(సావిత్రి సఖులు)

పరిచారకులు మొదలగువారు

కృతిసమర్పణము

ఉ. మైలవరాధినేత, జన ♦ మాన్యుఁడు, శాంతుఁడు బాలభారతీ
పాలనతత్పరుండు, శ్రిత ♦ వత్సలుఁ, డార్యనుతిప్రపూర్ణ ది
గ్జాలుఁడు, శూర సైనికుల ♦ చంద్రుఁడు, వేంకటపాపరాయభూ
పాలుఁడు, మత్కృతీశ్వరుఁడు ♦ వర్ధిలుగాతయశోవిశాలుఁడై.

పీఠిక

శ్లో. "మందః కవియశః ప్రార్థీ గమిష్యా మ్యుపహాస్యతాం,
ప్రాంశులభ్యే ఫలే లోభా దుద్బాహు రివ వామనః."

అని కవికులగురువగు కాళిదాసుఁడే వచించి నప్పు డితరుల సంగతి నడుగవలయునా? అందును మహామహులకుఁగూడ నసాధ్యమగు నాటకరచనకు నావంటివాఁడు గడంగుట సాహసము కాక మానదు.

నేనీనాటకము ఇరువది సంవత్సరములకుఁ బూర్వము శ్రీబాల భారతీయసమాజపోషకులును, మైలవరపురాధీశ్వరులునగు శ్రీ శ్రీ శ్రీ శూరానేని వేంకట పాపయ్యారావు బహద్దర్ జమీందారుగారియాదరమున వ్రాసితిని. వెంటనే దానిని శ్రీ జమీందారుగారు తమసంఘమునఁ బ్రదర్శింపఁజేసిరి. తరువాతఁ గొన్నిమార్పులతో శ్రీసీతారామాంజనేయ నాటకసమాజ పోషకులగు శ్రీ శ్రీ శ్రీ మోతేనారాయణరావు జమీందారుగారి యాదరమున వారిసంఘమునఁగూడఁ బ్రదర్శింపఁబడినది. ఈప్రదర్శనమువలన నేననుకొనసంతటి యామోదమును బొందఁగలిగితిని. ఇట్టియానందమును గలుగఁజేసిన శ్రీశూరానేని వేంకటపాపయ్యారావు బహద్దర్ జమీందారుగారికిని, శ్రీ మోతే నారాయణరావు జమీందారుగారికిని, నేనెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను.

ఈ నాటకమును మొదట ముద్రించుటకుఁ దగిన ప్రోత్సాహ మొసర్చి తమ యభిప్రాయ మొసంగిన నర్సాపురం సబ్ జడ్జిగారగు మ. రా. శ్రీ పాలూరి రామారావు పంతులు బి.ఏ., బిఎల్, గారికిని ప్రథమముద్రణమునకు సహాయము చేసి మహోపకార మొనరించిన నర్సాపుర నివాసులును మహోదారస్వభావులును వదాన్యశిఖామణులు నగు మ. రా. శ్రీ ఎర్రమిల్లి నారాయణమూర్తిపంతులు

బి.ఏ.బి.ఎల్. హైకోర్టు వకీలుగారికిని. ద్వితీయముద్రణమునకు సహాయ మొనరించిన శ్రీ మోతే నారాయణరావు జమీందారుగారికిని, తృతీయముద్రణమునకుఁ బ్రోత్సహించిన మ. రా. శ్రీ సర్ మోహి యుద్దీన్ యార్జంగు బహద్దరు సుబేదారు (ఓరంగల్లునం దుండెడి వారంటరు) సాహెబుగారికిని, తృతీయ ముద్రణమునకు ధనసహాయ మొనరించిన నైజాంయిలాకా గోదావరీతీరమందున్న భీమవరము కాపురస్థులగు మ. రా. శ్రీ చిత్తూరు ముత్తాదారు వరహరి నరసయ్య రెడ్డిగారికిని, చతుర్థ ముద్రణమునకు ద్రవ్యసహాయము చేసినగుంటూరు శ్రీ బాలమిత్ర సభాధ్యక్షులగు బ్రహ్మశ్రీ దంటు వేంకట కృష్ణయ్య గారికిని, నైదవ ముద్రణమునకు సాయము జేసిన బ్రహ్మశ్రీ బాకురు పండ వేంకటరమణమూర్తిగారికిని నే నెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను.

పుస్తకముపై నభిప్రాయము నొసంగిన పండితవర్యులకును, నా నాటకమును బరిశీలించి శిష్యవాత్సల్యమును బఱపిన మహాపండితులగు బ్రహ్మశ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రి శతావధానిగారికిని నే నెంతయుఁ గృతజ్ఞతాపూర్వకవందనము లర్పించుచున్నాఁడను.

ఈ నాటకమం దనేకలోపము లుండియుండును. చర్చించి సహృదయ హృదయానుసారముగ మఱియొక ముద్రణమున సవరించుకొనఁ బ్రాజ్ఞుల ననుజ్ఞ వేడుచున్నాఁడను.

నా పుస్తకములను, సుప్రసిద్ధులగు నితర పండితకవుల గ్రంథములను బ్రకటింపఁ దలఁచి ''సావిత్రీ గ్రంథమండలి''ని స్థాపించి ప్రథమసంపుటముగా నీ సావిత్రీనాటకమును బ్రకటించితిని. వెంట వెంటనే గ్రంథములు వెలువడఁగలవు. మహారాజులు, రసికులు, ధనికులు పండితులు నాయుద్యమమునకుఁ దోడ్పడఁ బ్రార్థితులు.

బెజవాడ	ఇట్లు, బుధవిధేయుఁడు
30—10—38	శ్రీరాముల సచ్చిదానందశాస్త్రి

సావిత్రీనాటకము

నాంది

చ. తన గురుముఖ్యులెల్ల జడ ♦ వారినిఁ గోరఁగ రా దఁటన్నఁ, గా
దనఘుఁ డురాజమౌళి యని, ♦ యాతని నెమ్మి వరించి, వానికై
యనితరసాధ్యమై వెలయునట్టి ♦ దృఢవ్రత మూని సౌఖ్యముల్
గనిన మహీధరాత్మజ య ♦ ఖండసుఖంబులు మీ కొసంగుతన్.

[నాద్యంతమున సూత్రధారుడు ప్రవేశించి పుష్పాంజలిం జల్లి సభ గలయం జూచి సంతసముతో]

సూత్ర—విద్వజ్జన విభూషితంబై రసికావరపరీవృతంబై మహీనాథ సనాథంబై యీ సభ యెంత యామోదజనక మగుచున్నది! ఇమ్మహాశయుల నానందింపఁ జేసినప్పుడుగదా, నేను ధన్యుఁడ నగుట. (చూచుట నభినయించి) అదిగో! ప్రేయసి వచ్చుచున్నది. విచారించి కర్తవ్యము నిశ్చయించెద.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్త్రా! నమస్కారము.

సూత్ర—అభీష్టావాప్తిరస్తు.

నటి—ఆర్యా! సభ్యులు నాటకావలోకన కుతూహలమును వెలిఁబుచ్చుచున్నవారు. ప్రదర్శనమునకై యనుజ్ఞ వేఁడెద.

సూత్ర—కళ్యాణీ! ఏ రూపకాభినయమ్మున నిమ్మహామహుల సంతుష్టి బఱుపఁగలము!

నటి—ప్రభుగౌరవమునఁ గవితవోలె భవదనురాగాతిశయమున నలరారఁదగిన నేనా, మీకుఁ గర్తవ్య ముపదేశించుదానను!

సూత్ర—అట్లనఁబోకుము, సత్కృతులచే నరపతులువోలె, నుత్తమ సతులవలననె భర్తలు శాశ్వతకీర్తిని గడింతురు.

నటి—ఇది పరిహాసమా ?

సూత్ర—పరిహాసము కాదు; ముమ్మాటి కిదియే నిశ్చయము.

నటి—అట్లయిన నట్టియుత్తమ సతీచరిత్ర మెద్దియైన నాటకరూపమున నున్న, దానిఁ బ్రదర్శింపఁ జేయఁగోరెద.

సూత్ర—కలదు అట్టిరూపకమే కలదు.

నటి—[సంతసముతో] నిజముగానా ?

సూత్ర—నిశ్చయముగ.

నటి—అయిన దాని నామమేమి ?

సూత్ర—సావిత్రి.

నటి—ఆహా ! ఈమె చరిత్ర మతి పవిత్రముకదా ? మహాభారతమున సంగ్రహముగనున్న యీకథను నాటకరూపమున వ్రాసి స్త్రీల కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రుఁడైన యాసుకవి యెవ్వరో ?

సూత్ర—శ్రీరాముల సచ్చిదానందశాస్త్రి.

నటి—[స్మృతి నభినయించి] బెజవాడ హిందూ హైస్కూలునందు పండితపదవినుండిన శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వరకవీశ్వరులశిష్యుఁడా !

సూత్ర—ఔను.

నటి—తినఁబోవుచు రుచుల నడుగనేల ? కాలహరణ మొనర్పక దిదృక్షాపిపాసితు లగు నీసభ్యుల సంతుష్టిఁ బఱపుఁడు.

సూత్ర—ప్రేయసీ ! నవీనవస్తువిలోకన మెట్టివారికైనను బ్రీతినిఁ బుట్టింపకమానదుసుమా! ఇటుచూడుము.

గీ. పంకజాగారముల వీడి ♦ భ్రమరపాళి
చూతసుమసౌధవీథులఁ ♦ బ్రీతినెఱపు
భవనమును బాసి నెచ్చెలుల్ ♦ గలసికొలువ
విపినమును జూడవచ్చు సా ♦ విత్రివోలె.

ఇఁక మనము పోయి కర్తవ్యమునకుఁ గడంగుదము రమ్ము
(అని ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రస్తావన

సావిత్రీనాటకము

ప్రథమాంకము

[వనము]

సఖులు—[తెరలో] అమ్మా! ఇటు, ఇటు. [అని సఖులు త్రోవ
జూప శ్యామలా సావిత్రులు ప్రవేశింతురు]

శ్యామ—సఖీ! ఉద్యానవనమును మించి యీప్రదేశ మెంత మనో
హరముగ నున్నదో చూడుము.

సావి—సహజశోభను కృత్రిమ మతిక్రమించునా!

శ్యామ—చెలీ! మహారాజకుటుంబము నాదరించుచున్నదో యను
నట్లు లీవనదేవత యెంత యామోదమును జూపుచున్నది.

సీ. ఇనరశ్ములను సోఁక ♦ నీయని శాఖాక
దంబకం బాతప ♦ త్రంబుఁ జేసి
మలయమారుత కేళిఁ ♦ జలియించు పూఁగొమ్మ
గము లల్ల వింజామ ♦ రములఁ జేసి
చిగురుకైపున గొంతు ♦ లెగయఁ బాటలు వాడు
పికముల వందిపా ♦ ఠకులఁ జేసి
కమ్మనెత్తావి ది ♦ గ్వలయమ్ము నంజిమ్ము
పూలసోనలు సేసఁ ♦ బ్రాలు సేసి
భృంగగాయకగాన ప్ర ♦ సంగములను
బర్హివారాంగనానృత్య ♦ వైభవముల
గూర్చి వనదేవి నిన్నెదు ♦ ర్కొనఁగ వచ్చె
నధిపు లెం దుండు రందఁడె ♦ యలరు సిరులు.

సావి — శ్యామలా! నెచ్చెలి వాసంతిక యింకను రాకున్న దేమి?

శ్యామ — ఏదియో పఠించుచుండనోపు. వాసంతిక వచ్చువఱ కిందు విశ్రమింతము, రమ్ము.

సావి — ఔను విద్యాభిలాషిణు లట్లేకదా యుండవలె [అని శిలాతలమునఁ గూర్చుందురు]

శ్యామ — సఖీ! మీాస్నేహ మెంత చేసినను నే నెందును గృత్యకృత్య నగుదు నన్న యాశ కలుగుట లేదు.

సావి — శ్యామలా! శ్రద్ధతోఁ బ్రయత్నింపవలయునుగాని, ప్రయత్నించినవారి కసాధ్య మొకటియుండునా?

మ. ప్రణుతింపం దగు సత్కళాపటిమ ది ♦ వ్యజ్ఞానసంప త్తినిర్
మణిమంత్రౌషధు లాదిగాఁగల జగ ♦ న్మాన్య ప్రభావంబులన్
గణనీయం బగు స్వర్గముక్తి గొనను శ ♦ క్తుల్ గారె యీాయంగనా
మణు, లింకేటి కశక్య మొండు గలదే ♦ త్న్మామండలిన్ నెచ్చెలీ?

శ్యామ — అవును సంశయము లేదు. సఖీ! ఇంక బట్టుదల వహించి శాస్త్రాధ్యయన మొనరించెద

సావి — అంతటి పట్టుదలనే వహించిన వాసంతికను మించెదవని తలంచెద. సర్వకార్యములు సాధించెదవనియు సంతసించెద.

[అంత వాసంతిక తాళిపత్రమును జేతఁబుచ్చుకొని ప్రవేశించును]

శ్యామ — సఖీ! ఇక్కడ ఇక్కడ.

వాసం — ఇదిగో వచ్చుచున్నాను [అని మరలఁ జదువుట నభినయించును]

శ్యామ — సఖీ! ఏదో పద్యమును వ్రాసి సరళ శబ్దప్రయోగమునకుఁ గాఁబోలు మరల మరలఁ జూచుచున్నది. యోజించి వ్రాయుట యొకదా సరసకవితకు లక్షణము.

వాసం — (సవరణ నభినయించి) నెచ్చెలులారా! నాకై యెదురు చూచుచుంటిరి కాఁబోలు. కాలహరణమునకు మన్నింపుడు

సావి — (వాసంతిక బుజమునఁ జేయివైచి) సఖీ! నేఁ డేల యాలసించితివి.

వాసం — ఆలోచనానిమగ్నయై వచ్చుచున్న నన్ను మహారాజ్ఞీ మాళవీదేవి పిలిచె

సావి — మాయంబ పిలిచెనా? తరువాత.

వాసం — మహారాజుం దే యుండుటచే నించుక జంకితిని. గాని చిర పరిచయము రాజసమక్షమునకుఁ జేర్చినది.

సావి — నాకంటెనతి ప్రీతిగ నాదరించు నాతండ్రిగారికడ కేగుటకుఁగూడ జంకితివా?

వాసం — సఖీ! ఎంత చనువున్నను రాజసమక్షమించుక భయమును గల్పింపక మానునా?

సావి — ఔను. పిమ్మట నేమి జరిగినది?

వాసం — నా యాలోచనకుఁ గారణ మడిగి పద్యమును జదివించి యీ రత్నాంగుళీయకమును నా వ్రేల నుంచిరి.

శ్యామ — ప్రభుసంతోషమునకు బహూకార మేకదా నిదర్శనము. వాసంతిక! సరస్వతీ చతుర్ముఖు లనందగు నా రాజదంపతుల యానందమునకుఁ బాత్రమగు నీమేధావిశేష మెంతయని మెచ్చుకొందును.

సావి — సఖీ! ఏవిషయమును వర్ణించితివి?

వాసం — అఖండ వైభవోపేతులై మహారాజలాంఛనవిరాజితులైన అశ్వపతి మహారాజుగా రిచ్చట మానివర్యుల సాదరమున సేవించుచుండుటఁ జూచి మునిజనప్రభావ మనన్యసామాన్య మని యెంచి యిట్లు వ్రాసితిని.

సావి — (సంతోషముతో) ఏదీ చదువుము.

వాసం — సీ. అఖిలధరాతలం బర్పించు భూజాను
లుండియుఁ జెయిఁ జాప కుండువారు.
పిడుగుఁబోలెడు శాప మిడ శక్తులయ్యును
నపకారులను విడనాడువారు
స్వర్గసౌఖ్యంబైన సమకూర్చువారయ్యు
మృగచర్మధారులై మెలఁగువారు

ధనహీను నింద్రు నం తగఁ జేయువారయ్యుఁ
గాయలాకులఁ బ్రొద్దు గడుపువారు
అతులితైశ్వర్యసుఖముల నందఁగలిగి
మైహికేచ్ఛల నన్నింటి నవలఁద్రోసి
పరమె ముఖ్యంబుగా నెంచు పరమ మునుల
శ_క్తిసామర్థ్యముల నెన్న శక్యమగునె!

సావి—సఖి! నీవర్ణనము మిగుల ప్రసంశనీయము. ఐహికవాంఛల విసర్జించి శీతాతపంబుల కోర్చి యాత్మను బరమాత్మయం దైక్యము గావించి మహానంద మనుభవించు మునిజన ప్రభావ మెంతని వర్ణింపనగును ఐహికవాంఛ లననేమి, స్వర్గాద్యు_త్త మలోకంబులను గాని. యణిమాది సిద్ధులనుగాని, యంత యేల మోక్షమునుగాని సాధింపనెంచిన వనవాసము, ఋషి సేవయేగదా మానవులు కోరదగినవి. అది యేమోకాని.

గీ. పరమమును లన్నఁ దత్ప్రభావంబువిన్న
వారిఁ గనుగొన్న మోదంబు ప్రబలి వారి
చెంత నివశించి సద్గోష్ఠి సేఁయునెపుడు
గాతుకము గల్గుఁదత్సఖీ గణముతోడ.

వాసం—ఇంతటి జ్ఞానవైభవముం గలిగి బాల్యమునందే గురుహిత బంధుజనాదరముం గన్న నిన్నశ్వపతిమహారాజు వడయుటకు వనవాసమూ, తపోనియమమేకదా కారణము.

సావి—చెలీ! మహారాజైనను నాజనకుడు వేదస్వరూపిని యగు జగన్మాతను సావిత్రిని సాక్షాత్కరింపఁ జేసికొనెను గదా! తపోబల మెద్దానిని సాధింప సమర్థముకాదు. కనుకనే మునులు (అని అర్థోక్తిచే విరమించును.)

వాసం—చెలీ! మునిశబ్దశ్రవణముచే నిన్నొకటి యడుగ వేడుక పొడమున్నది.

సావి—అది యేమి?

వాసం—నిన్నటి సాయంసమయమున నిచ్చటికి వచ్చిన మునివర్యుని
ప్రశ్నించుచుంటివే, ఏమని?

సావి—మానవసామాన్యధర్మము లేవి యని.

వాసం—వారి సమాధాన మేమని?

సావి—దయాసత్యశౌచములనియు, స్వకులోచితకర్మానుష్ఠానమనియు

వాసం—ఆహా! చక్కనిమాట వింటివి. తరువాత—

సావి—మానవులకుఁ దరణోపాయ మేదియని వేడితిని.

వాసం—ఏమినీవిజ్ఞానము! చెలీ! వారేమి సెలవిచ్చిరి?

సావి—జ్ఞానమనియు, అందులకు భక్తివైరాగ్యములు సాధనమనియు
వచించిరి

శ్యామ—సఖీ! స్త్రీధర్మమునుగురించి యేమైనఁ బ్రశ్నించితివా?

సావి—దానిని మఱుతునా! వనితలకుఁ బతిసేవకంటె వేఱుధర్మమే
లేదనిరి.

వాసం—తెలియఁదగినవానినిఁ దెలిసికొంటివి.

సావి—నెచ్చెలులారా! ఆ మహాభాగునితో మఱికొంత ముచ్చటింప
దలఁచితిని కాని యవకాశము లేకూరకుంటిని. మనముపోవు
నది మునియాగ దర్శనమునకుఁగదా! మార్గమధ్యమున నన్ను
ఋష్యాశ్రమముల నన్నిఁటిని జూపింప జనకుని వేఁడెద. చిత్ర
ముల నవలోకించెద. అక్కడ మునులవలన మఱికొన్ని ధర్మ
రహస్యములఁ దెలసికొనియెద.

భటుడు—(ప్రవేశించి) అమ్మా! అశ్వపతిమహారాజుగారు ఇప్పుడే
చిత్రకారుఁడు దెచ్చిన ఈచిత్రపటములను దమ కీయ నాజ్ఞ
యిచ్చినారు.

సావి—వనవిశేషముల వ్రాయించియుండును. శ్యామలా! వానిని
గ్రహింపుము.

శ్యామ—(చిత్రపటముల గ్రహించును)

సావి—ఓయీ! నీవుపోయి జనకునియాజ్ఞగొనిరథము సిద్ధపఱుపుము.

భటు—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును)

శ్యామ—(చిత్రపటములం జూచి) సఖీ! ఈసరోవరమును, దత్ప్రాంతమున నున్న దేవతాయతనమును జూడుము; ఎంత మనోహరముగ లిఖింపంబడినవో.

సావి—ఔను! చిత్రకారుండు కడుంగడు సమర్థుండు.

వాసం—సఖీ! వీణాపాణియైన యీ వాణిని దిలకింపుము.

సావి—ఏదీ? (అని గ్రహించి చూచి) సఖీ ? స్వభావము నతిక్రమించ లేదు సుమా?

సీ. మొలకనవ్వుల విలసిల్లు ♦ మోము గోము
దరసమీలితనేత్ర ప ♦ ద్మముల సొబంగు
గానరసమగ్నమౌ మూర్తి ♦ కలికితనముం
గాంచ నిజమైన వాణిగాం ♦ గానిపించు.

శ్యామ—(రెండుపటముల గ్రహించి) సఖీ! ఆ కృతిచే నొక్కరుగా నున్నను వేషముచే నిరువురుగాం గాన్పించుచున్నారు? వీ రెవ్వరు ?

సావి—ఈమె హిమవన్నగరాజపుత్రి, పార్వతి.

వాసం—ఔను! ఈమె మణిభూషణాదులే మహారాజపుత్రి యని బోధించుచున్నవి. తపస్వినిగా నుండుటకు గారణము ?

సావి—భర్తృప్రాప్తి.

వాసం—అనంతరత్న ప్రభువుండై, పర్వతరాజని విఖ్యాతింగాంచి నిఖిల దేవతాదరణపాత్రుం డగు హిమవంతుండు తన పుత్రిక కనురూపుం డగు వరుని సమకూర్పలేకపోయెనా ?

సావి—తండ్రి యత్నింపకుండునా? తల్లి యుపేక్షించునా? ఈమె వారి చిత్తవృత్తి ననుకరింపదయ్యె.

వాసం—అనుకరింపక ?

శ్యామ—ఇట్లు స్వతంత్రించుటతల్లిదండ్రులం దిరస్కరించుటయేయో?

సావి—కానేరదు. భర్తమూలముననే యైహికాముష్మికసుఖంబులు పొందందగియుండుటచే స్త్రీ లనుకూలవరునిం గోరుకొనుటయే ముఖ్యము.

వాసం—అయిన నీమెకీతపస్విని వేషమేల?

సావి—నిఖిల ఫలదాతను వరునిగాఁగోరుకొనుటవలన.

శ్యామ—ఎవరా మహానుభావుఁడు? ఈశ్వరుఁడా?

సావి—ఔను.

వాసం—ఈసుకుమారి దుర్భరమైన తపోనియమంబున కోర్చుటకు తలిదండ్రు లంగీకరించిరా?

సావి—పుత్రికాప్రీతి యొక్కింత ప్రతిబంధింపఁ జేసెనుగాని యామె యభిలాష యత్యుత్తమమైన దగుటచే తలిదండ్రులకే కాదు సర్వజనామోద పాత్రమైనది.

వాసం—(స్వ) ఆహా! ఏమి యామెమనోనిశ్చయము, [ప్రకా] సఖీ! ఆమె కోర్కె సఫలమయ్యెనా?

సావి—సఫలమగుటయేమి భర్తయర్ధశరీరమునే గ్రహించినది. తపోనియమ వ్రతపరాయణు లెన్నడైన విఫలు లగుదురా? వారు పొందరాని శుభములుండునా అందువలననేకదా మహారాజులు సైతము రాజ్యభారము పుత్రులపై నిడి యరణ్యములకేగుట.

వాసం—ఆహా ఏమి యీసాధ్వి ప్రభావము ఈమెపవిత్ర చరిత్రము సతులకాదర్శకముగదా!

శ్యామ—[ఆత్రుతతో] సఖి! ఈపటమును చూడుము ఎంతవింతగ నున్నదో [ఒకపటమును తీయును]

వాసం—ఏదీఏదీ [అనిచూచి యాశ్చర్యముతో] సఖీ! ముద్దులు మూటగట్టు మూఁడుశిరములు గలయీబాలుడెవ్వఁడు? శాంత స్వరూపయగు నీతపస్విని యెవ్వతె?

సావి—ఈమె అనసూయ. ఈమెను బరీక్షింపవచ్చిన త్రిమూర్తులను మూఁడుతలలు గలబాలకునిఁ జేసి యాడించుచున్నది. అతడే మహానుభావుడు దత్తాత్రేయస్వామి.

శ్యామ—
వాసం— } [ఆశ్చర్యముతో] ఔరా! పతివ్రతాప్రభావము ముమ్మూర్తులను గూడి బాలకులఁ జేసెఁగా!

సావి—యథార్థమైన పతివ్రత కొక త్రిమూర్తు లేమి, లోకములన్నియు స్వాధీనములే యగును.

వాసం—తలంచినపు డెల్ల మహోత్సాహమును గలిగించి పాతివ్రత్యమహిమను బ్రకటించు నీ చిత్రపటముల మనము ముఖ్యముగ నుంచుకొనవలసినదే.

సావి—సందేహ మేమి?

గీ. సతము సౌశీల్యవతు లగు ♦ సతులచరిత
మాలకించుచు హృద్వీథి ♦ యందు వారి
నిలిపి తద్రీతి వర్తించు ♦ నీరజాక్షు
లందరానట్టిఫల మున్నె ♦ యవనిలోన!

[తెరలో]

భటుడు—అమ్మా! రథము సిద్ధమైనది.

సావి—నెచ్చెలులారా! మునిబాలకులవలన నిచ్చట మునిపల్లె యొకం డుకలదని వింటిని. అచ్చటికేగి మునిపత్నుల సందర్శింతము.

శ్యామ—
వాసం— } అంతకన్నఁ గాదగిన దేమున్నది.

సావి—శ్యామలా! పరిచారికలఁ గలసి పూజాద్రవ్యములఁ దీసికొని రమ్ము.

శ్యామ—అటులనే.

సావి—వాసంతికా! మనము పోవుదము రమ్ము.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు]

[వనప్రాంతమున సత్యవంతుడు విచారముతోఁ బ్రవేశించును.]

సత్య—ఆహా! కాలమహిమ యెట్టివారికైన దురూహ్యముకదా?

మ. తరమే బ్రహ్మకునైనఁ గాలమహిమల్ ♦ తర్కింపఁగా శౌర్య దు
ర్భరులౌ ప్రాజ్ఞులు మానవంతులు మహా ♦ రణ్యమ్ములం బట్ట దు
ర్ధరసామ్రాజ్యముఁ నేలఁచుంకుదురుప ♦ దల్ కట్టి! మున్నింద్రుడున్
సరసీజంబున డాఁగఁగా నహుషుఁడా ♦ స్వర్గంబు పాలింపఁడే?

మహారాజ పుత్త్రుఁడ నైనను నాకీ యరణ్యవాసక్లేశము తప్పక
పోయెనుగదా.

మ. ధనువున్ సర్వవిధాయుధంబు లనువౌం ♦ దన్ గేలఁగీలించి తో
జను దేరన్ ధరయీనినట్లు బలముల్ ♦ శౌర్యంబు దీపింప దు
ర్జనులం ద్రుంచెదనాకు గొడ్డలియునుం ♦ ద్రాడివ్వ్యాధిం దాల్చి యుం
ధనముల్ గొట్టఁగనయ్యెనెందు విధి ద్రావా ♦ తల్ తప్పునే యేరికిన్

జన్మాంతరమునం దొనర్చిన పాపపుణ్యఫలమెట్టివారికైన ననుభవింపక
తీరదుగదా! అయినను బురుషప్రయత్నములేక యెట్టి స్వల్ప
కార్యమైనను సఫలము కానేరదు. అందున సుక్షత్రియులుం
ధైర్యసాహసముల నవలంబింపకున్న స్వకులోచితమైన
సామ్రాజ్యపదవి నలంకరింప నేరరు.

ఉ. క్షత్త్రియజాతిఁ బుట్టి ముసి ♦ చంద్రుకృపన్ గళ లభ్యసించి లో
కత్రయమైన గెల్వఁదగు ♦ కార్ముకవిద్య గడించి దుష్టులౌ
శత్రులఁ జంపకుండుటలు ♦ క్ష్మాపతి కొప్పునె? ధర్మరక్షకుం
క్షాత్రముగాని క్షత్త్రియుల ♦ బాహుబలం బదియేల కాల్పనే?

కావున నే నిదె వెళ్ళి మారాజ్య సర్వస్వము హరించిన దురాత్ముల
గర్వనిర్వాపణం బొనర్చి మత్పూర్వార్జితంబైన రాజ్యమును
మఱలఁ గైకొనియెద.

ఓరీ! దురాత్మా! ఉగ్రసేనహంతకా? నీ కాయువు మూడినదిసుమా!
(ముందునకు నడచి రోషముతో)

శా. నీచత్వంబునఁ గన్నుగానక బుధుల్ ♦ నిందింతు రంచాత్మ సం
  కోచం బించుక లేక మజ్జనకుఁ జీ ♦ కున్ వృద్ధునిం దోలి మ
  ద్భ్రాచీనార్జితపూజ్య రాజ్యపదవిన్ ♦ బ్రాపించి దీపించెదే ?
  ఈ చిత్రాశ్వుఁడు మేనఁ బ్రాణములతోఁ ♦ నేపారఁ బెంపారెదే;

(విమర్శించి) దురాత్ములు శత్రువులు మాయెడనొనరించిన దుష్కృత్యమున కొడలు మఱచి పలుకుచుంటినే కానిఇప్పట్లనాప్రయత్నమంతయు నెండమావుల నీరుఁగ్రోలఁదలంచువిధమున వ్యర్థము గాకుండునా? ఎంతశౌర్యమున్నను ప్రాజ్ఞులు సమయానుసారముగఁ బ్రవర్తింతురు కాని యసమయంబునఁ దొందర నొందుదురా ?

సీ. వివిధాయుధ కళాప్ర ♦ వీణులౌ శత్రుల
      నలుగైన లేకుండ ♦ గెలువవశమె ?
  ప్రబలదోర్బలబలా ♦ స్పదులైన వైరులఁ
      బిలువ బంటును లేక ♦ కలపఁనగునె ?
  కరితురంగమరథో ♦ త్కటులైన భటపంక్తి
      నశ్వమైనను లేక ♦ యణఁప నౌనె?
  పవిసుదృఢోదగ్ర ♦ కవచులౌ వీరుల
      నజినధారికిఁ గెల్వ ♦ నలవియగునె?
  చటుల భీషణ బలకర ♦ స్ఫార సకల
  సాధనాగ్ర ప్రభూత వి స్తార ధాళ
  ధళ్య శోభిత దశ దిశాం ♦ తః ప్రపూర్ణ
  వైరిబల మేడ? నాబాహు ♦ బల మదేడ

ఇది యేమి యిట్లు తలంచుచుంటిని ? మునివర దత్తంబులై సకలధాత్రినిజయింపఁగల యస్త్రశస్త్రంబులు నాకడ నుండ నేనీ శత్రువుల గిత్రువుల లెక్కసేయుదునా ? ఇపుడే నా జననీజనకుల యాజ్ఞవడసి జైత్రయాత్రా మహోత్సవానందమనుభవించెద. (స్మరణ మభినయించి) ఏమినావెఱ్ఱి! శత్రువిజయమునకై నాజననీజనకు లాజ్ఞనిత్తురా – ఇంతియేకాక

యొక్కక్షణ మగపడకయున్నఁ గొడుకా కొడుకా యని దుర పిల్లుచుండెడి యంధుల నాతల్లిదండ్రుల నెవరు వీక్షింతురు? గర్భధారణాది బహువిధక్లేశముల ననుభవించి యాత్మకంటె నెక్కుడుగఁ జూచుచు నెంతయో ప్రేమాంబునం బెంచెడి జననీజనకుల సేవకన్న ధనకనకవస్తువాహనాద సంపద లేమి, ఒక మహీరాజ్యపరిపాలన మేమి, స్వర్గరాజ్యపదవి యైనను ఎక్కువకానేరదే? కావున మాతాపితృ సేవాపరాయణుం డనై కాల నిరీక్షణముఁ జేసెద.

(తెరలో) సత్యవంతా! సత్యవంతా!

సత్య—మిత్రులారా! యిక్కడ, యిక్కడ

[శారద్వత వీరవ్రతులు ఇతరబాలురు ప్రవేశింతురు]

వీర—మిత్రమా! నీకై చూచుచుంటిమి; ఇందే యుంటివా?

సత్య—ఎందులకు?

వసం—మావివాదఁ దీర్పఁగలందులకు.

సత్య—మీ వివాద మేమి?

వసం—నాలుగాశ్రమములలో నేది ప్రశస్తమని.

సత్య—మేధానిధుల రగు మీసంశయము నేనా తీర్చువాడను?

శార—మిత్రమా! ధీనిశారదుండ వగు క్షత్త్రియుండవు నీవుగాక మఱియెవ్వరు న్యాయనిర్ణయమునకు సమర్థులు?

సత్య—మీకు నాయెడఁ గల ప్రేమాతిశయమున కేనెంతయు సంత సించుచున్నాఁడ. మిత్రులారా, ఆయా ధర్మముల నెరవేర్చు కొనుచున్న నేయాశ్రమమైన నుత్తమమే కాని "బలవా నింద్రియగ్రామో విద్వాంస మపి కర్షతి" అను నార్యోక్తి చొప్పున భ్రమప్రమాదముల నెన్నిఁటినైనను గాపాడుకొను టకు మానవసామాన్యులకు గృహస్థాశ్రమమే యుత్తమ మని పెద్దలు చెప్పుదురు. ఇంత యేల ప్రపంచమున నెందుఁ జూచినను ద్వైతమే కానంబడుచుండును. ఇటు చూడుఁడు.

మధుమదిరాస్వాదన ప్రముదితాయమాన మానసంబులై మదన శింజినీరవంబులకరణి శ్రుతిరంజన మొనరించుచు మహానురాగముఁగల నాయికానాయకుల వోలె సంచరించు మధుకరదంపతుల యనురాగాతిశయంబును చిత్రపత్రాంశుక పరిశోభితలై నవ్యారుణపల్లవాధర మనోహారిణులై కుసుమగుచ్ఛస్తనవిభాస్వరలై పున్నాగశాఖాబాహువుల పెనంగిన లతాకాంతం ప్రేమవిశేషంబును, క్షుద్బాధ కోర్వజాలక తమ చిరుతపక్షంబుల నాడించుచు వివృతవదనంబులై దిక్కులం దిలకించి తల్లులకై పలవించు పక్షిశాబకంబులకు ఫలజలంబులం దెచ్చి యిచ్చి సంతసం బొదవించు నీడోద్భవముల సంతానవాత్సల్యాతిశయంబును జూడఁజూడ నీప్రదేశం బెంతయు నావిర్భవించిన గృహస్థాశ్రమధర్మమున కాటపట్టన హృదయానంద మొదవించుచున్నది. కావున సృష్టికారణమై సకల పురుషార్థములకు స్థానమైనది గృహస్థాశ్రమమని నా యభిప్రాయము.

వీర—మిత్రమా! నీనిర్ణయము మిగుల ప్రసంశసేయము.

శార—సత్యవంతా! నీవు బుద్ధిని బృహస్పతి సమానుఁడవు. నీ కెవ్వరీడు రాఁగలరు!

వసం—మిత్రమా! ఈయాశ్రమప్రాంతమున కెవ్వడో యొక రాజపుంగవుఁడు వచ్చెనఁట!

సత్య—ఎందులకు?

వసం—రేవా నదీతీరమున మును లొనర్చెడి యాగమును జూడఁగలందులకు.

సత్య—ఐన నేమి?

వసం—వారి వైభవముఁ జూడఁ వేడుక వొడముచున్నది. కావునఁ బోదము రమ్ము.

సత్య—మన మిట్లేగిన వనవాసులు ప్రపంచజ్ఞానశూన్యులని కొందఱు వెడఁగు లభిప్రాయపడుదురు. పురాణేతిహాసములయం దాతి

తేరి సర్వరసస్వరూపములఁ బుక్కిలించి శాస్త్రదృష్టిచే నిం
ద్రాది బృందారక వైభవముం గూడ చూచెసి మీకీ రాజ్య
వైభవ మానందజనక మగునా? అయినను లక్షణజ్ఞానమున
లక్ష్యములఁ బరిశీలించుట యుక్తమే. [illegible]రందు. నే
నిందే కుసుమములఁ గోయుచు [illegible] చూచు
చుండెద.

వసం—ఇక్కడనే యుందువా?

సత్య—నే నసత్యమాడుదునా!

వీర—నీ వసత్యమాడిన సత్యవంతుఁ డను [illegible] నీకేలొకలుగున్?

శార—కాలవశమున నిం దుంటివి గాని నీకీ రథగజాశ్వములు
లెక్కలోనివియా? కానిమ్ము. మేమే పోయివచ్చెదము.

[అని మునిబాలకులు నిష్క్రమింతురు]

సత్య—ఆహా! ఈప్రదేశ మెంతమనోహరముగఁ గానుపించుచున్నది.
ఈ మలయపవనసుఖ మనుభవించుచు సుమంబులఁ గోయు
చుండెద. [అని పుష్పాపచయ మభినయించుచుఁ జెవియొగ్గి]
ఎచ్చటివీ రథ నేమిధ్వానములు?

సావి—[తెరలో] సూతుఁడా! రథము నిందే యుంచుము. మునుల
యాశ్రమములు సమీపించితిమి ఇచటినుండి పాదచారిణు
లమై వెళ్ళఁగలము

సత్య—చిలుకపలుకులవలెఁ గర్ణానంద మొనరించు నామృదుమధుర
స్వరము స్త్రీస్వరముగ నున్నదే! అగుగాక! [పుష్పములు
గోయుట నభినయించును]

వాసం—[తెరలో] భర్తృదారికా, ఇటు! ఇటు!

సత్య—భర్తృదారికా యనుచున్నదే! [చూచి నిశ్చేష్టుఁడై సంభ్రమ
ముతో] అహా! ఏమి యా తనూవిలాసము! ఏమి యా పె
గమనవైచిత్ర్యము!

మ. చెలికేలం దన కేలు పూన్చి వెనుకం ♦ జీరాడు పయ్యంటతోఁ
జిలుగుంబావడఁ దీర్చుకొంచు మణిమం జీరధ్వనుల్ మీరఁగా
లలితోక్తుల్ మెలమెల్ల నాడుచును హా ♦ లాలోలయై యువ్వనిం
గలయంజూచుచువచ్చెడున్ గలికియో♦కంజాస్త్రపూములికో.

[సావిత్రి వాసంతికలు యథోక్తముగ ప్రవేశింతురు]

సత్య—ఏమిఁ యీరమణీమణి తనూరామణీయకము!

మ. కనుదమ్ముల్ శ్రవణాంతికంబారయు. రా♦కాచంద్రబింబంబు నీ
యనఁగాఁజాలును నెమ్మొగమ్ము జడనా ♦ ట్యంబాడుఁ శ్రోణీతటిం
దనువల్లీజనితోరుగుచ్ఛముల చం♦దం బొప్పు, చందోయిచేఁ
దనువల్లాడఁగ మందమందగతిని ♦ త్తన్వంగి యెందేగునో!

సావి—
వాసం— } [నలుదిక్కులు చూచి

వాసం—సఖి! ఇచ్చటి కుసుమంబు లెంత మనోహరములుగనున్నవో జూడుము. [అని యిరువురు పువ్వులు గోయుట నభినయించు చుందురు]

సత్య—[స్వ] అదిగో! పుష్పముల గోయుచు సఖీసమేతయై యాత రుణి యిటే వచ్చుచున్నది. [పరికించి] ఏమి యీ యద్భుతా కారము! కనులకు మిఱుమిట్లు గొల్పుచున్న దే!

సీ. వెడవెడం బఱతెంచు ♦ వీక్షణంబులఁ జెట్ల
నల్లకల్వలతోర ♦ ణములు కట్టి
మిసమిసలాడెడు ♦ మేనికాంతులఁ బువ్వు
పొదలకు బంగారు ♦ పూఁతఁ బూసి
యధరంబుపై నడ ♦ యాడు లేనగవులఁ
బల్లవాళికి ♦ వెల్లవేసి
నెత్తావి నలరారు ♦ నెమ్మొగంబునఁ బూల
కదుగు భృంగంబుల ♦ కాసగొలిపి

మారు విజయాస్త్రిఁ జేయు దే ♦ వేరి యనఁగ
దనువుఁ దాల్చిన శృంగార ♦ తత్త్వమనగఁ
రమణుఁ గనవచ్చు నారామ ♦ రమణి యనగ
జెలువ చెలువారు నివ్వన ♦ సీమ నౌర.

సత్కవుల వాక్కులను, చిత్రకారుని లేఖినికి నందని యిట్టి సౌందర్య మెందైన నుండునా? ఇక్కాంత నే భూకాంతుండు చిరంతనతపంబునకు ఫలంబుగఁ బడసెనో, ఈగమణి గమనీయారుణ చరణపల్లవ లాక్షారస మనోహరంబులై యేసౌధ రాజంబు లున్నతివహించెనో? ఈసుందరి మందస్మితచంద్రికాప్రసరణంబునకు ధన్యుండైన యిత్తరళాక్షికటాక్షవీక్షణములకుఁ బాత్రుడై యిత్తరుణీ లావణ్య మే భూరమణుండు తనివిదీర ననుభవింప నెంతటిపుణ్య మార్జించి జనించెనో యూహింపఁజాలకుంటినే. ఏమీ యాచిత్రము; పరకాంతలన మాతృభావమున సంచరించు నాకు నీ చంచరీకాలక, నీ యంచయాన, ని మించుబోణిఁ గాంచినంత నే ధైర్యకంచుకము పటాపంచ లగుచున్నదే! దీని కేదియో మహత్తరమైన కారణ ముండకమానదు. ఎన్ని కారణము లున్న నేమి! ఈ కుసుమకోమలి యసమానతనూవిలాసమే ప్రథమకారణము.

గీ. హరుజటాజూటమందున ♦ నధివసించి
విహరణ మొనర్ప నంధుండు ♦ విశ్వమునకు
నేగుదెంచిన శశిరేఖ ♦ యే నిజంబు,
కాక మత్స్వాంతకువల మా ♦ క్రాంత మగునె.

సద్వస్తువర్ణనము వాక్కునకుం బోలె సుందరవస్తు విలోకనమే కదా నేత్రము లున్నందులకు ఫలము. కావున నేనీ తీవెల చాటునుండి తనివిదీర నీ సౌందర్యరాశి నవలోకించెద.

సావి—ఆహా! ఈప్రదేశ మెంత సంతస మొదవించుచున్నది! చెలీ ?
ఋష్యాశ్రమప్రభావ మనిర్వాచ్యముకదా.

సీ. మునుల సందర్శింప ♦ జనుదేరువారికిఁ
గెరలి స్వాగతమిచ్చు ♦ కీరచయము
మార్గంబెఱుంగని ♦ మనుజుండు వచ్చిన
దారిఁ జూపించు మ ♦ యూర సమితి
అతిథు లేతెంచిన ♦ నరిగి ఋషీంద్రుల
గిరి చూపించు మృ ♦ గీగణంబు
వాంఛితార్థంబులు ♦ ఫలియించు గతి ఫల
దాన మొసంగు నీ ♦ తరువితాన
మాశ్రమోపాంత విహగ మృ ♦ గాదు లెలమి
నాతిథేయం బొసంగి ప్రి ♦ యంబు సూప
ధన్యులైనట్టి యుత్తపో ♦ ధనుల నెపుడు
గొలుచువారి కభీష్టముల్ ♦ కొఱఁత వడునె ?

వాసం—అందులకు సందియం బేమి ?

సావి—సఖి! ఎన్నియో యాశ్రమములఁ జూచితిమిగాని యీ ప్రదేశంబుఁ జూచినకొలఁది చూడ వేడుకఁ గలిగించుచు మా గృహారామాదులఁగూడ మఱపించి కొంతకాల మిందే యుండ నుత్సాహముఁ గలిగించుచున్నది.

వాసం—సఖి! ఈ స్థలవిశేషమే యిట్టిది.

సత్య—[స్వ] కొంత కాల మేమి! ఎంతకాలమైన నుండవచ్చు. ఇట్టి యువతీశిరోమణులచే నాశ్రమప్రదేశములుకూడ వాసిగాంచు ననుటకు సంశయము లేదు.

సావి—చెలీ! నానావిధ కుసుమ విసర విభాసురంబులై స్వభావ రమణీయంబు లగు నీ లతామతల్లులఁ బల్లవహస్తంబుల నాదరించు నీ పున్నాగరాజమును జూడుము.

వాసం—సఖి! సానురాగయయ్యె నీ లతాకాంత వరునిసమీపించు నవవధువువోలె ముఖ మావలకే త్రిప్పుచున్నది చూడుము.

సావి—ఇది నైజమే.

సత్య-[స్వ] జడములయందుఁగూడ నిట్లుండుటచేతనే కామినీహృదయము నారికేళపాకముగ నుండుననియనుభవజ్ఞులు చెప్పుదురు.

వాసం-సఖీ! ఇంకను సఖులు మునిపత్నీ పూజాద్రవ్యములు తెచ్చుటలేదు. వారు వచ్చువఱకు నీమనోహరప్రదేశంబున నొకింత విశ్రమించి మలయానిలము సేవింపుచు నీపువ్వుల మాలికఁగాఁ గూర్చుదము రమ్మూ [పూసెజ్జనుంచిప్రదేశము చక్కజేయును]

సత్య-[స్వ] తాపసీజనపూజాలాలసయగు నిక్కోమలిసౌశీల్య మెంతయు మెచ్చఁదగినదికదా!

సావి—[పరికించి సవితర్కముగా స్మరణ మభినయించి] అంతయు నిక్కముగఁ దోఁచుచున్నదే.

చ. చతురతఁ దొల్త నన్నని ప్రశంస యొనర్చిన తావు లివ్వి. తాఁ గుతుకమునం జెవిం దురుమఁ గ్రొన్ననిఁ గోసిన తీవయిద్ది. పుష్పిత సుమసౌరభం బనుచుఁ బ్రేముడిఁ జూపినకుంజమద్ది,య య్యతులితమూర్తి దక్కనిదియంతయునయ్యది యేతలంపగన్.

వాసం—సఖీ! ఏమి యోజించుచున్నదానవు?

సావి—కల నిజమగునా యని తలంచుచున్నదాన.

వాసం—కల యెప్పుడు వచ్చినది?

సావి—ఎప్పుడు వచ్చును? రాత్రియందే కదా!

వాసం—కడచిన రాత్రియందా?

సావి—ఔను, మేల్కాంచుటకుఁ బూర్వము

వాసం—సఖీ! చెప్పు, చెప్పు!

సావి—[ఇంచుక లజ్జ నభినయించి] సఖీ! ఇప్పుడేమి, యెప్పుడైనను జెప్పెద లెమ్ము.

సత్య—(స్వ) ఈయువతి స్వప్నవృత్తాంత మన్నంతనే యవనతవదనయగుచున్నదే! ఇట్టి లజ్జాజనకమైన కల యెట్టిదై యుండును?

వాసం—సఖీ, ప్రాణముకన్న మిన్నయగు నమ్మకము గలిగిన నాకు జెప్పుటకుఁగూడ సమయాంతరము కావలయునా?

సత్య—[స్వ]వాసంతికా! బాగుగ బల్కితివి ప్రాణముకన్న నేమి! హృదయముకన్న మిన్నయనుము. రాజపుత్రికల సర్వసౌభాగ్యములు నెచ్చెలుల చేతులలోనివే కదా!

సావి—చెలీ! ముని పూజకు నాలస్యమగుననితలంచితిని గాని వేఱుగ దలంపకుము. నాహృదయము నీయెడ దాఁచుకొని పిదప నేనేమి సౌఖ్య మనుభవింతు నే?

వాసం—అట్లయిన నింకను జెలులు వచ్చుటలేదు, చెప్పుము.

సావి—సావధానవు కమ్ము.

సీ నిండుచందురు సారు నిరసించు నెమ్మోము
గండుతుమ్మెదపిండుఁ జెండు కురులు
వెలిదమ్ముల బెడంగు వెలిజిమ్ము కన్నులు
నింపారు మొలకమీసంపు సొంపు
నగరితల్పునఁ జెల్వ మిగురొత్తు వక్షంబు
కరికరంబుల నొప్పు కరయుగంబు

సత్య-[స్వ] ఆహా! ఈసుందరికిఁగూడ వర్ణనీయుడైన పురుషుఁ డెంతటి ధన్యాత్ముఁడో కదా.

సావి—తాపసవేషంబు మూఁపున గొడ్డలి
చేతఁ ద్రాఁడొక్కండు చెలువ గొలువ

సత్య—[స్వ] ఏమేమి? [అని తన్నుం జూచుకొనును.]

సావి—గీ. శాంతియే భూషణంబుగ శ్రద్ధతోడఁ
జీకు లగు తల్లిదండ్రుల సేవఁ జేయు
నిండుప్రాయంబు గలిగిన నెమ్మికాని
సుదతి; కలఁగంటి నొక్కని మదనసముని

సత్య-(స్వ) చిత్తమా! కొంచెమూరకుండుము. ఆస్వప్నగత పురుష విశేషణములన్నియు నాయందునను వర్తించుచున్న వే; స్వప్నగతపురుషుడను నేనే యగుదునా? నాకట్టిభాగ్యముకూడనా?

వాసం—చెలీ! తరువాత నేమి జరిగినది?

సావి—సఖి! ఏమి చెప్పుదునే?

సత్య—[స్వ] ఏమిచెప్పెదు ననుచున్నదే. అతఁడీ మెకు సంతాప
కారణము కాఁడుకదా!

వాసం—సఖీ! వేఱుగాఁ దలంపక యది యెద్దియైనఁ జెప్పుము.

సావి—చ. అదిస్మరియించువేళ చెలియా! యిదియిట్టిదటన్నయూహ
నాకొదవదుగానియాత్మకు నెవ్వోయనుభూది జనించునంతనె
మ్మదికిఁ గలంతమైమఱపుమానని గగ్గురుపాటు స్వేదమున్
హృదయవికాసవిభ్రమము లెన్నియొగల్గునదేమి హేతులో?

వాసం—సఖీ! తరువాత నేమి జరిగినది.

సావి—చెలీ! కడపటిమాటఁగూడ వినుము.

మ. కలికీ! రమ్మని చేరఁబిల్చి నను బిగ్గం గాఁగిటంజేర్చి చె
క్కిలిముద్దాడి ప్రియోక్తులం దనిపి యాక్రేవన్ గుటీగల్గునం
ధులు నాతల్లియుఁ దండ్రి వారలకు సంతోషంబు చేకూర్చి లే
తలఁపన్ యాగములున్ వ్రతంబులునుభూదానాదులొనంచనెన్
పిమ్మట నేనందుల కియ్యకొని ప్రియభర్తరంజిల్ల నంధులనత్తమామ
లుగ నేవించుచుండ నింతలోఁ బ్రాభాతికమంగళ తూర్యా
రావంబులు చెవింబడి మేలుకంటిని. ఇదియే నాస్వప్న
వృత్తాంతము.

సత్య—[స్వ] ఈ కథ యంతయు నాకుసంబంధించినదే కాని, యీమె
స్వప్నగత పురుషునే వరించునని సిద్ధాంతముసేయు టెట్లు?
నెచ్చెలియేమో యనఁబోవుచున్నది (వినుట నభినయించును)

వాసం—చెలీ! అంథ సేవ యేమోకాని సుందరాకారుండగు రాకొమ
రుండు కనఁబడుట శుభోదర్కమనుటకు సందియము లేదు.
కొలఁది దినములలో నొకమహారాజును జేపట్టఁగలవు మాకు
రాజపుత్రీపరిణయ మహోత్సవావలోకనఁబులును, విందు
భోజనంబులును సమకూరును

సత్య—[స్వ] నీ విందుభోజనము నాసంశయము తీరిన పిమ్మట గదా!

సావి—ఎవరో రాజపుత్రు డనుచుంటివేమి?

వాసం—ఎవరోగాక స్వప్నమందగపడిన మహాభాగునే వరించెదవాఏమి?

సత్య—[స్వ]నామనస్సంశయములన్నియు వీరిసంభాషణముల వలననే విస్పష్టము లగుచున్నవికదా! నాభాగ్యమెట్లుపరిణమించునో నేనూహింప జాలకున్నాఁడను.

గీ. స్వప్నగత యువరత్నంపు సరణిఁజూడ
నన్వయించుచునుండెనా కన్నిగతుల
రత్నమని యొప్పునో, గాజు రాయి యనునో
నాతిమన మను రత్నాల నాడె కాఁడు.

సావి—సఖీ! స్వప్నగతపురుషునివరింపఁగూడదా?

సత్య—[స్వ] వరింపఁ గూడ కేమి?

వాసం—నెచ్చెలీ! ఎంత పిచ్చిదానవమ్మా? అద్దమునఁ గనఁబడిన ప్రతిబింబమువలె స్వప్నగతివస్తువులు భోగార్హములు కావని వేఱుగ, జెప్పవలెనా? అట్టిచో నీవంటి విదుషీమణి యిట్టి కోరికలఁ గోరవచ్చునా?

సావి—సఖీ! ఏమి ఇట్లు పలుకుచుంటివి? స్వప్నమం దగపడిన వస్తువు లుండవనియా? యవి యనుభవనీయములు కావనియా? ఈ వితర్కమేల? మనం బెవని కధీన మగునో మగువ కాతఁడే యధినాథుఁడుగదా!

సత్య—[స్వ]సెబాస్! పరమోత్కృష్టమగు నీ యభిప్రాయమునకు దేవతలుకూడ సంతసింతురుగాక.

వాసం—రాజపుత్రీ! ఏమి నీ నిశ్చయము! నీవాక్యములు మహాశ్చర్య కరములుగ నున్నవే!

చ. కలఁ గనినట్టి నాయకుని గాని వరింప నటంచుఁ బల్కి మ
మ్మలజడి ముంపఁగా దగునె? యందనిపండ్లకు నఱ్ఱుసాఁచినన్
గలదె ఫలం బొకింత; మదన ప్రతిమానులు రాజనందనుల్
గలుగరె, కోరుకోఁదగదె కంటికి నచ్చినవాని వారిలోన్.

నీ వంటి విదుషీమణు లిట్టిపట్టుపట్టిన మూరాడువారు గలరా. ఈ వృత్తాంతమును విన్న బంధు మిత్రులును దలి దండ్రులును

నీ చేలతనంబునకు నవ్వకుందురా! కాన నట్టి భావమును మఱలించుకొనుము.

సత్య—(స్వ) అహా! ఇప్పు డేమియుఁ దోఁపకున్నదికదా!

వాసం—సఖి! ఇందుఁ బరిహాసింపఁదగిన దేమున్నది? మనం బెవరిని వరించునో యాతనిఁ బరిణయం బాడుటయేకదా పతివ్రతా లక్షణము? నేయేల? స్వప్నగతపురుషుఁడే నాహృదయ పీఠంబునఁ బట్టభద్రుడయ్యె. ఆతనికే నాప్రేమ రాజ్యసర్వ స్వము నొసంగితి. ఇంతయేల నా నిశ్చితాభిప్రాయమునుఁ జెప్పెద నాలకింపుము.

మ. పరిహాసం బొనరించినన్ జెలులు, మద్బంధుల్ నివారించినన్
గురువుల్ కాదని యడ్డుపెట్టినను ద ♦ క్కుంగల్గువా రెవ్వరే
కరణిం బల్కిన నోర్తుఁగాని, కలలో ♦ గన్నట్టి యా మన్మన
స్సరసీజోదయభాస్కరున్ గొలువ కే ♦ చందాన జీవించెదన్?

సత్య—(స్వ) అహా! ఎవిూ యీకోమలి యనురాగమనిర్వాచ్యముగ నున్నదే!

వాసం—సఖి! స్వప్నము దగపడిన. నీ మనోహరుం డెందుం డెనని తలంచెదవు? ఆతనినే వరించెదనని యెట్లు నిశ్చయించెదవు?

సత్య—(స్వ)ఇదియడుగదగినప్రశ్నయే ఇప్పుడేమిసమాధానము చెప్పునో?

సావి—సఖి! చెప్పెద వినుము.

చ. అరయఁగ దేశదేశముల ♦ కంపెద విప్రులఁ దండ్రియాజ్ఞచేఁ,
దిరిగెదఁ గాననాంధ్రములను ♦ దీర్థములన్ సకలప్రపంచ, మా
వరుని లభింపఁజేయుమని ♦ ప్రార్థనఁజేసెద దేవినిన్ భవాం
తరమునకైన, నాప్రియునిఁ ♦ దప్పక పొందెద నమ్ము నెచ్చెలీ.

సత్య—(స్వ) ఏమి యీ తరుణి యన్వేషణోద్రేకత. మనశ్శుద్ధి.

వాసం—సఖి! నీవలచిన ప్రియునెడల నింతటి పట్టుదల వహించుట యుక్తమేకాని, నిన్నాతఁ డంగీకరించునని యెట్లుతలంచెదవు?

సావి—చెలీ! నాహృదయవల్లభుని దర్శనభాగ్య మబ్బవలయు నేగాని యంతటి పుణ్యమే కలిగిన నాతనిఁ గన్నులారఁ గాంచెద.

సేవలంక ప్రార్థించెద! అంతకు మించిన, నాతని చరణసరసీ
రుహాములకుఁ బ్రాణము లర్పించెద.

సత్య—(స్వ) ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి; నాచెవుల కమృతంబు వోసితివి.

వాసం—సఖీ! ఇంతటి స్థిరచిత్తముగల నీకు నీపుణ్యవిశేషమునఁ
ద్వరలో నీహృదయవల్లభుండు లభింపగలఁడు. నీకోర్కి
సఫలము కాఁగలదు. ఈ పుష్పమాలికను సిద్ధపఱుపుము
నీయభీష్టసిద్ధికై సావిత్రీదేవికి సమర్పింతము.

సావి—అంతకన్నఁ గాఁదగిన దేమున్నది? (అని యిద్దఱు పువ్వులు
గ్రుచ్చుచుందురు.)

సత్య—(స్వ) తరుణీ! నీవలచిన ప్రియునెడల నెంతటి బద్ధానురాగ
వయితివి! ఎంతటిస్థిరచిత్తవైతివి! ఎంతటి పట్టుదల వహించి
తివి. (అని రెండడుగులు ముందువైచి)

గీ. రమణి! నీకలఁగన్న భూ ♦ రమణుఁ డితఁడె
యంచు వాక్రుత్తునా? లేక ♦ యాత్మభవుడు
మూర్తము విధించె నిదె సుము ♦ హూర్తమనుచుఁ
జేరి ప్రార్థింపనా? కటా ♦ తీంప నన్ను?

ఇది చేయుదునా, యది చేయుదునా యను నీవితర్క మేల?
యిట్లనియెదఁగాక!

మ. అవలోకించితి నీమనోగతము ధ ♦ న్యంబయ్యె జన్మంబు, నీ
యవలోకామృతవృష్టిఁ బైఁబరపు, మ♦న్యాయంబుగా నేటి కీ
వ్యవధానంబు 'శుభస్యశీఘ్రమని' మధ్య ♦ స్థుండు పుష్పాస్త్రుఁడా
న వచించుం జుమి నన్ను నేలుకొను గాం♦ధర్వంబునన్ సుందరీ!

(తెరలో) మిత్రవరులారా! మద్రదేశ్వరుని రిరథాశ్వములఁ గాంచి
బెదరి పులియొం డీయెడకుఁ జేరినది లభించిన మాత్రము పత్ర
పుష్పాదులఁ గైకొని పర్ణశాలల కరుగుదము రండు.

సావి—(ఆతురతతోఁ బుష్పమాలికను వదలి) చెలీ! ఆశార్దూల మీ
మీయెడకు రాకముందే మన మెందే నరుగవలయునుజుమీ.

వాసం—అట్లే యొనర్తము.

ఇద్ద్వ——(ఇటు నటు సూచుచుందురు)

సత్య——[స్వ] బయలుపడుట కిదియే మంచిసమయము. (అని ముం దునకేగి) సుందరులారా, మీరీ వ్యాఘ్రవృత్తాంతమునకు భయపడకుఁడు. నే నిదె వెళ్ళి మత్సరశరధారాహతుల నాబె బ్బులినిఁ జించి చెండాడి మీా భయము నివారించెద.

వాసం— మహాప్రసాదము.

సత్య——(నిష్క్రమించును)

సావి——[స్వ] ఆహా! ఏమి యీా యద్భుతము!

గీ. జడము చైతన్య మందిన చందమునను
దల్లి సావిత్రి యొసంగిన దానమట్లు
ప్రాగ్భవార్జిత మత్తపః ఫలము భంగి
నేత్రసాఫల్య మొనరించె నిక్క మితఁడు.

వాసం——సఖి! ఈ మోహనాంగుని జూచితివా? నీస్వప్న గత పురు షుఁడు కాఁడుకదా! వ్యాఘ్రవృత్తాంతమున కీ ఋషి బాలకులు భయపడుచుండ దానిఁ జంప సాహసించు నీశూరుఁడు ముని బాలకుఁడు కాఁ డేమోయని సంశయము వొడమెడిని.

సావి——వేషము ప్రశాంతమయ్యును దేజ మనన్యసామాన్యముగఁ గన్పట్టుచున్న దే! ఆహా! విధివిలాసము. మాణిక్యము ను మసి పాతఁ గట్టునుగదా!

సీ. జడలుగట్టినఁగాని కడు ముదంబిడు కురుల్
చక్కదువ్విన నెంత సొరుఁగనునో
గొడ్డలిఁ బూనినఁ గొమరారు హస్తంబు
ధనువుఁ బట్టిన నెంత తనరఁగలదో
వల్కలాదులనైన వఱలెడి నెమ్మేను
జిలుఁగువల్వల నెంత చెలువు గనునో
తులసిపేరుల నంద మొలుకు కంఠము మణి
భూషణాదుల నెంత ముదమునిడునో

వనములం దుండి నడుచుచు దినదినంబు
పలువెతల స్రుక్కి యుండ లాకులు భుజించి
కలిమి విడనాడినను ముద్దు లొలుకుమూర్తి
విభవముల నొప్ప నెవఁ డీడు త్రిభువనముల?

వాసం — (ఆశ్చర్యముతో) సఖి! చూడు, చూడు; వ్యాఘ్రము నెట్లదలించుచున్నాఁడో;

సావి — చెలీ; అదుష్టశార్దూల మీతుసుమకోమలుని గాసిపెట్టదుగదా?

వాసం — అది గాసిపెట్టువఱకునా?

ఉ. తోక పదాఁనఁజుట్టుపడఁ ♦ దోరముగా మెయివెంచి నిప్పుకల్
వీఁక విలోకగోళములఁ ♦ దెల్లుదొరంగఁగ బొబ్బరించుచుం
జాఁకులవోని కోఱలును ♦ వాడినఖంబులు విస్తరిల్లఁగై
దూఁకఁగఁజూచు నప్పులినిఁ ♦ గూల్చె నంత♦డవలీల గొడ్డఁటన్

సఖీ; ఈతని తేజోవిలాసములఁ జూడఁ దప్పక రాజపుత్త్రుఁ డనియే తోఁచుచున్నది. ఇటు చూడుము.

సీ. వ్యాయామ మొనరించు ♦ భంగి నుండియు సొరు
సెలఁగు నాజానుబా ♦ హులు వెలుంగ
ధనువుఁ బట్టు తెఱంగు ♦ కనుపింప ముంజేతి
గుణకిణంబులు ప్రీతి ♦ గొలుపుచుండ
సత్త్వగుణైకభూ ♦ మణుఁడితఁ డను పమ
శాంతి నెమ్మోమున ♦ సంస్ఫురింప
సర్వసర్వంసహా ♦ చక్ర మేలెడు భాతి
విభుచిహ్నములు మేన ♦ వెలయుచుండ
బరశుపాశవిరాజిత ♦ పాణి యగుచు
హాని వేషవిభూషిత ♦ మదనుఁ డనఁగ
స్వప్నగతుఁ డగు త్వన్మనః ♦ పద్మభాను
రూపఁగన్పట్టు ఘనుఁడు వి ♦ ద్యుల్లతాంగి;

సావి — గోత్రనామంబు లెఱింగినఁగదా సంశయము తీరుట?

వాసం—ఇదే వచ్చుచున్నాఁడు. సంశయముఁ దీర్చెద.

సావి—వ్యాఘ్రహరణాయాసమైనఁ దీఱకమునుపే నీ ప్రశ్నలచే నా సుకుమారు నేల శ్రమపెట్టెదవు?

సత్య—[ప్రవేశించి] కాంతలారా! బెబ్బులి యంతమొందింపఁబడినది. భయమును విడనాడుఁడు.

వాసం—ఆర్యా! మీయుపకారమును మేము మఱువనేరము

సత్య—మీ రెవ్వరు? ఇచ్చటికి రాఁగతమేమి?

వాసం—ఈ నా ప్రియసఖి మద్రదేశ్వరుఁడైన యశ్వపతిమహారాజు పుత్త్రి, సావిత్రి. మా యేలిక సకుటుంబముగ మునియాగమున కేగుచు నిచ్చటికి రాఁ దాపసీసందర్శనాభిలాషచే మా నెచ్చెలి యిచ్చటికి వచ్చినది.

సత్య—ఈపె యభిలాష యెంతయుఁ గొనియాడఁదగినది కదా!

వాసం—దేవా! నాకొక కోరిక గలదు. దాని నెఱవేర్పఁ బ్రార్థించెద.

సత్య—అది యెద్ది?

వాసం—ఆర్యా! మీ యెడ నాకార చేష్టల రాజభావమును, వేషమునఁ దాపసధర్మమును బొడకట్టుచున్నయవి. సంశయనివృత్తిఁ గావింప వేఁడుచున్నదాన.

నేను రాజనందనుఁడ నయ్యును విధివశమున నంధుల దలిదండ్రుల సేవించుచు నిందే కాలము గడపుచున్నాఁడ

వాసం—[జనాంతికముగ] సఖీ! సాభిలాషవు కమ్ము.

శ్యామ—[తెరలో] వాసంతికా! వసంతికా!

సావి—సఖీ! చెలులు వచ్చుచున్నట్లున్నది. పోదము రమ్ము.

వాసం—ఆర్యా! శీఘ్రకాలమునఁ బునర్దర్శనమునకై యాజ్ఞ యిండు. పోయి వచ్చెదము.

సత్య—అటులే కానిండు.

సావి
వాసం } [రెండడుగులు ముందునకు నడతురు]

సావి —[స్మరణ మభినయించి] చెలీ! మఱచితి. పుష్పదామ మిం దే యుండవలయును. జూడుము.

వాసం— ఔను. [అని యిద్దరు వెదకుచుందురు.]

సత్య—[పుష్పమాలిక గ్రహించి] (స్వ) ప్రియురాలిచేఁ గూర్పఁ బడిన యీ పుష్పదామ మెంతి హృద్యమనుగనున్నది! (ప్రకా) కాంతలారా; ఇదగో, మీ పూలమాలిక. దీనిని గ్రహింపుడు. (అని పూలమాల జూపును)

సావి—(జనాంతికముగ) వాసంతికా! నీ వా పుష్పదామమును దీసికొనుము.

వా సం—నే నేల తీసికొనవలె? ఎవరివస్తువును వారు గ్రహించుటయే యుక్తము [అని సావిత్రిచేయి పట్టి గ్రహింపఁజేయును]

సావి—[సవిలాసముగఁ బుష్పమాల గ్రహించి వాసంతికతో నిష్క్రమించును.]

సత్య—గీ. మొలకనవ్వొల్కఁ గొంచె మా ♦ దలను వంచి
పూలమాలను గైకొని ♦ పువ్వుఁబోఁడి
ప్రణయసూత్రంబుచేతి గుం ♦ భన మొనర్చి
యర్పణము సేసెనాకుఁ గ ♦ టాక్షమాల.
(సావిత్రి పోవు మార్గమువంకఁ జూచి)

గీ. తరుణి చెలివెంట నడచుచుఁ ♦ దిరిగి తిరిగి
యంతటంతట గాంచుచు ♦ నరుగుచుండి
మేన వెదజల్లుచున్నది ♦ మొలఁత ప్రేమ
చూపు; చూపులో మదనుని ♦ తూపుగములో

(మఱలఁ జూచి) ఆహా! ఇక్కాంత యెంతలో నదృశ్యురా లయ్యెను; పువ్వుఁ దీవెలలోఁ బువ్వుఁ దీవెయై మావి గున్నలలో మావి గున్నయై చంచలా లతికవోలె నా మందయాన యుండే కదా సంచరించె. ఆహా! నేను మేల్కొనియే యుంటినా? అల్పమైన స్వప్నమందుం బోలె నామనం బెచటికిఁ బోయినది తెలియఁ జాలకుందునా? (యోజించి) ఎచ్చటికో

యన నేల? మన్మనోహరానంబు హరించి యాతరుణి తనసౌంద
ర్యజాలంబున నిడుకొనిపోయె అందుచేతనే నాకు స్థైర్యము
లేకున్నది. ప్రియురాలు సంచరించిన ఈప్రదేశములఁజూచుచు
నైన నాకింత మనశ్శాంతినిఁ గావించుకొనియెద. [నడువ
లేమి నభినయించి] అహా!

సీ. దర్శనీయంబైన ♦ తరుణిరూపముతోడ
  గదలెఁ జూపన్యంబుఁ ♦ గనుటయెట్లు
అమృతంబుఁ జిల్కు న ♦ య్యతివపల్కులతోడ
  వెచలె వీనిరతంబు ♦ వినుట యెట్లు?
లలనాశిరోమణి ♦ లలితావళులతోడఁ
  బోయెఁ జిత్తం బొందు ♦ సేయు టెట్లు
కువలయద్యుతిమీఱు ♦ కొమ్మచూపులతోడఁ
  జనియె జీవము కాలు ♦ సాగు టెట్లు!
అక్షులును వీను లాత్మయుఁ ♦ బ్రాణములును
గలికతో నేగి సఫలతఁ ♦ గాంచెఁ బదము
నైనఁ గదపగ కాయంబు ♦ వ్యర్థమయ్యె
నింద్రియంబులు లేనిమే ♦ నేమిసేయు!

[తెరలో] సత్యవంతా! సత్యవంతా! (అని మునిపుత్రులు పిలుతురు)
సత్య—మిత్రులు వచ్చుచున్నట్లున్నది. వారితో నేగి మఱలఁ బ్రియు
రాలిని దర్శించెద. [అని నిష్క్రమించును]

ఇది ప్రథమాంకము

సావిత్రీనాటకము

ద్వితీయాంకము

[గృహోపవనప్రాంతమున శ్యామలా వాసంతికలు ప్రవేశింతురు.]

శ్యామ—సఖీ! వాసంతికా! మునియాగదర్శన మొనరించి వచ్చినది మొదలు మన నెచ్చెలి సావిత్రి కృష్ణపక్ష చంద్రకళవోలె నానాటికిఁ గృశించుచు గ్రంథపఠనాదులకుఁగూడ విముఖత జూపుచుఁ బ్రణయప్రసంగములనైననిచ్చ లేక నిరంతరాలోచనా నిమగ్నయై కన్పట్టుచున్నది. దీనికిఁ గారణ మేమైయుండునో.

వాసం—ఆనాఁడాశ్రమప్రాంతమున నొక మనోహరాకారమున ముని వేషమున నున్న రాజయువకుఁడీమెకులోచన గోచరుండయ్యె.

శ్యామ—ఔను! మన నెచ్చెలులవలన నాతఁడద్భుతాకారుఁడనివింటిని.

వాసం—అతని యద్భుతాకార మే మన నెచ్చెలి యవస్థకు గారణము.

శ్యామ—అటులైన మన నెచ్చెలి ప్రణయధన మాతఁడు హరించెనా యేమి?

వాసం—లేదు ఆమెయేసమర్పించి శూన్యహృదయయై కన్పట్టుచున్నది.

శ్యామ—అదియెట్లు?

వాసం—ఇట్లు—

మ. పలుమారాతనిరూపవిభ్రమకళా ప్రాగల్భ్యపుం బొందికిన్
బలుకుం దాఁ బలికించుఁ జిత్తమువునన్ ◆ ధ్యాయించుఁ దాధ్యాయు వి
హ్వలయౌ నాతఁడు దుర్లభుండను, నిఁ కే ◆ లాజీవితంబంచునూ
ర్పులుపుచ్చున్ దిశలంగనున్ దరుణివ్యా ◆ మోహాబ్ధినిర్మగ్నయై

శ్యామ—వాసంతికా? కేవలాకారవస్తువిలాసములే అట్టి విదుషీ మణిమనస్సు నాకర్షింప సమర్థము లగునా?
వాసం—ఆతని సౌశీల్యాదులు గూడ నాకారానురూపములే?
శ్యామ—అటులైన వనవాసికదా.
వాసం—అందుచేతనే తలిదండ్రుల కనంగీకారమై మన ప్రియసఖి మనస్సు దిగులందుచున్నది.
శ్యామ—ఇది విచారణీయమే. అయిన మననెచ్చెలి యిప్పు డెచ్చట నేమిచేయుచున్నది?
వాసం—ఉద్యానవనమునుండి యేమోలిఖించుచున్నట్లు వింటిని.
శ్యామ—ఈసమయమున నచటి కేలపోయెనో?
వాసం—చిత్తస్థయిర్యవిరహితులు సమయాసమయములను, స్థలాస్థలములను బరిగణింతురా.
శ్యామ—అటులైన—గార్యసాధనకుఁ గడంగి సఖీధర్మమును నెఱవేర్చుకొనవలయును జుమీ. నీవు పోయి దేవీపూజకుఁ గావలసిన పత్రపుష్పాదులఁ గైకొని రమ్ము. నే నేదేని మార్గాంతరము యోచించెద.
వాసం—అట్లే కావింపుము. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

[గృహారామమున సావిత్రి సత్యవంతుని చిత్రపటమును హృదయమున నిడుకొని శయనించియుండును]

శ్యామ—(ప్రవేశించి) ఇదిగో; నా ప్రియసఖి హంసతూలికా తల్పమును వదలినది. సఖీజనమును వర్జించినది. గ్రీష్మకాలవాయువునకు వాడిన సహకారపల్లవముభాతి యథరమరుణిమశూన్యమై కన్పట్టుచున్నది చూడజూడ నీకోమలి మహత్తరసంతాపసంతప్త యగుట విశదమగుచున్నది. ఈమె యెదుటనున్న పట మేమి చెపుమా, [చూచి] ఓహో; నాసఖి తన హృదయవల్లభుని మనోహరాకారము నీపటమున లిఖించి తదేకధ్యానమున నున్నవిధమునఁ గన్పట్టుచున్నది.

సావి—[చిత్రపటమును బుచ్చుకొని] హృదయేశ్వరా! నీముఖవిలాసము, నీనేత్రవైశాల్యము, నీ యవయవసౌష్ఠవము అద్వితీయములే! నిన్నావరించి యెట్టి సుందరవస్తువులచే నిర్మించెనో తెలియఁజాలకుంటి నే. (అని చిత్రపటముఁ జూచుచుండును)

శ్యామ—ఆహా! నా నెచ్చెలి యనురాగలతిక యెంతదూరము వ్యాపించినది. (ప్రకా) సఖీ! సఖీ! (అని పిలుచును)

సావి—శ్యామలా! నీ వెప్పుడు వచ్చితివి?

శ్యామ—ఇప్పుడే కాని, యీతఁ డెవ్వఁడు?

సావి—ఇతఁడు నా మనోహరుఁడు. స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి ఋష్యాశ్రమ ప్రాంతమున నయనానంద మొదవించె. శ్యామలా, జడలుకట్టిన యీకురులు కపోలములపై నెట్లు వ్రేలాఁడుచున్నవో చూడుము. సఖీ! నేనన్నిమాఱు లెంత యత్నించి వ్రాసినను అందొకశతాంశమైన నీమూర్తి కనబడుట లేదుగదా!

శ్యామ—చెలీ! ఆ కావివలువలు, ఆ విభూతరేఖలు, ఆరుద్రాక్షమాలలు. ఆ గండ్రగొడ్డలియేనా నీభ్రాంతికారణములు. ఆహా! మోహ మెంతకుఁ జాలదు. మాధవీలత తియ్యమామిడిగున్నపైనిఁ బ్రాకదగునుగాని, బూరుగుచెట్టుపైఁ బ్రాకుట యుక్తమా?

సావి—శ్యామలా? అట్టి సౌందర్యము. అట్టి సత్ప్రవర్తన మెందైన గలిగియుండునా?

సీ. రాజ్యరమానుగ్రహ ♦ గ్రహణంబు నెఱుఁ బాసి
రాజిల్లుచుండెడి ♦ రాజరాజు
ప్రకృతి బాంధవమేఘ ♦ పటలంబు నడుఁ దప్పి
ప్రజ్వరిల్లుచునుండు ♦ భానుమాలి
ప్రాభవాభోగ వ ♦ ర్షస్ఫూర్తిఁ జిక్కక
రంజిల్లుచుండెడి ♦ రాజహంస
విషయపరంపరా ♦ విషమస్థితులఁ ద్రోలి
తేజస్వియాకౌశమి ♦ రాజమౌళి

ప్రణుత పితృ పాదపద్మ సే ♦ వావినోద
దివ్యదానంద రసవార్ధిఁ ♦ దేలువాఁడు
మహితచారిత్రుఁ డిఁక వేయి ♦ మాట లేల?
యద్వితీయుండు మన్మనో ♦ హరుఁడు సకియ;

శ్యామ—చెలీ! నీవెంత చెప్పినను సుక్షత్రియులకుఁ బరాక్రమ
మలంకార మైనట్లు తదితరములు కానేరవు సుమీ!

సావి—సఖీ! ఎంత వెఱ్ఱిదానవు; ఎఱుఁగవ దేమి?

మ. అభయంబిచ్చుచువాఁడు ప్రాణులకుమ ♦ ర్త్యామర్త్యులే తెంచిరో
ర్విభవంబొప్పఁగ బోర నిల్చిన జయ ♦ శ్రీఁ బొందువాఁ డస్మదు
ర్లభచారిత్రుఁడు స్వర్గమైనఁ గొనియేఁ ♦ లం జాలువాఁ డర్కస
న్నిభతేజుం డనఘుండు వేఱుగతిగా ♦ నీ వెంచదే శ్యామలా;

శ్యామ—[స్వ] ఈమె హృదయక్షేత్రమునఁ బ్రణయవృక్ష మెంత
గట్టిగ నాటుకొన్నది; (ప్ర) సఖీ! నిరంతర చంద్ర కాంతమణి
సౌధసంచారిణివి. అందునుగనుకందుశిరీషకుసుమపేశలగాత్రివి;
పరిచారికా సహస్రసంసేవ్యవు; నీ వెక్కడ వనవాస మెక్కడ?

సావి—చెలీ! మనిజనాదరణపాత్రుఁడై సత్యవంతుఁ డని ప్రసిద్ధిఁ
గాంచిన పితృసేవాతత్పరునికంటె వేఱు సుచరిత్రుఁ డుండునా!
అట్టివానినిఁ బతిగాఁ బడయుటకంటె రాజ్యవైభవాదు లెక్కు
డగునా!

శ్యామ—సఖీ! ఇంతటి దృఢచిత్తముగల నీకు నీ యభీష్టము తప్పక
నెఱవేఱఁ గలదు.

సావి—అందులకే సంశయించుచున్నదాన.

శ్యామ—ఎందుచేత?

సావి—శ్యామలా! నిక్కముగ నాతఁడు దుర్లభుఁడు సుమా!

ఉ. ఆ నవమోహనాంగునియెడ ♦ నూరములన్ సుగుణాళిలేశమున్
లేని నరుఁడు గ్రహించునని ♦ నెమ్మది నూరట పల్కుచుంటివా
హా! నిజమెన్న హస్తిమశ ♦ కాంతరమున్నది మాకుఁ నక్క యెం
దేనియుస్వర్గమేగునరు! ♦ యెంచున నెమోహము తారతమ్యముల్

శ్యామ—అంబరవిహారియైనను భాస్కరుఁడు పద్మినీప్రియుఁడు కాఁడా!
ఎంత జేల వగుచుంటివి? సఖి! ఆతఁడు నిన్నుఁ జూచెఁగదా!

సావి — చూచిన?

శ్యామ—నీ యభీష్టము నెఱవేఱిన దనుటయే!

సావి—అది యెట్లు?

శ్యామ—గీ చూచినం జాలదే నీకు ♦ శుభ్రవదన
మనమళరుఁడేని పదముల ♦ నత్తమిల్లు
నమృతకరుఁ డందఁ ద్రావ ♦ నట్టివాఁడు
కలుగునే? మెచ్చు టేసియుఁ ♦ గమలనేత్ర!

సావి—చెలీ! ఇంక నా యభిప్రాయ మాతఁ డెట్లెఱుంగఁ గలఁడు.
దయారసంబుఁ జిల్కు వీక్షణానిచలముల నాపై నెప్పుడు
ప్రసరింప జేయఁగలఁడు? నేనెట్లు ధన్యురాలను గాఁగలను!
ఇంకెట్లు జీవింపఁగలను? (అని కనులు మూసికొనును)

శ్యామ—ఇపుడేది కర్తవ్యము? వాసంతికకూడా లేదుకదా!

వాసం—(ప్రవేశించి) శ్యామలా! మన నెచ్చెలి నిద్రించుచున్నదా?

శ్యామ—నిద్దుర ఎక్కడ? ఆసత్యవంతునిమీఁద దృష్టితప్ప వేఱు
ప్రసన్నమే లేదు. ఇక మనమాలసించినఁ బ్రయోజనము లేదు.

వాసం—అయిన కర్తవ్యము.

శ్యామ—సఖి! మనోభీష్టము నెఱవేర్చుటయే.

వాసం—నెచ్చెలిమనంబు త్రిప్పలేక పోతివా?

శ్యామ—నాకేకాదు. ఈశ్వరునకైనను సాధ్యము కాదు. ఈమె శరీర
మును జూడుము; ఎంత వెచ్చగ నున్నదో (అని చేయిపట్టి
చూపును.)

వాసం—(స్పృశించి) ఇఁక మన ముపేక్షింపరాదు. నీవుపోయిమాళ
వీదేవి యేమి చేయుచున్నదో, చూచిరమ్ము నేనొకింత మన
స్స్వాస్థ్యము సమకూర్చెద.

శ్యామ—అటులనే కావింపుము. (అని నిష్క్రమించును)

వాసం—ప్రాణసఖీ! ప్రాణసఖీ! లెమ్ము. లెమ్ము. త్వరపడుము, త్వర పడుము.

సావి—వాసంతికా! నీవును నాపైఁ బగబూని యొంటిగ నీయడవి పాలు చేయవలెనా?

వాసం—సఖీ, ఒంటిగనే యుంటివా?

సావి—మఱియేమి?

వాసం—లేఁడా?

సావి—ఎవరు?

వాసం—నీ మనోహరుఁడు సత్యవంతుఁడు.

సావి—ప్రాణసఖీ! ఎక్కడ. యెక్కడ! (నలుదిక్కులు చూచి) వాసంతికా, ఎందును గానరాకుండెనే? యిది పరిహాసముకాదుగదా!

వాసం—ఒడిలో వస్తువు నుంచుకొని యూరెల్ల వెదకినట్లు నిజనాథుని దగ్గఱ నుంచుకొని యటు నిటుఁ జూచినఁ గనబడునా?

సావి—చెలీ, దగ్గఱనే యుండెనా? (మఱల నిరుప్రక్కల జూఁచును.) చెలీ! ఇంత పరిహాసమా?

వాసం—సఖీ, పరిహాసమాడుదునా?

సావి—కాక యిది యేమి?

వాసం—అట్లయిన నీతఁడెవ్వఁడు? (అని చిత్తరువును జూపును)

సావి—ఇతఁడు నా మనోహరుఁడే.

వాసం—అట్లయిన నాయొనర్చిన పరిహాస మేమి కలదు?

సావి—వాసంతికా! చాలుచాలు, నీ చెలిమి. నా మనోనాయకుని మనోహరాకారమును జిత్రపటమున వ్రాసి చూచుకొనుచున్నందులకా, హాస్యము చేయుచుంటివి?నిపనికి నీవుపొమ్ము. ఇఁక నాదగ్గర నుండకుము అయ్యో! ప్రాణములకన్న నెక్కుడగు నెచ్చెలికిఁ గూడఁ బరిహాసాస్పదము నైతినే! ఇంకేమి చేయుదును? నాయభీష్ట మెట్లు నెఱవేర్చుకొందును.

వాసం—చెలీ! నీ మనోనాయకుండు చిత్రగతుండై నేఁడు నీదగ్గి
నున్నట్లు కొలఁది దినములలోఁ గరగ్రహణ మొనర్చి నీ యభీ
ష్టము నెఱవేర్పఁగలడు.

సావి—వాసంతికా! ఊరకుండుకొలది హాస్యముతోఁబాటు కల్లపొ
ల్లూరడింపులు మొదలు పెట్టితివా? ఇం కేమనఁగలను? ఇఁక
నాతో మాట్లాడకుము. [అని ముఖ మావలఁ ద్రిప్పుకొనును]

వాసం—రాజపుత్రీ! కోపపడకుము. దయయుంచుము. [మోఁదఁ
జేయి వేసి] నెచ్చెలీ! ఎంత పిచ్చిదానవమ్మా! నా బహిః
ప్రాణము వయిన నిన్ను పరిహాసింతునా? అసత్య మాడుదు
ననుకొంటివా? పరిహాసము కాదు. నిజము. కొలఁది దినము
లలో నీ మనోహరునిఁ జేపట్టఁ గలవు. ముమ్మాటికి నిశ్చ
యము

సావి—సఖీ! ఎట్లు తెలిసికొంటివో చెప్పినగాని నేను నమ్మఁజాల.

వాసం—పుష్పములు కోయుచు నీ మనోభీష్ట మెట్లు నెఱవేఱునా
యని చింతించుచుండ ఇప్పుడే నీ జనకుని కడ కరుగుదెంచు
త్రిలోకసంచారి యగు నారదుని సందర్శించితిని.

సావి—నెచ్చెలీ! దివ్యమునిసందర్శనమున నీవు కడుంగడు ధన్యురా
లవు సుమీ! పిమ్మట నేమి జరిగినది?

వాసం—నే నామహానుభావునకుఁ బాదాభివందన మొనర్చి నీవిషయమై
ప్రశ్నింప నీ యభీష్టము తప్పక ఫలించునని చెప్పి యాస్థాన
మున కరిగెను. దేవఋషి వాక్యములు నిశ్చయమని యెంచి
యిట్లు పలికితిని. అన్యథా తలంపకుము. నీ మనోభీష్టముతప్పక
నెఱవేఱును.

సావి—సఖీ! నీ యుపకారము మఱవఁ జాలను. నీ మనం బెఱుఁగక
కోపించిన నాయపరాధమును మన్నింపుము. (అని గడ్డముఁ
బుచ్చుకొని బతిమాలును.)

శ్యామ—[ఆతురతతోఁ బ్రవేశించి] నెచ్చెలులారా! త్వరపడుఁడు.
త్వరపడుఁడు.

వాసం—ఎందులకు?

శ్యామ—ఆస్థానమున కరుగుదెంచిన నారదమునీంద్రుని దోడ్కొని ప్రొత్తగ కట్టించిన దేవళమును జూపుచు రాజదంపతు లిటే వచ్చుచున్నారు

వాసం—సఖి! మ్రొక్కఁబోవు దైవమెదురయ్యె.

సావి—నెచ్చెలులారా; పీఠముల సిద్ధపరపుఁడు.

చెలులు—అటులనే (అని పీఠముల సవరించుచుందురు)

అశ్వ—(తెరలో) దేవా! ఇ.ఎ. ఇటు. (అని అశ్వపతి త్రోవఁ జూప నారదుఁడును మాళవియుఁ బ్రవేశింతురు.)

సావి—జననీజనకులారా; నమస్కారము. ఋషిచంద్రమా; ఆశీ వాదము.

నార—మనోవాంఛాఫల సిద్ధిరస్తు.

శ్యామలా— } మునివర్యా! నమస్కారము.
వాసంతిక— }

నార—కల్యాణం భూయాత్, కల్యాణం భూయాత్.

సావి—దేవా! ఈపీఠము నలంకరింపఁ జేయుఁడు. జననీ జనకులారా! యిటు దయచేయుఁడు. (అందఱు కూర్చుందురు.)

శ్యామ— } నారదునకు వింజామరలు వీచుచుందురు.
వాసం— }

అశ్వ—కుమారీ; నిన్నొకటి నే నపేక్షించుచున్నవాఁడ. నాకోరిక నెఱవేర్పుము.

సావి—మీ యాజ్ఞను శిరసావహించెద.

అశ్వ—నేనీ ప్రపంచమునం గల రాజనందనుల చిత్రపటముల దెప్పించితి. వీనిం జూచి నీ వమోూరూపసంపదలకుఁ దగిన వానిని వరింపుము.

సావి—[సిగ్గు నభినయించును.]

అశ్వ—వాసంతికా; చిత్రపటముల నీ నెచ్చెలికి వేఱువేఱుగఁ జూపింపుము. (అని చిత్రపటముల నిచ్చును.)

నార—కుమారీ! సంశయింపకుము. కన్యలకు స్వయంవరమే ముఖ్యముగాన నీయభిప్రాయమును దెలియఁజేయుము.

సావి—ఋషిచంద్రమా, మీ రెఱుంగని రహస్యము లుండునా?

వాసం—సఖీ! ఈపటమును జూడుము. (అని పటమును జూపును)

సావిత్రి—
శ్యామల—
} చూచుట నభినయింతురు.

సావి—(జనాంతికముగ) శ్యామలా! నామనోహరుఁడు మునివేషమున నుండుటచే నిందుండుట దుర్లభము అందున్న పటమును దెమ్మా.

శ్యామ—(అవలకేగును.)

వాసం—(చిత్రపటములను జూపుచుండ సావిత్రి తిరస్కారభావమును జూపుచుండును.)

శ్యామ—సఖీ! ఇదిగో దీనిని గ్రహింపుము. (అని యిచ్చును.)

సావి—(కనుల నద్దుకొని) వాసంతికా? దీనిని జనకున కిమ్మా.

వాసం—(పటమును గ్రహించి యశ్వపతికిచ్చును.)

అశ్వ—(చిత్రపటమును జూచి) ఆహా; ఏమి యీ యకృత్రిమవిలాసము? దేవీ! ఈచిత్రపటము జూడుము (అని చూపించును)

మాళ—రూపతేజంబు లసామాన్యముగ నున్నను, మునిబాలకుని వలె నున్నాఁడే!

అశ్వ—అమ్మా! ఈతని నెక్కడఁ గాంచితివి?

సావి—(వాసంతికను జెప్పుమని సంజ్ఞ జేయును.)

వాసం—ఈ మహాభాగ్యుడు మొట్టమొదట స్వప్నమున సాక్షాత్కరించె. అప్పుడే నానెచ్చెలి... (అర్థోక్తిచే విరమించును.)

అశ్వ—(చిఱునగవుతో) అమ్మా! ఎంతవెఱ్ఱిదానవు! తాపసేంద్రా! యీ చిత్రగతపురుషునియందుఁ గొన్ని సంశయములు వొడముచున్నవి. వాని నివారింపఁ బ్రార్థించెద.

ఉ. రూపవిశేషముకా వయసు ♦ ప్రౌఢతనంబును మేనిచిన్నెలున్
క్ష్మాపతిపుత్త్రుఁడంచు నను ♦ మానములేక వంచిచు వేషముకా

మూఁపున గండ్రగొడ్డలియు ♦ ముద్దుకరంబునఁ ద్రాడుఁజూడ నే
తాపసిపట్టియో! యనుచుఁ ♦ దప్పకతోఁచెడు, మానిచంద్రమా!

కావున, నీతని గుఱించి సవిస్తరముగ సెలవీయఁ గోరెద.

నార — రాజేంద్రా, ఈచిత్రగతపురుషుఁడు రాజ్యభ్రష్టుఁడై యడవి యందున్న సాళ్వదేశాధిపతియగు ద్యుమత్సేనపుత్రుఁడు కాని, మునిపుత్రుఁడు కానేరఁడు.

అశ్వ — [స్వ] ఆహా, మహారాజపుత్త్రికను జిట్టచివరకుఁ గానవవాసి కీయవలసివచ్చునా యేమి? కానిమ్ము, [ప్ర] దేవా! రాజపుత్త్రుని విద్యాబలపరాక్రమాదులఁ దెలియఁజేయుఁడు.

నార — ఈతం డఖిల విద్యావిశారదుండై, నిరుపమాన సౌందర్యశాలియై, బాహుబలసమగ్రుఁడై, మాతాపితృసేవా పరాయణుఁడై, సర్వదా సత్యాసక్తుఁడగుటవలన సత్యవంతుం డని పేరు వడసిన చిత్రాశ్వనామధేయుఁడు. యోగ్యతములయం దగ్రగణ్యుఁడనుట కెంతమాత్రము సంశయము లేదు. రాజ్యభ్రష్టుఁడగుట వలన నంధులఁ దలిదండ్రుల సేవించుచు నడవుల యందే కాలముఁ గడపుచున్నాఁడు.

అశ్వ — అమ్మా! ఈ మహాముని వాక్యములు వింటివిగదా! అరణ్యవాస మెంత దుర్భరమో విచారించుకొనుము. వేరొక మహారాజపుత్త్రుని వరించి సర్వసౌఖ్యము లనుభవింపుము.

మాళ — అమ్మా! చూచిచూచి యేల కష్టములపా లయ్యెదవు? తండ్రిగారి యభీష్టముఁ దీర్పుము.

సావి — జననీ! వనవాసమునకై విచారించుచుంటివా?

మాళ — తల్లీ! అంతకన్న కష్టమున్నదా? అందును నీవంటి కుసుమకోమలికి వేఱుగఁ జెప్పవలయునా?

గీ. మృదుమృణాళాంకురంబుల ♦ మెసవుచుండి
వీచికాడోలలందున ♦ వేడ్కనుండు
రాజహంసికిఁ బద్మాక ♦ రంబె హితవొ
యడుసుగుడుసులఁ బడు నూరి ♦ మడుఁగె హితవొ?

సావి—జననీ! నేను కష్ట మందుదానని తలంచుచుంటివిగాని నీ వెఱుగని ధర్మ మున్నదా?

మ. కలుగుంగాక పరస్పరాప్రసరూ లున ♦ క్షుత్రంబు లామింట రాత్రులఁ జీకట్ల నడాపజాలునది చం ♦ ద్రుం డొక్క డేకాదె? కాంతలకున్ సంపద లెన్నియున్నఁ బతిదే ♦ దైవంబు, త స్నేహచేఁ గలుగన్ రానిది కల్గునే? తుదకు మో ♦ క్షంబేని చేకూరదే?

జననీజనకులారా? సంపద లెప్పుడు స్థిరములు కానేరవు. రత్నసౌధమాలయం దున్నను నాథ స్తుతు నాయత్తమామలను సిద్ధ సేవకు నాలనే. కాన వనవాసమునకై విచారింపకుఁడు.

మాళ—లోక వృత్త మెఱుంగిని ముద్దరాల వగుటచే నిట్లనుచుంటివి. గాని, పరిచారికాగణముచే నిఖిలోపచారములు గైకొను నీవా వనవాసక్లేశ మనుభవింపఁగలుగుదువా? కుమారీ!

సీ. జిలుఁగు రాయంచయం ♦ చుల చీర ధరియించి
ధరియింతువే నార ♦ తడప చీర
వెలలేని రతనాలు ♦ జెలఁగు భూషలు వేసి
వేయనేర్తువె గురు ♦ వెందమాల
పరిమళించెడు మంచి ♦ పన్నీరులం దోగి
తోఁగుదే పెనుగొండ ♦ వాగులందు
నెలతాలమించు మే ♦ డలయందుఁ జరియించి
చరియింతువే వట్టి ♦ మొరప నేల
అమృతతులాఁన్న భక్ష్యభో ♦ జ్యములఁ దేలి
సకలసౌఖ్యంబులను బొంది ♦ సంతసించు
బాల నీవెడ కానన ♦ బాధ లేడ
కాన నీపట్టు విడు నన్నుఁ ♦ గన్నతల్లి.

అశ్వ—లేక లేక కలిగిన సంతాన మనియు, నీవేమో మమ్ముద్ధరింతువనియుఁ గొండంత యాసతో నుండిఁ గోరక కోరక యరణ్యవాసమును గోరి మమ్మలబడిపాలు గావించెదవా ?

నా. నెయ్యం బొప్పఁగఁ బెంచి సర్వకళలన్ ♦ నేర్పించి శ్రీమంతులితో
వియ్యంబుం దగఁ జేసి కూతుసుఖముల్ వీక్షింపనోగాని క
న్నియ యల్ కూడును గుడ్డ లేక వని దై ♦ న్యంబందు రాపట్టి కా
యియ్యంబూచుట, యింతవింత కలదే ♦ యెందైన నోపుత్రికా!

నార—[స్వ] ఇప్పు డేమి సమాధానము చెప్పుదో!

సావి—జననీజనకులారా! మీపుత్త్రి కాప్రేమము ధర్మహానికిఁ గూడ జంకనీయుట లేదుగదా! అననుకూల పతిసేవ; క్షుద్రదేవతారాధనమువోలె నపాయకరమని చెప్పిన మీమహాత్ములైన మీరే యిట్లుపలికిన వేదశాస్త్రములఁ దెట్టువారెవరు? మంచి చెడ్డల విచారణ మేల? మనమునఁ బతిఁగాఁ గోరి వదలుట కంటెఁ బ్రాణత్యాగము మేలు కాకుండునా?

నార—[స్వ] ఆహా! ఏమియీమె మనోనిశ్చలత్వము. జగన్నుతము గానున్నదే! [ప్ర] అమ్మా! కాలవశమున భర్త కేమైన నాపద వచ్చిన నీ వెట్లు తప్పించుకొనఁ గలవు?

సావి—మహాత్మా! నామంగళంబరిగాఁ గోరి యిట్లనుచుంటిరి. కాని యాపద లడవినున్న వచ్చి యంతఃపురినున్న రాకుండునా!

నార—అపాయమున్న నేమిగాఁ దలచుచుంటివో? ప్రాణాపాయమే వచ్చిన నేమి చేయుదువు?

సావి—(దైన్యముతో) అమంగళము ప్రతిహత మగుఁగాక! అమంగళము ప్రతిహత మగుఁగాక!

మాళవ్యశ్వపతులు—(విచారము నభినయింతురు)

సావి—(స్వ) ఆహా! నా యాశాలతిక మొదలంటఁ దెగుచుండెనే? ఇంకేదిగతి! (యోజించి) అయ్యో! నాకల్పవృక్షము గంటు వారునా? నామేరుమహీధరము నీర మగునా? హా; హతవిధీ! హతవిధీ! ఎట్టి యిక్కట్టు సమకూర్చితి? (అనివిచారపడును.)

అశ్వ—మునిచంద్రమా! ఇది యేమి ఘోరము! వనవాసములకే విచారించుచుండ నీదుర్వార్త విని యెట్లు ప్రాణముల భరింతుము. అమ్మా! సావిత్రీ! ముని వాక్యముల వింటివిగదా!

చిరకాలము తపం బొనరించి యా జగదంబ కృపచే నిన్నుఁ గాంచి మా సర్వసౌభాగ్యములు నీవిగాఁ దలంచి సంతసించెడు మా కింత సంతాప మొదవింతువా! తల్లీ; నామాట వినుము. ఒక్క స్థిరజీవునిఁ గోరుకొనుము. మా హృదయ తాప మపనయింపుము.

మాళ—కుమారీ! పట్టులేని కొమ్మ కేల ప్రాఁకెదవు! పాముకొఱకు ఫలము నేల తినెదవు! తల్లీ; ఇంక నీ పట్టువదలి మాప్రాణములఁ గాపాడుము.

సావి—(స్వ) ఇం కేది కర్తవ్యము! (యోజించి) మునీంద్రా, ఇది నిక్కమా! నన్నుఁ బరీక్షింప నిట్లనుచుంటిరా.

నార—అమ్మా; కాఁలగతు లెవ్వరు నిర్ణయింప గలరు,

అశ్వ—కుమారీ; ఇది మహానర్థకరమే కాకున్న నాగతానాగతవేదియగు నిమ్మహాత్ముఁ డిట్లు పలుకునా? అమ్మా; ఇంక సత్యవంతుని మాటఁ దలపెట్టకుము.

సావి—(స్వ) ఆహా; ప్రణయతిలకను ద్రెంపక వీరి నెట్టు నొప్పింపజాలుదును. మోహబంధమును విప్పక యెట్లుసుఖంపనేర్తు. (యోజించి) ఏమి నావెఱ్ఱి? ఎంతటి యంధురాల నగుచుంటిని ఎంతటిసాహసమునకుఁ బాల్పడుచుంటిని. ఆపదలేకాదు ఇంకే మైననుసరే, నాప్రేమకు గళంకము గలిగింపను. నాచరిత్ర మపవిత్ర మొనరింపను. నాహృదయాశ్వము నపమార్గమునకు దింపను. (ప్రకా) జననీజనకులారా, నాకై మీరువిచారింపకుఁడు. నాయభీష్టమున కంతరాయమును గల్పింపకుఁడు.

అశ్వ—తల్లీ; కార్చిచ్చుపై గాలుపెట్టెదవా

సావి—తండ్రీ, కులశీలముల భంగపరచుట యుక్తమా.

మాళ—కుమారీ, కన్నకడుపు విషముగ్రోలుచుండఁ జూడఁగలమా వేరొకని వరింపుము.

సావి—జననీజనకులారా! విధి బలవత్తరముగ నున్న సింహాకసి వరించిన మాత్రమున మేలు కలుగునా? అదృష్టమున్న నాపతి కపాయము తొలగఁగూడదా!

మాళ—అమ్మా! ఎంత వెఱ్ఱిదానవు?

సావి—జననీ! లోకవృత్తమును కనుంగొనుము.

గీ. అస్తమయదోష మున్న దం ♦ చాత్మ నెఱిఁగి
భాస్కరుఁ వరించు పద్మినీ ♦ పద్మగంధి
భర్తసుఖదుఃఖములఁ బాలు ♦ పంచుకొనుచు
నిత్యసౌభాగ్యవతి యగుచు ♦ నెగడుఁ గాదె!

అశ్వ—(స్వ) ఇంకేమి చేయుదును? మునీంద్రా! కుమార్తెన నీమె భావమును మఱలింపుము.

నార—సావిత్రీ! జననీజనకుల కేల వ్యతిరేక మొనరించెదవు?

సావి—దేవా! జననీజనకులకుఁ గాదు, నామనోనిశ్చయమునకు వ్యతిరేక మొనరింపఁజాల.

నార—రాజపుత్రీ! చెప్పుట కాదు; ఎద్దియైనఁ జేయుట దుర్లభము సుమా; వెనుక ముందులు విచారించి చెప్పుము.

సావి—దేవా! విచారించియే కాదు, నిశ్చయించియే చెప్పుచుంటిని.

నార—ఎట్లు?

సావి—

మ. పతిభక్తిన్ నిఖిలార్థసాధకముగా ♦ భావించెదన్ నాదు జీ
వితమందర్థము మన్మనోహరునికై ♦ వెచ్చించెదఁ, లేనిచో
బతితో సేగి దివంబునం దతనిసే ♦ వల్ సేయుదున్, గాని నే
నితరుం గోరను దధ్యమింత సురమానీ ♦ యేటికిం కన్యముల్!

నార—(స్వ) ఔరా! ఈమె మనోనిశ్చలత్వము ప్రశంసనీయముగ నున్నదే.

అశ్వ—సావిత్రీ! ఇదియే నిశ్చయమా?

సావి—జననీజనకులారా! నిశ్చితాభిప్రాయ మాకర్ణింపుఁడు.

మ. అవనీశుల్ వినుతింపఁగాఁ దగుమహా♦హార్యాదులున్, రాజ్యవై
భవమున్ బాసి వనిన్ వసించిన, నిఁకే♦ బన్నంబుఁ బ్రాప్తించినన్
భువనాతీతగుణోత్తరున్ సుగుణవం♦ ద్యున్ సాళ్వరాట్పుత్త్రునే
ధవుఁగాఁగోరితి, నింకు సాక్షియగుగా♦ తన్ దేవిసావిత్రియున్.

అశ్వ—దేవీ ఇంక మన మేమనఁ గలము? [అని విచారముతో నుందురు.]

నార—[స్వ] ఈమె మనశ్శుద్ధి దేవతల సమితము మెప్పించుటకు సందియము లేదు. ఇంత దృఢ చిత్తముగల యీమెకొక్కింత సాహాయ్యము చేసెదఁగాక! (జనాంతికముగ) అశ్వపతీ! విచారింపకుము. సావిత్రీమూలమునఁ బతి కాపద తొలఁగి యుభయ కులము లుద్ధరింపఁబడును. [ప్ర] మద్రేశ్వరా! వివాహ ప్రయత్న మొనరించి సావిత్రీ మనోభీష్టము నెఱవేర్పుము.

అశ్వ—ఆజ్ఞానుసారము మే ప్రవర్తించెద.

నార—[జనాంతికముగ] బిడ్డా! సావిత్రీ! వివాహమైన సంవత్సరమునకు నీభర్త కొక యాపద వచ్చునేమో యని తోఁచెడిని. నీపైఁ గల యనురాగాతిశయమున నీకొక మంత్ర ముపదేశించెద. త్రిరాత్రోపవాస మొనరించి దానిని జపించి సావిత్రి దేవి నర్చించిన దూరదేశగమనము, దివ్యపురుష సందర్శనము లభింపఁగలవు. మంత్రము నుపదేశించెద రమ్ము.

అశ్వ—దేవా! దేవీపూజ వేళయైనది. దయచేయుఁడు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది ద్వితీయాంకము

సావిత్రీనాటకము

తృతీయాంకము

[వనప్రాంతము – [సత్యవంతుఁడు ప్రవేశించును]

సత్య—(స్పర్శ నభినయించి) ఏమి, ఈమలయానిల మిట్లగుచున్నది? ఒక్క మలయానిలం బేమి, ప్రకృతియంతయు నిట్లే కానవచ్చు చున్నది.

చ. చిలుకలు పల్కినన్ గలఁగు ♦ చిత్తము కోయిల పాటబాడినన్
దొలఁగును ధైర్యకంచుకము ♦ కోయజశత్రుఁడు శత్రుడౌ, లతా
వళులను లేఁ జివుళ్ళంబువు ♦ బంతులఁజూచిన నేవపుట్టు; నే
కలన మనఃప్రశాంతి కలుఁ ♦ గంగలదో; విధి యెట్లుమాయనో ?

అకటకటా! ఆ తరుణి తారుణ్యలత నాహృదయమున నాటుకొని పుష్పపల్లవోల్లసితంబై పెచ్చు పెరిగియుండ నింక నే పువ్వులు తీవెలు నాకింపు గలిగించును? ఆ యువతీరత్నము కనుల కగపడుటయేగాక శ్రోత్రసేయమగు స్వప్నవృత్తాంతమును గూడ వినిపించెనే! అందును జెలి యెంత చెప్పినను వినక స్వప్నగతపురుషునే వరించెద నని గట్టిగఁ బట్టుఁబట్టెనే! నిన్నే వరించితి ననుటతప్ప యాస్వప్నగత పురుషునకును భేద మావంతయుఁ గానరాదుగదా! ఆసతి కలువ రేకులు చల్లినట్లు లపాంగప్రసారముల ముంచెనని సంతసించితిని. గాని వానియం దింత వేఁడి యున్నదనియుఁ, బిమ్మట నిట్టి యవస్థను గల్పించు ననియుఁ దలంపకుంటినిగదా.

సీ. బలితంపు గాలంబు పడఁదిప్పినట్టు ల
తరళాక్షిచూపు చి ♦ త్తముఁ గలంచు

మోహనాస్త్రపుమంత్ర ♦ ముల శక్తినిం బలె
నవ్వులందుకపల్కు ♦ లవశఁ జేయు
సరసపల్కువిశావ్య ♦ సారస్యమట్టు ల
త్తరుణిరూపితరంబు ♦ మఱవఁ జేయు
కళ్లెంబు బిగఁబట్టి ♦ కదలనీనట్టు ల
క్కొమ్మలావణ్యంబు ♦ కుదియఁబట్టు
అదను గనిసాల్చి ధైర్యంబుఁ జిదిమివైచి
హృదయమునుఁ బెకల్చి ప్రాణాళి వదలఁజేయు
పదనుదీరిన యంబుల పొదులు గావె
మదవతీ కుంభమంబు లమ్మదనునకును

ఎందున్నను ఆ జగన్మోహనాకార మెల్లప్పుడు కనులఁ గట్టినట్టు
లుండునుగదా.

సీ. ప్రమ్మఁ బుష్పాళ్ళు చేఁ బమ్మి దుల్పుచుఁ గన్న
లద్దము నఱఁజూచు నట్టి తళుకు
స్వప్నంబు తన యిష్ట సఖికిఁ జెప్పెడు వేళఁ
బొలఁతి గండంబులఁ బొడము పులక
లటఁ బులిరాకకై యడరి నగ్గని స్వప్న
గతునిగ భావించి కాంచు సొబగు
పులిఁ దూల్చి నే రాజ పుత్త్రుఁడ నని పల్కఁ
బలికించి యాతన్వి పడిన సిగ్గు
పుష్పమాలికఁ గైకొనఁ బూనినపుడు
వెలఁది మొలికించు దరహాస వీక్షణములు
మదనసంతాపమునఁ దూలు మామకీన
భావలతికకు దోహద ప్రాయ మయ్యె.

ఆ రమణీమణి దర్శనభాగ్య మెట్లు లభించును? ఎట్లు మనశ్శాంతి
కలుగును? అహా! ఏమి నావెఱ్ఱి.

సీ. కాంచనాబ్జము కాఱు కానయం దుండునే
గగనాపగాతరంగములఁ దక్క

రత్నదీపము: ♦ రాశిరాజిల్లునే
మహాసీయరిమ్మాహా ♦ ర్మ్యములఁ దక్క
అంచకోదము దన ♦ నెంచునే ము స్తలఁ
గమనీయుమ్మామృతా ♦ శముల దక్క
శశిరేఖ మలినుండౌ ♦ శబమని తల సున్న
శివజటాకోటీర ♦ సీమఁ దక్క
సుంగా త్రానందభోగ ♦ ప్రశస్తి గాంచి
యతులపై భవయుతి మైన ♦ యూప యేడ!
వల్కలమ్మఁ దాల్చి వ్యాస ♦ వాసి యేమ!
యంత ముండెనే యాసల ♦ కవనిలోన!

శారద్వతుడు—(తెరలో) మిత్రమా సత్యవంతా! సత్యవంతా!

సత్య—అదిగో, మిత్రుండు శారద్వతుండు పత్రపుష్పాదులఁ గైకొని వచ్చుచున్నట్టున్నదే నేనేమేమో తలపోయుచుఁ గాలము పుచ్చుచుంటినిగదా.

శార—[ప్రవేశించి] సఖా! ఏమి నీ చాకచక్యము. ముందుగనే పత్రపుష్పాదులఁ గోసి నాకై నిరీక్షించుచుంటివా? ఏవి నీవు కోసిన పత్రపుష్పాదులు? (అని మూటఁ జూచును)

సత్య—చాలికాడా! నేఁ డింక నేమియుఁ గోయలేదు.

శార—ఇంతవఱ కేమి చేయుచుంటివి?

సత్య—అనుభూతవిషయ మొందు స్మరించుచుంటిని.

శార—వయస్యా! కొలఁదిదినములనుండి వెనుకటి సత్యవంతుఁవలెఁ గన్పడుటలేదు. ఇట్లుండుటకుఁ గారణము నీవె చెప్పవలయును.

సత్య—మిత్రమా! ఏమి యిట్లు బలుకుచుంటివి. మునుపటివాఁడను గాకుండు టెట్లు? కారణ మేమి?

శార—కారణమా! నిద్రలేనట్లు కన్నులెఱ్ఱవాఱుటయు, ఎండతాకినట్లు మోము వాడుటయు, మేను తూలుటయు, చిత్తమెక్కడనో యున్నట్లు లడిగినమాట కెప్పుడో సమాధానము చెప్పుటయు నీక్రొత్తదనమును జెప్పక చెప్పుచున్నవి.

సత్య—(తనలో) నిజముగ నే నట్లే యుంటినా? లేక యీతఁ డెగ తాళిసేయుచుండెనా! ఆహా, అలభ్యవస్తువులఁ గోరుటవలనఁ గార్యసిద్ధి గాకుండుటయే కాక; మనఃక్లేశము సు. బరులెంచిగిన నపనిందయుఁ గూడ వాటిల్లునుగదా.

వీర—[తెరలో] శారద్వతా! శారద్వతా! సత్యవంతా! సత్యవంతా? రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు [అని వీరవ్రతుఁడు తొట్రుపాటుతో ప్రవేశించును. శారద్వతిసత్యవంతులుఆశ్చర్యమభినయింతురు]

సత్య—మిత్రమా! త్వరపడుము. నీభయకారణ మెఱింగింపుము. నిన్నువరైన బాధించిన ఆదురాత్ముల పేరు చెప్పుము. ఆద్రోహుల మన్నిశితపరశుధారాహతులఁ జించి చెండాడి నీకు సంతోషము కలిగించెదను.

శార—వీరవ్రతా! ఏమి యిటు వచ్చుచుంటివి. నీ కేమైనఁ గ్రహావేశ మయ్యెనా లేక పిచ్చియెత్తెనా?

వీర—నాకుఁగాదు పిచ్చి. యింకొక క్షణ మున్న నీ పిచ్చి గిచ్చి యెగిరిపోఁగలదు. త్వరగ వెళ్ళి నీ కౌపీనమును దాటియాకు పుస్తకమునుఁ జాగ్రత్తఁ జేసికొనుము.

సత్య—మిత్రమా! పరిహాసమునకా యిట్లనుచుంటివి!

వీర—పరిహాస మేమి! కొంప మునిగిపోఁగలదు. అంధులఁ తలిదండ్రుల నెందైనఁ గొనిపోయి ప్రాణములఁదక్కించుకొనుము.

శార—నిజముగ నీకుఁ బిచ్చియెత్తినది.

వీర—నేనుగనుక యింత సాహసముగఁ బలుకుచుంటినిగాని, నీవైన నీపాటి కే మగుదువో?

సత్య—వీరవ్రతా! శారద్వతునిమాటలు లెక్క సేయక వృత్తాంతమును జెప్పుము.

వీర—వయస్యా! ఏమని చెప్పుదును. వివిధతూర్యారావంబులు భోరుగొల్ప సుభటకరోచ్చలితనిశితశరకాండంబులు మెఱయు జతురంగబలసమేతుండై యెవఁడో యొక రాజీదెసకే వచ్చుచున్నాఁడు. అదియే నాయాగమన కారణము.

సత్య—[ఆలోచన మభినయించును]
శార—దీనికే యింత ప్రయాస పడుచుంటివా? ఒక రాజు కాడు; వేయిమంది రాజులు వచ్చినను మనకీ సత్యవంతుఁ డుండ భయ ముండ నేరదు ఈ రాజులు గాదు; సురరాజులువచ్చి నను మునిజనమునకు వినుతిసేయుచుందురు గాని దుసును నిచ్చ గింపరు. కాన భయంబును విడనాడుము. నీ కాపీనపాలాశ దండముల నెవరు గ్రహింపరు విచారింపకుము.
సత్య—మిత్రవరులారా! పరిహాసము కాదుసుమా!
[తెరలో కలకలము]
సత్య—[వినుట నభినయించి] మిత్రమా! శారద్వతా! రథనేమి ధ్వానములు వినవచ్చుచున్నవి. గజబృంహితములు విస్తరిల్లు చున్నవి హయహేషలతిశయించుచున్నవి. సేనాసమేతుండై యొక రాజపుంగవుండు నిజముగ నీ దెస కేవచ్చుచున్నవాఁడు. చూడుము.
శార—కొంచె ముపేక్షింపుము. క్షణములో సర్వము విశదము కాఁ గలదు.
సత్య—శారద్వతా; ఉపేక్షించుట కాదు.
వీర—ఎంతమాత్రము ఉపేక్షించకూడదు.
సత్య—మిత్రులారా; ఆ వచ్చు దుష్టరాజన్యుడు మా రాజ్యసర్వస్వ మును హరించి మమ్మీ యడవుల కంపిన దురాత్ముఁ డుగ్ర సేనహతకుఁడు కాని యన్యుండు కానేరఁడు ఆవిచుడు మా యునికి నిచ్చట విని మా కొఱకు వచ్చుచున్నాఁడు. ఇంక నే నూరకుండరాదు. ఓరీ! వినయవిహీనా, ఉగ్రసేనా నీ కాయువు మూడినది సుమీ.

మ అదయున్ వృద్ధుని నంధు సజ్జనకు రాజ్యభ్రష్టుఁ గావించి, క్రో ర్మదవిస్ఫూర్తిని శత్రుశేషము నడం పన్ మాపయిన్ వచ్చితే యదలింతున్ నిను నీబలంబులను నాహస్తాగ్రపాశంబుచే; మొదలంటన్ విదళింతు శాత్రవవనీ భూజంబు లీ గొడ్డటన్.

వీర—అటులనే గావించెద [అని నిష్క్రమించును]

సత్య—శారద్వతా! నేసదే వార్నిధి మథించు మంథాచలంబు చందం
బున శత్రుసేనాసముద్రంబు ఘూర్ణిల్లంజేసి వైరిసాహసతూల
వాతూలుండనై రిపుకులోన్మూలనం బొనర్చెద ఇందుండియె యవ
లోకింపుము. [నడుముకు బట్టఁగట్టి సమరోత్సాహి యగును]

అశ్వ—[తెరలో] మంత్రిశేఖరులారా; ద్యుమత్సేనుఁ డెందుండెనో
విచారింపుడు. సత్యవంతుఁ డెక్కడుండునో కనుంగొనుఁడు.

సత్య—[రోషముతో] ఓరీ! ఉగ్రసేనహతకా! ద్యుమత్సేన సంరక్షణ
నియుక్తాత్మీయ దేహప్రాకారుండగు సత్యవంతుండు మానివర్యా
నుగ్రహోపాత్త దివ్యశరకాండ మండిత దోర్దండుం డగు సత్య
వంతుండు వైరిగర్వ నిర్వాపణదీక్షా బద్ధకంకణుం డగు సత్య
వంతుండు— ఇం దేయున్నవాఁడు; సమర మపేక్షించుచున్న
వాఁడురా! రమ్ము. వీరవ్రతా! ధనుస్సు, ధనుస్సు.

వీర—క్షత్రియకులాలంకార! ఇదిగో ధనుస్సు; ఇవిగో బాణములు;
గ్రహింపుము. [అని చేతి కిచ్చును]

సత్య—[ఉత్సాహముతో] నేఁడు గదా, మదీయాస్త్ర శస్త్రసామర్థ్య
ప్రకటన సమయము! నేడుగదా. మద్భుజబలసర్వస్వ ప్రదర్శ
నానంద సమయము! నేఁడుగదా, మన్మనోగత శాత్రవావమా
నాగ్నికణవిజృంభణోత్కృష్టసమయము! నేడుగదా, చిర
కాలాకాంక్షిత విజయలక్ష్మీ కరగ్రహణ మహోత్సవసమ
యము! ఆహా! ఇదిగదా, సుదినము!

మ తురగ స్యందన హేమభూషలను దోర్దర్పోద్ధతిం గావించి, త
త్కరికుంభస్థల మౌక్తికంబులను వీఁకన్ దోరణాల్ గట్టి, దు
ర్భర వీరారికిరీటమండిత మహా రత్నప్రకాండంబులన్
వరపీఠం బొనఁగూర్చి, రాజ్యరమ స్వాంతం బొప్పసేవించెదన్

[అని విల్లుబూని నారిని సవరించుచుండును]

పురో—(తెర) మహారాజా! ఇదియే యాశ్రమ ప్రాంతము. (అనిపురో
హితుడు మార్గమునుజూప అశ్వపతిమహారాజు ప్రవేశించును.

అశ్వ—(స్వ) వీరిలో నాథసుష్పాణియై యున్నవాఁడే యాకార చేష్టల సత్యవంతుఁడని దోఁచెడిని. ఏమి యీమనోహరా కారము! శృంగారవీరంబుల కుపికిపట్టువలె నీమూర్తి యెంత యానంద మొదవించుచున్నది.

పురో—(భయము నభినయించుచు) మహారాజా! ఈతఁ డెవ్వఁడు. ధనుర్బాణంబులు గ్రహించి యుద్ధసన్నద్ధునివలెఁ గానంబడు చున్నవాఁడు. మన కపాయ మాచరింపఁడు గదా!

అశ్వ—ఆర్యా! పరివార సహితుండనై వచ్చు నన్ను శత్రువునిఁగా దలంచి కాఁబోలు. శరచాపంబులు సవరించుచు సమరోత్సా హియై యున్నవాఁడు.

పురో—దేవా! త్వరపడి శరము సంధించునేమో! మన వృత్తాంత మెఱిఁగించెద! (అని సత్యవంతుని దిక్కుకు) ద్యుమత్సేన పుత్రా! సత్యవంతా! మేము కార్యార్థులము, నీ కహిత మాచరించువారము కాము. మమ్మన్యథా తలంపకుము.

సత్య—(సవిమర్శకముగఁ జూచి) అపకార మొనర్చిన శత్రువులే వచ్చిరని యెంతయో యుత్సాహమున నుండ నాయుత్సాహ భంగము గావించి కార్యార్థుల మనుచున్నవారే. నిరాయు ధుండనై పురోహిత పురస్సరంబుగ వచ్చు నీరాజన్యుఁ డుగ్ర సేనుఁడు కాకుండ నోపు.

అశ్వ—మునిబాలకులారా! నమస్కారము.

మునిపుత్రులు—అభీష్టావాప్తిరస్తు.

అశ్వ—సత్యవంతా! జననీజనకులతో ననామయంబుగ నుంటివా?

సత్య—చిత్తము.

అశ్వ—మాన్యులగు శైబీ ద్యుమత్సేను లెక్కడ?

వీర—వారిందే యున్నవారు.

శార—మహారాజా! అవ్యాజకరుణాయత్తచిత్తంబున మమ్మెందర నాదరించెడు మీ సత్పరిపాలనంబునఁ బావనతఁ గాంచిన

దేశంబును, భవన్నామధేయంబును విన వేడుక వొడము
చున్నది.
పురో—ఈ యనఘుఁడు మద్రదేశ్వరుఁడు.
వీర—ఆర్యా! ఈసుచరిత్రుఁ డశ్వపతిమహారాజా యేమి?
పురో—ఔను.
శార—ఉత్తమరాజసందర్శనమున బహూకృతులమైతిమి.
సత్య—(సంతోషము నభినయించి) నేఁడు కడుంగడు సుదినము.
దేవరయాజ్ఞ విన నర్థించుచున్నవాఁడ.
పురో—మా మహారాజాశయము నివేదించెద.
సత్య—సావధానుఁడనై వినుచున్నాఁడ.
పురో—గీ. విశ్వనిర్మాత్రియైన సా ♦ విత్రికృపను
గాంచె సావిత్రి యను నొక ♦ కన్నమిన్న
నన్నిట నృకిఁ దులదూఁగు ♦ నంచు నామెఁ
బత్నిగా నీయఁదలఁచె మా ♦ ప్రభువరుండు.
శారద్వత—
వీరవ్రతులు— } ఈ యనఘుని యభీష్టము నెఱవేఱుఁగాక; నెఱ
వేఱుఁగాక!
సత్య—ఆర్యా! మాజననీజనకు లింటఁ దే యున్నవారు.
అశ్వ—పూజ్యుల దర్శింప వేడుకపడుచున్నవారు.
శాం—ఆర్యా! దయచేయుఁడు. (అని త్రోవఁజూపును. అశ్వ
పతి, పురోహితుఁడు నిష్క్రమింతురు.)
సత్య—ఏసుందరి మందస్మితవదనారవిందసందర్శనంబైన నీజన్మమున
గల్గునో కాదో యని సంశయించితినో, ఆసుందరి నాకర్థాంగ
లక్ష్మి యగుటకంటె వేఱుభాగ్య మున్నదా!
(అని నిష్క్రమించును)

ఇది తృతీయాంకము

సావిత్రీనాటకము

చతుర్థాంకము

[బ్రాహ్మణగృహము విష్ణుశర్మయను బ్రాహ్మణుఁడు ప్రవేశించును]

విష్ణు—ఒసే! మల్లికా [ఇటు నటుజూచి] ఎక్కడకు బోయినదో! వచ్చినది వార్ధకము చేయునది భిక్షాటనము చేసికొన్నది మూఁడవ పెండ్లి అందును ముక్కోపి. మంచమునుండి లేచినది మొదలు గడప లెక్కటం దిగటం చెంబు నిండదు. నిండినఁ గాని కడుపునిండదు. రెండునిండినగాని పొద్దునిండవు. తప్పిన వీపు, చెంపలు బైటికేగిన పైవారికి దణ్ణాలు; ఇంటికివచ్చిన యిల్లాలికి దణ్ణాలు. వ్యాధులు వచ్చిన కళ్లుకాళ్లు నోరుచేతులే కట్టివేస్తవి. అంతకు మించిన నన్నివిధముల ముక్తి. ఈ ముండలు సర్వాంగములు బంధింతురు. నేఁడనుగ్రహమో యాగ్రహమో! (అని నుదురు కొట్టుకొనుచు లోనికిబోవును) ఓసీ! ఓసీ! మల్లి! ఎక్కడకేగినో? (అని వెదుకుచుఁ గాలి కిఁగొట్టుకొని క్రిందఁబడును)

మల్లి—(పెద్దకేక వేసి) నీకేమి! మాయరోగమా! పెలుసువాతమా! కళ్ళుపోయెనా! తలనొప్పిచే నొడలు తెలియకుండఁ బడియుంటినే, నీ కేమి బుద్ధిలేదు? ఇంట్లో జబ్బువచ్చెకదా యెట్లు నిమ్మళించునా యన్న మాటయైన లేక దయ్యమువలె మీఁద బడెదవా; ఇప్పుడు మాట్లాడవలదు పొమ్మావలకుఁ; బొమ్ము. మహామహాసంపాదించేవానికైనా చెల్లదు ప్రొద్దున్న పోయి నాఁడు, ఇప్పుడు వచ్చినాడు. మల్లికాయట. అష్టదరిద్రుఁడా! కట్టెయొకటి పొడుచుకొంటూ వచ్చావు. నీ కట్టె, నీవు విఱుగ డైపోను. (అని కట్టెనుదీసి యావల పారవేయును)

విష్ణు—[భయముతో చేతులుజోడించి]కట్టబయట వేయుదువుగాని నన్ను బయిటవేయకే నన్నుబయటవేయకు. నీకొఱకుగాదే యిన్ని కష్టాలు? (అని ప్రతిమాలును)

మల్లి—సొమ్ముకొరకు; యెముకలకొఱకు, ప్రాణాలకొఱకు, కష్టాలట; గష్టాలు ఏమి నీవుపడినకష్టము ఏదీ నీకష్టమునకు ప్రతిఫలము (అని రొంటి చూచుచు)

విష్ణు—(చేతులు జోడించి భయముతో వడకుచు) నేడేమియుదొరకలేదే!

మల్లి—ఒట్టిచేతులతో నే మసినచ్చావు? ఇంటికి వచ్చేటప్పటికి నీ మొగానికి వండి కుమ్మరించితి ననుకొంటివా? సిగ్గులేదూ, (అని బుగ్గలు పొడచును)

విష్ణు—నీదాసుడను, కొట్టబోకు, నాతప్పు మన్నింపుము. నీకోరికలు దీర్చెద.

మల్లి—ఇదివర కేమి తీర్చితివి? ఇంకేమి తీర్చెదవు? పెండ్లినాడుగట్టిన పుస్తెగా ఇంకేమయినా నగలా. నాణెములా. ఎందుకు పాడు బ్రతుకు; చూడు మసపొరిగింటి మహాలక్ష్మి మహాలక్ష్మివలె ఎన్నినగలో! ఇప్పుడు పెట్టిననగ యింకాసేపటికి పెట్టుతుందా ఇప్పుడు కట్టిన చీర యింకాసేపటికి కట్టుతుందా; ఇప్పుడుతొడిగిన రవిక యింకాసేటికి తొడుగుతుందా, మంచి మేడ. పట్టెమంచము కాలు కిందపెట్టదు ఎండ కన్నెఱుగదు.

విష్ణు—ఔను, నిజమే, దాని యదృష్టము దానిమగడు గోదావరిలో కొట్టుకొని వచ్చేటప్పుడు ఒకపెట్టెదొరికినది. దానితో కుబేరుడైనాడు.

మల్లి—వాడిమాత్రం తెలివి నీ కేల లేదు. వాడు గోదావరిలో పడితే, నీవు కృష్ణలో పడు.

విష్ణు—(దైన్యముతో) అయితే కృష్ణలోఁ బడమంటావే;

మల్లి—కృష్ణలోపడ్డా సరే, చచ్చినాసరే.

విష్ణు—ఇది వైశాఖమాసం వసంతఋతువు కృష్ణలో నీ ఛృండవు.
వర్షాకాలము రానీ.

మల్లి—ఏట్లో నీళ్లు లేకపోతే ఉడుకుదుమ్ములో పడి చావు. డబ్బులు
లేకుండా గడపెక్కితే కాళ్లు విరుగుతయి; జాగ్రత!

(అని మల్లిక నిష్క్రమించును)

విష్ణు—ఈశ్వరా! జగద్బంధూ నా కెన్ని కష్టములు సమకూర్చితివి

సీ. వార్ధకంబు నైనఁ ♦ బలువుర వేడుచు
గడప లెక్కుచు బాధ ♦ పడుటకంటె
ఎంతయార్జించిన ♦ నెన్నియో లోపముల్
గలుగు సంసారంబు ♦ గడుపుకంటె
ముసలితనంబున ♦ ముగుదను బెండ్లాడి
పడరాని బాములు ♦ పడుటకంటె
దయయు దాక్షిణ్యంబు ♦ తనధర్మ మెఱుఁగని
యిట్టి యిల్లాలిని ♦ నేలుకంటె
భార్యయుం జని పేరంబుః ♦ బఱవఁబోయి
నేటి తిరస్కృతిఁ దలయెత్తి ♦ తిరుగుకంటె
శ్రమ యటం చెంచకయు కృష్ణ ♦ నుఱికి వేగ
మరణమందుట మేల్గాదె ♦ మానవులకు.

(తెరలో) విష్ణుశర్మా! విష్ణుశర్మా?

విష్ణు—ఎవరా పిలుచునది? రామదీక్షితులా యేమి? భార్యాపరా
భవము బట్టలో తొడపాశమువంటిది. రానిమ్ము గంభీరము
గనుండెద (అని యుత్సాహ మభినయించుచుండును)
రామదీక్షితులు—[ప్రవేశించును]

విష్ణు—రామదీక్షితులూ; ఏమో పనిమీఁద వచ్చినట్లున్నావే?

రామ—అవును. కృష్ణాజిన మొకటి కావలయును.

విష్ణు—నీకుఁ గృష్ణాజినములకు తక్కువా? నిన్ననేగదా రెండు
కొత్తవి వచ్చినవి.

రామ—అఁగీ, పాత్రలు ఏమేమో అన్నికట్టినాను.

విష్ణు—ఎక్కడికైనా సకుటుంబప్రయాణమా యేమి?

రామ—ఔను ఎఱుఁగవా యేమి, రాజుగారింట పెండ్లిసంగతి!

విష్ణు—దీక్షితులూ! ఏరాజుగారింట్లో?

రామ—మద్రదేశాధీశ్వరుఁడైన అశ్వపతి మహారాజు తన పుత్రికయైన సావిత్రిని నదీప్రాంతమున మునిపల్లెలోనున్న సత్యవంతుఁడను సాళ్వరాజపుత్రున కిచ్చి వివాహము చేయుచున్నాడు.

విష్ణు—అయితే బాగుగా జరుగుచున్నదా!

రామ—బాగూ గీగూ నాకు తెలియదు. ఆ వన మొక నందనవనముగా, ఆపల్లెయొక స్వర్గముగా నున్నది. ఆవైభవములు ఆ వేడుకలు చెప్ప నలవిగాదు. లక్షలకొలఁది జనమున కన్నదానము; అందఱికిఁ గొత్తవస్త్రములే; అందరికిఁ జందనచర్చలే; అందరికిఁ బూలహారములె, అందరికి ఆనందమే.

విష్ణు—పండితసత్కారము మాటో?

రామ—వెఱ్ఱివాఁడా! అది వేఱుగఁ జెప్పవలెనా? అడుగనివాఁడు పాపాత్ముఁడు. కనకవర్షము కురిపించుచున్నవాఁడు. ఎవ రేది కోరిన నది యిచ్చుచున్నాఁడు. అశ్వపతిమహారాజు అర్థిజనకల్పక మనుటకు సందియము లేదు. దేశదేశములనుండివచ్చి యశేషజనంబు లక్కడనే యున్నారు. ఇదివరకే మనవారందరు వెళ్ళినారు. నేనును పోయివచ్చితిని. నేఁడు సకుటుంబముగ బోవుచున్నాఁడను, నీవుకుఁడ రా, ఏదోలభించగలదు.

విష్ణు—అయితే పెండ్లి అయినదన్నమాటే. ఇంక మన కేమిలాభము

రామ—కావడ మెక్కడ? మళ్లుదోరణము లేదా? విందుభోజనములు లేవా! రాజగృహములలో నెలలకొలఁది జరుగుచు నేయుండును.

విష్ణు—నాకీ మధ్య జబ్బుచేయుటచే ఈ సంగతియే తెలియలేదు సుమా! అయితేనాలుగు మంచిమాటలు చెప్పి, యింటావిడను దీసుకొని వస్తా, కృష్ణాజిన మిచ్చెదను రా.

(అని యిద్దరు నిష్క్రమింతురు.

[పర్ణశాల—సత్యవంతుఁడు ప్రవేశించును]

సత్య—(స్వ) పాణిగ్రహణవిధి నిర్వర్తించినను అశ్వపతిమహారాజు సపరివారముగ నున్నవాఁడు. ప్రేమప్రవాహము నాపుట దుర్ఘటముగదా; కానిమ్ము. ప్రియురాలిని సమీపించెద. ఆహా నా మనోహారిణి ప్రకృతిస్థితి యెంత యామోదపాత్ర మగు చున్నది.

ఉ. సుందరియుంచుఁ బిల్వఁగొనఁ జూపదరించుచు మోముపాంచు;రా కేందునిభాస్య; సిగ్గిలెద వేల బిత్తరిచూపుఁ జూచు; నో చాదనగంధి; రమ్మన వెసం బులకాంకిత యాను, పాణి నే నందఁ జలించి స్విన్నయయి యల్లన నవ్వి కరంబుఁ జిత్తముల్.

అదిగో దేవి, అత్తమామల నర్చించి ఆశ్రమస్థితుల నలవరించుకొను చున్నది.

[చూచి సంతసముతో]

గీ ప్రొద్దుటన్ విచ్చు తామర మొగ్గవోలె
సలలితం బగు నిజపాణి తలము వంచి
హారిణపోతంబునకుఁ జామ లందిచ్చి
దువ్వి ముద్దాడుచున్న దీ పువ్వుఁబోఁడి.

అదిగో, యిటే వచ్చుచున్నది;

[సావిత్రి ప్రవేశము]

సత్య—దేవి! వల్కలధారిణివై యిట్టింటి వేల?

సీ. కురులసౌభాగ్యంబు మఱుఁగుఁజేయు నటంచు
దలమానికముఁ దీసి దాఁచినావొ
గళవిలాసంబును గన్పింపని వంచు
విరులముక్తాలతల్ వీఁడినావొ
కటిసోయగంబును గప్పిపుచ్చునటంచు
స్వర్ణమేఖలఁ దాల్ప వదలినావొ
పదపద్మసంపదఁ గొదువసేయు నటంచు
మంజీరము లమర్ప మానినావొ

రమణిరో! యిప్పు డీవుసిర స్తభూష
వయ్యు నేత్రసుధావ_ర్తి వైతి వరయ
సహజసుందరి కిన్య భూషణము లేల?
మెఱుఁగుఁగోరెన యెందేని మెఱుపుతీఁగె?

సావి—భర్త యెట్లుండునో అట్లుండుటయేగదా స్త్రీలకు ముఖ్య ధర్మము? తాము వల్కలధారులై యుండ నే నన్యవిధముగ నుండుట యుక్తమా?

సత్య—ప్రాణేశ్వరీ! మహారాజపుత్త్రికవై, నిరుపమాన సౌందర్య రాశివై, వేనవేలు దాసీజనంబు లూడిగంబులు సేయుచుండ మహావైభవోపేతుఁడైనయొక రాకొమరునివరించి సౌఖ్యము లనుభవింపక, యంధులగు నత్తమామల సేవించుచుఁ గంద మూలాదుల భుజించుచుఁ గాననవాసినియై యెన్నుఁ గోరుకొనుట రాయంచ లవణసముద్ర మపేక్షించు విధము కాకుండునా?

శా. కాంతా! ప్రాభవసంయుతుల్ నిరుపమాకారుల్ స్ఫురద్రత్న సం
క్రాంతానేకవిచిత్రనిర్మితమరు త్ప్రాసాదసౌభాగ్య శు
ద్ధాంతాంచన్మణిభర్మడోలికల ని న్నర్చింప నర్థింప, నీ
కాంతారాంతరమందుఁ గుందఁబడ నా కాంక్షింపఁగా జెల్లునే.

సావి—ఆర్యపుత్త్రా ఏల యిట్లు పలికెదరు? స్త్రీల కెన్ని జన్మముల పుణ్యవిశేషముననో గాని సౌందర్యఖనియై, విద్యావంతుఁడై సత్త్వవర్తనశీలుఁడై యనురాగవంతుఁడై యున్న ప్రియభర్త లభింప నేరదు. మానవతికి భర్తతోఁ గష్టమని యెుండుండునా?

మ. నవరత్నాంచిత సౌధరాజములు, నానా దివ్యభూషావళుల్,
స్తవనీయాఖిల భోగముల్, సతికి విద్వన్ముత్యుఁడై యోగ్యుఁడే
ధవుఁడే కాదె? తలంప; నట్టి ప్రియుతో దారిద్ర్యమే కాని యు
గ్రవనావాసమె కాని మోదమగు, స్వర్గంబేల కాంతాళికిన్?

ఓ దేవా! నేను రాజపుత్రిక నయ్యుఁ గష్ట మందుచుంటి నని తలంపకుఁడు. చంద్రకాంతమణిసౌధములవసించుచు సేవకులచే నిఖిలోపచారములుగైకొనుచు సకలసౌభాగ్యంబులు ననుభవిం

చుచుఁ జక్కఁగ రాజ్యవాస మొకట్టుఁదగిన యోకమాత్ర
మీరాయరణ్యవాస మెుచితమ్మగునా? భోగభాగ్యము లెవ్వరికి
స్థిరములు కానేరవు. కాలమే యావజ్జ మార్పుచుండునన్న
మనసు శబ్దమునుగూర్చి మఱచి సంతోషమనుభవించెడినాకై
చింతింపకుఁడు. ఈ యరణ్యవాసము నాకుఁ బ్రశాంతకర మని
తలంపకుఁడు ఆర్యపుత్రా! నగర నివాసమునకన్న నీ ప్రదే
శము లెంత సంతోష మొదవించుచున్నవో చూడుఁడు!

సీ. కలిచి తేఁ బనిలేక ఫలభూజములు నీడ
  నిడ చక్కైరవ పక్షిపంక్తులుండి
శ్రమ మందఁ బనిలేక స్వచ్ఛజలము బబ్బ
  నిడ సెలయేళ్ళ ప్రవాహములనుండి
యడిగినంత పసిమింత నాహారము లభించు
  సకలమోజ్జ్వల ఫలాటవులనుండి
ప్రార్థింపఁ బనిలేక పరతత్త్వము లభించుఁ
  బరమయోగీశ్వరేశ్వరులనుండి
శిరముపైనున్న భారంబు దొరలినట్లు
బంధనములనుండి ముక్తినిఁ బడసినట్లు
స్వాంతమున కెందులేని విశ్రాంతి కలిగెఁ
దాపసాశ్రమమున శుద్ధి ధరణిఁ గలదె?

దేవా! నామనోనిశ్చయము చెప్పెద నాకర్ణింపుఁడు.

గీ. సురతరుల నీడలందునఁ దిరిగినట్లు
మేరుపర్వతతటులందు మెలఁగినట్లు
లా జగన్నాథుసాన్నిధ్య మమరినట్లు
నిజము గన్పట్టు నీదు సన్నిధి హృదీశ.

సత్య—దేవీ! అట్టి మనశ్శుద్ధిగల నీయట్టి తరుణీమణి లభించుటకంటె
ఈ జన్మమునకు వేఱుభాగ్య మున్నదా?

[తెరలో—అయ్యో! ఇటు, ఇటు.]

సావిత్రి, సత్యవంతులు—(వినుట నభినయించి)

సావి—ఆర్యపుత్రా; మాతండ్రిగారి మాటవలె నున్నది. మనల వదలనేరక వదలనేరక నేఁడు స్వపురమున కేఁగుదమని చెప్పిరి. ఇటుతోడితెచ్చెద.

[మాళవ్యశ్వపతులు సైబీద్యుమత్సేనులు మంత్రులుపురోహితులు చెలికత్తెలు ప్రవేశింతురు.]

అశ్వ—ఇప్పుడుగదా, పితృపితామహాదులతోఁగూడ ధన్యుడనైతిని (ప్ర) దేవా; ద్యుమత్సేనమహారాజా; నావిజ్ఞాపన మొండు కలదు. సావధానచిత్తులరయి యాలకింపఁ బ్రార్థించెదను. మీరెల్లరు మారాజ్యమునకు దయచేయువలయును. సత్యవంతుడే రాజ్యపాలనము సేయుచు మనకు సంతోషమును గలుగఁజేయఁగలఁడు.

ద్యుమ—మద్రేశ్వరా; మహోదారస్వభావులరగు మీవాక్యములు మిగుల సమాదరణీయములు-కుమారా; మామగారినిసమాధాన పఱుపుము.

సత్య—జనకా; మీరెఱుఁగని దేమున్నది? నామాట యటుండనిండు; పరాధీనులరైన మీరిప్పుడుగాదు, యింకెంతటి యాపదలు వాటిల్లినను బరగృహవాసమును, బరభాగ్యోపజీవనము నిచ్ఛగింతురా? కాలవశమునఁ గాననవాస మొదవిన నొదవుగాక ప్రతాపాగ్నిచే వైరికాననము దహించి భుజబలంబు మెఱయ నిర్వక్రపరాక్రమంబున రాజ్య మార్జించి న్యాయపాలన మొనర్చుట రాజధర్మము. కావున నేనందుల కెంతమాత్ర మంగీకరింపను—దేవా; అశ్వపతిమహారాజా; మీయాజ్ఞోల్లంఘన మొనరించితి ననుకోనకుడు.

ఉ. విల్లును బూననేర్చు పృథి ♦ వీపతికిన్ ♦ రిపురాజుగుండియల్
దిల్లడిలంగఁజేర్చి భుజ ♦ దర్పమునం గొని రాజ్య మేలుటల్
చెల్లునుగాని, యెల్లరుకని ♦ సీయన హీనత నీసడింపఁగా
నిల్లరికంబుఁబోవు టది ♦ యెవ్వరికైనను జెల్లునే నృపా.

మీ యాజ్ఞ నిప్పట్ల నెఱవేర్చ నందులకు మన్నింపుడు

అశ్వ—(స్వ) రాగివర్ణోల్లదిని సుక్రజమువలె ధీరచిత్తు లెంతటి విప
త్తును బొందినను నైజతేజమును విడువఁజాలరు. (ప్రకా)
ద్యుమత్సేన మహారాజా! సత్యవంతా! మీ యిష్టానుసారమే
కానిండు. అమ్మా! సావిత్రీ నీ యభీష్టము నెఱవేఱినదిగదా,
తల్లీ! లేక లేక. చిరకాలమునకు నా సావిత్రీ కృపచే నిన్నుఁ
గనినందులకు భర్తతోఁ గూడ నాయింటనే యుండునని
సంతసించితిని. అట్టి యదృష్టము కలుగదయ్యె. సర్వసౌభా
గ్యము లనుభవించెడి నీవీ వనమునం దెట్లు భయాల గౌరవ
ములు కాపాడెదవో; తల్లీ! సావిత్రీ!

మ. ఎటుసేవించెదొ యత్తమామలు మహా◆వృద్ధుల్ గతుంజీఁకు; లీ
వెటులర్చించెదొ! నీదునాథుఁడు బాధుం◆ డింపొందఁగానేరు మై
మెటుపూజించెదొ! మానులం; జెలుల నే◆ యేరీతిమన్నించి యీ
యటవిన్ బేరుప్రతిష్ఠలం బడసి సు◆ మ్మానంద మొందించెదో!

మాళవి—కుమారీ! ప్రాణాధికవైన నిన్ను విడిచి యెట్లుండగలము?
నీ పఠనమందిరము, నీక్రీడాభవనము, నీ గానకళాసాధనములు
చూచి యెట్లోర్వగలము? సుధారసం బొలుకు నీ పలుకు
లాలింపక, నిరతరానందసంధాయకంబులగు నీ యాటపాటల
కానందింపక నిరతిశయసుఖాస్పదం బగు నీముఖారవిందం
బవలోకింపక యమృతరసావ గానమును మఱపించు నీ
సాన్నిధ్య మనుభవింపక యెట్లుండగలము.

మ. కొడుకుంగూతువునైన నీవకద! మా◆కున్; నిన్నువీక్షింపమిన్
గడచే పొక్క యుగంబుభంగి మదికిన్ ◆ గన్పట్టు నుగ్రాటవిన్
విడి పోవంగను బాదముల్ తడఁబడున్, ◆ విశ్వంబు పెన్జీకటిం
బడినట్లుండును; మేన్వడంకు; నిఁక ని◆ ల్వన్ శక్యమే ప్రాణముల్

అశ్వ—దేవీ! బిడ్డకు ధైర్యము చెప్పుము; మనసుం గలఁపకుము.

సావి—సఖులారా! నన్నొకమాఱు కౌఁగిలించుకొననిండు. (అని
కౌఁగిలించుకొనును.)

శ్యామ, వాసం—చెలీ, నిన్నెట్లువిడువ గలము? ఇఁక మాకు విద్యాబుద్ధులఁ
గఱపి మమ్ముద్ధరించువా రెవరు? (అని విచారపడుదురు)

సావి—సఖులారా! దుఃఖపడకుండ జనకా జననికి ధైర్యము చెప్పుము

అమ్మా! శ్యామలావాసంతికల నాకుమాఱుగఁ జూచుకొనుము.

శైబ్య—తల్లీ; నాకెవ్వరు ధైర్యము చెప్పుదురు? కుమారీ; నెమలి

నృత్యములు లెవరు చూపింతురు? క్రీడాశుకముల నెవరు పలికిం

తురు? కావ్యవిశేషముల నెవరు ప్రశ్నింతురు? అమృతపుళిక

వలె నన్నెవరు లాలింతురు? నీగుణములెన్నియని మఱువఁ

గలము? నీవు లేని సముద్రమును నెట్లు దాటఁగలము.

చ. ఉపవిషము ప్రదోషమునఁ ♦ దెల్లని చీర ధరించి, మోమునం

దున నవకుంకుమంబు నిడి, ♦ తోయజపత్రము వెట్టి వేనలిం,

దన చెలులెల్లఁ గొల్వఁగ యు ♦ ధాపధ దేవి భజించి, వీణియన్

గొనియలిఁ బాడి, పండుగను ♦ కూఁతువినా యెటులుం దునింటిలోన్

మాళవి—కుమారీ!

సీ. పసిడిమేడల నుయ్యెలఁ ♦ బవ్వళించి

చెలులు సత్కావ్యచర్చలు ♦ సేయ వినుచు

గలుపుఁగను వారిఁ గానుకల ♦ నలరఁ జేయు,

తల్లి! ని న్నీడ హృదయంబు ♦ తల్లడిల్లు.

(సావిత్రిని దగ్గరకుఁ దీసి) అమ్మా! శైబీ; నాప్రార్థనమాలకింపుము.

చ. అడిగినయంతఁగఁగ కున్నదన ♦ యూఁకలిం దాఁ దెలియంగ లేదు; వెం

బడి చెయిపట్టినన్ జెలులు ♦ పాదముతోఁ బ్రటలు తోఁటకేగగా;

నడలు శుకంబు తీవ్రముగ ♦ నార్చినఁ; బువ్వులదండఁ గూర్చినన్

బడలికఁ గాంచు; నిట్టి సుత ♦ భారము సర్వము నీదె శైబిరో;

[సావిత్రీహస్తమును శైబీహస్తమున నుంచును.]

కుమారీ! నాయీ పలుకులు శ్రద్ధతో నాలకింపుము.

చ. అలిగినవేళ భర్తకెదు ♦ రాడకు మెప్పుడు; నత్తమామలున్

బలికినఁ గోపమూని ప్రతి ♦ భాషణముల్ వచింపఁబోకు; నె

చ్చెలుల మనంబు నొచ్చుఁదగు ♦ సేఁతలు సేయకు దాపసీజనం

బుల మదిలో న్నులంగి వ్రుని ♦ ముఖ్యులు మెచ్చఁ జరింపుపుత్రికా.

శైబి—(స్వ)పుత్రికాప్రీతి యనిర్వాచ్యముకదా? తనయుల వీడనే
రక అత్తవారిల్లన నెన్నిటినో శంకించుచుందురు.

అశ్వ—కుమారీ!

గీ. కలిమియును లేమియును భర్త ♦ యెలమి నెఱిఁగి
వచ్చుఁ దను బంధు మిత్రుల ♦ వాసి నరసి
సమయ మెఱిఁగి ప్రవర్తించి ♦ సర్వజనులు
పొగడఁ దగునట్టి కీర్తినిఁ ♦ బొందు పుత్రి!

తల్లీ! ఉభయకుల గౌరవంబులఁ గాపాడుచు సాధ్వీమతల్లివై
ప్రవర్తింపుము.

సావి—జననీజనకులారా! మీయాజ్ఞను శిరసా వహించెద. అమ్మా!
నాకై విచారింపకుము ధైర్య మవలంబింపుము సఖులారా!
మద్వియోగఖిన్నయగు మాయంబ నానందింపఁజేయుడు.

శ్యామ, వాసం } సఖీ; నీయాజ్ఞానుసారమే ప్రవర్తించెదము. రమ్మ
మఱువకుము.

సావి—జననీజనకులారా? మఱల మిమ్మెన్నఁడు చూతునోగదా!
(అని కౌగలించుకొని దుఃఖించును)

అశ్వ—కుమారీ; దుఃఖింపకుము [అని బుజ్జగించెను]

తెరలో ఓహో బ్రాహ్మణవర్యులారా! మంత్రిసామంత
శేఖరులారా! నిఖిలపౌరజానపదులారా? మహారాజు స్వపురమున కేగు
చున్నవాఁడు ఎల్లరు దయచేయుడు.

అశ్వ—శైబీ ద్యుమత్సేనులారా? నాకు సెలవొసంగుడు. సత్య
వంతా! నేను పోయివచ్చెద. తపోధనులారా! నాకాజ్ఞయిండు.
కుమారీ! భర్తృసేవాపరతంత్రవై మెలంగుము మాకై విచా
రింపకుము. దేవి? మనము పోవుదము రమ్ము.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు]

మల్లి—(ప్రవేశించును) అందఱు పోతున్నారు. ఇక వస్తాడులే. రాణీ
వచ్చేటప్పుడు చిలక్కు చెప్పినట్లు చెప్పా వింటేగా? సొమ్ము
లు లేవు, చీర లేదు, మర్యాద జరుగదు అన్నా; విన్నాడా? ను

వ్వరా? నువ్వురా? దంపతిపూజ. వాళ్ళు మోక్షంపూజ ఏంపచ్చిం
ది ఏమిచ్చారు? చూచేవాళ్ళంతా నవ్వడమేకదా? పూసలేన్దా
నవు పెండ్లి కేం వచ్చా వన్నారుకదా! ఆడీపాల ముందర
దివిటీవలె వెలగాలిసినదాన్ని పోనీ అరువు సొమ్ములైనా తేని
చ్చాడా? వీడితొండంగాల వీడి నోరు పడిపోవును; వీడిచేతులు
విరగడైపోను. వస్తున్నామలే; రానీ (ముందుజూచి) వీడి
హాతమారుస్తా. (అని చెట్లుకొమ్మ దీసి చేతబట్టుకొనును)

విష్ణుశర్మ—(తెరలో) ఒసేవ్, మల్లికాంబా! మల్లికాంబా! మల్లీకా
మల్లీ, మల్లాం (అనుచుఁ ప్రవేశించి) ఈ ముండ మాట్లాడు
తుందా ఎక్కడికో పోయింది. ఏదో తెస్తుంది. డొక్క చీలు
స్తాను; డొలుకడుతాను; ఎందుకు పలుకదో చూస్తాను. నా
దుంప తెంపుచున్నది. ఇవ్వాళతో చెల్లు. ఇదైన చావాలి,
నేనైనా చావాలి.

మల్లి—ఎవరిని చంపుతావు నీవు? నీచేత చచ్చే దెవరు? చేసికొన్న
పెండ్లానికి కూడుపెట్టలేని కూరుఁడవు ముష్టి యెత్తుకుంటేనే
గాని గడవని పేదుఁడవు, నల్లపూసలోనికి తెల్లపూసచేయించ
లేని ధనికుఁడవు—నీవు నాకాజ్ఞ పెడతావు? నాకు నీయదుపా
నీమాట నేను వినాలి. వినిపిస్తా, వినిపిస్తా, (అని బెత్తముతో
నొకటివేసి) కూర్చో, కూర్చోవేం. (అని బెదరించును)

విష్ణు—(భయము నటించుచు కూర్చుండును)

మల్లి—మతియొక దెబ్బతీసి లే, లే; (ఇంకొక దెబ్బవేసి) లే లేవేం
(అని బెదరించుచు)

విష్ణు—(లేచును)

మల్లి—(బెత్తమెత్తి) కూర్చో.

విష్ణు—నీయమ్మకడుపుకాల, గుంజీళ్ళు తీయలేనే, పెద్దముండాకొడు
కునే. నీ మొగుణ్ణె

మల్లి—మొగుడువా? మొద్దులవా? గుంజీళ్ళు తీయలేవూ. మాయ
రోగమా, పెళ్ళి పెళ్ళియని లొల్లిస్తావూ. ఇంతదూరం నడి

పిస్తావు. గుంజిళ్ళుతీయుడానికి ఎంతకష్టమో, నడవడానికంత కష్టమని నీకు తెలియదూ.

విష్ణు—వచ్చినందుకు ఫలము వచ్చింది కాదే.

మల్లి—ఈగుడేనా, ఈగుడ్డేనా!

విష్ణు—ఇంకేం కావాలే, నాకు థోవకుంచావు నీకు చీర, వెండిపీట, వెండిచెంబు ఇంక నన్నేడిపించకే

మల్లి—ఏడిపిస్తానా, చంపుతానా వెండిచెంబట, వెండిపీటట ఎందుకు తలబద్దల కొట్టుకోనా.

విష్ణు—చంపు, ఎట్లా చంపుతావో. సీతలకాయపగలకొడతానూడు [అని కఱ్ఱయెత్తును]

మల్లి—[కఱ్ఱలాగి] కొడతావుగా, కొడతావా, సీతలపండు పగల [అని రెండు గుద్దికొట్టును]

రాము—(తెరలో) విష్ణుశర్మా.

విష్ణు—(క్రిందబడి దెబ్బలుతింటూ) చావు ముండా, చావు, అంతే కావాలె నీమదమణగాలె, ఇవ్వాళతో చచ్చావులే! [అనితాను భార్యను గొట్టుచున్నట్లు కేకలు వేయును.]

రాము—(ఆతురతతో వచ్చి) విష్ణుశర్మా! ఇదేమిటోయి!

విష్ణు—అశ్వపతి మహారాజుగా రిచ్చిన దంపతికట్నం మాటకట్టవే, వెళ్ళుదామే అంటే. ఈభగవముండ మాటకట్టదు. బయలు దేరదు. అప్పుడు నాకు విసుగువచ్చి కఱ్ఱతో నాలుగు దెబ్బలు వేసేటప్పటికి, ఇప్పుడిప్పుడు తిరిగి దోవకు వస్తున్నది.

రాము—అది దోవకు వస్తున్నదా, నీవు దోవకు వస్తున్నావా.

మల్లి—అదంటావూ. ఎవరను కొన్నావు, ఎరిక ల్దనుకున్నావా, యీనా ద్దనకొన్నావా, ఏమనుకున్నావు. బుద్ధి తక్కువ మాటలు మాట్లాడుతావ్? ఒళ్ళు దగ్గర పెట్టుకొని మాట్లాడు.

రాము—'అమ్మా తల్లీ' అని పూజించడానికి వెళ్ళా న్నణచుకోలేని విష్ణుశర్మ ననుకున్నావా. నోరు కాపాడుకో. నాజోలికి వచ్చా వంటే యేంజేస్తానో చూడు. ఎవరనుకున్నావు.

మల్లి—ఏదీ? ఏం చేస్తావో చెయ్యి. (అని మగనివైపు తిరిగి) ఒరే! పరాయివాడొచ్చి నన్ను తిడుతుంటే కళ్ళు మిటకరించుకొని చూస్తున్నావుగా?

విష్ణు—నిన్ను మెడబెట్టుకొన్న పాపాన నేను తిట్లు మొట్లు తిన్నానని ఊళ్ళో వాళ్ళు తిడతారా? నవ్వుతుంటారా?—నాయనా ఈ గయ్యాళిముండ గొంతుకోయ్యి; నన్ను రక్షించు.

రామ—ఇటువంటిదానిని గొంతు కొయ్యవలెనా? ఉప్పుపాతరలో వెయ్యవలెనా?

మల్లి—ఏమిట్రా? ఉప్పుపాతర్లో వేస్తావటరా ఏదీ వెయ్యి, ఎట్లా వేస్తావో చూస్తాను? [అని క్రింద వేసిన బెత్తమును గ్రహించును]

రామ—ఉండు. నీపని చెపుతా (అని కట్టెకై పోవును.)

విష్ణు—నీకేమి రోగమే అతన్ని కొట్టబోతావు? (అని కట్టను గ్రహించబోవును)

మల్లి—(ఒంగిన విష్ణుశర్మను రెండు కొట్టి) చస్తున్నాను; చస్తున్నాను వీళ్ళు నన్ను చంపుతున్నారు. నిండు ప్రాణం తీస్తున్నారు. స్త్రీహత్య చేస్తున్నారు. అయ్యో, రండర్రా, రండర్రా, వెంకటలక్ష్మి, శేషమ్మా కోటమ్మా, వెంకటదీక్షితులూ (అని కేకలు వేయును.)

వీరవ్రతుడు, శారద్వతుడు } [తెరలో] వచ్చుచున్నాము వచ్చుచున్నాము, [అని ఇద్దరు ప్రవేశింతురు]

విష్ణు, రామ } [మునిపుత్రులకు నమస్కరించి] అయ్యా మమ్ము రక్షించండి మా ప్రాణాలు దక్కించండి. మా ఆపద తొలగించండి, ఈ గయ్యాళికి బుద్ధి చెప్పండి, (అని బతిమాలుదురు)

మల్లి—చెప్పండి. ఇంకా చెప్పండి. ఎవరితో చెప్పి యేం చేస్తారో చూస్తా.

మునిబాలకులు—ఎందుకమ్మా యీయల్లరి? ఏలయిట్లు కేకలు వైచితివి.

మల్లి—వీడు నా మొగుడు. ఈయన మా పొరుగింటాయన వీళ్ళిద్దరేకమై నన్ను చంపటానికి వచ్చారు. నేను కేకలు వేశాను.

శార—ఇదియేమమ్మా! భర్తను 'వీఁడు, వాఁ' డనవచ్చునా?
మల్లి—బలే! నీవేమేమో దిద్దుతా వచుకుంటే నాకు బుద్ధి చెప్పు
తున్నావు?
విష్ణు—ఇది నాకొంపకేసి నాకుంప మొదలంట తెంపుచున్నది.
రామ—దీనినోటికి అదుపూ అజ్ఞ లేదు. మీరయినా బుద్ధి చెప్పండి.
పెనిమిటిని చావఁగొట్టి, నన్ను కొట్టడానికి కఱ్ఱయెత్తింది.
మల్లి—నా తెరువున స్తేనా? కొడతానా ముక్కలుముక్కలు చేస్తానా?
శార—అమ్మా! స్త్రీల కింత పాపమ్యము తగునా? నిన్న మొన్న
వివాహమైనదో లేదో. మహారాజపుత్రియయ్యును సావిత్రి
యెట్లున్నదో చూడుము. ఆమెను జూచి పాతివ్రత్య ధర్మ
మును నేర్చుకొనుము.
మల్లి—ఎట్లున్న దేఁ?
విష్ణు—అట్లా బుద్ధి చెప్పు నాయనా!
రామ—ఆసాధ్వీమణి గుణములు చెప్పుము.
శార—చెప్పెద నాకర్ణింపుఁడు!

సీ. రమణీయమణిభూష ♦ ణముల నన్నిఁటిఁ దీసి
యడవిపూదండల ♦ మెడ ధరించు
చీనిచీనాంబర ♦ శ్రేణిని విడనాడి
నారచీరను బ్రియ ♦ మారఁ దాల్చు
దాశీజనంబును ♦ దనవారికడ కంపి
స్వయముగఁ దనయింటి ♦ పనులఁ దీర్చు
గుసుమకోమలి యయ్యు ♦ పసువు జెంద కొకింత
విభు నత్తమామల ♦ వేడ్కఁ గొలుచు
అగపడదు రాజసము, దుంప ♦ లైన మెసవు
నడవి కాపురమున, దెందు ♦ వెతల దబల!
యెప్పు డేరీతి నుండునో ♦ యప్పు డట్లు
బతి ననుసరించుచుటే కద, ♦ సతికి హితవు!

స్త్రీలకు భర్తకంటె వేఱు దైవములేదు గావున శాంతి వహించి నీపతి యిష్టానుసారము ప్రవర్తించి యిహపరంబు లనుభవింపుము.

విష్ణు—తండ్రీ! మంచిగా నుపదేశించినావు. నీ నోటికి మ్రొక్కుచున్నాను నీ కాళ్ళకు మ్రొక్కుచున్నాను. [అని నమస్కరించును]

మల్లి—వాడినోటి కేమని మొక్కటం? కూడు పెడతాడా? గుడ్డపెడతాడా? మొక్కు; నానోటికి మొక్కు? నా కాళ్ళకు మొక్కు (అని రెండు దెబ్బలు వేయును)

రామ—అయ్యలారా! దుర్మార్గులకు నీతిచెప్పిన నేమగునో చూచితిరిగదా?

విష్ణు—దైవమా! ఈ భార్యామూలమున నేనెన్ని యిక్కట్టులకుఁ బాలైతిని? తలిదండ్రుల విడనాడితిని సోదరులఁ ద్యజించితిని. బంధువుల దూషించితిని. స్వదేశము బాసితిని. ఉచ్చ నీచముల నెంచక దీనియాజ్ఞ నౌదల ధరించితిని, అనవరతము దీని కనుసన్నల మెలఁగితి. ఇంక నే నీబాధ భరింప నేరను. నేఁటితో నీసంబంధం తెంచుకుంటున్నా. నీ చేతితో దెబ్బలుతినటానికిఁ దెచ్చుకొన్న యోర్పులో నెయ్యోవంతు ఈశ్వరారాధనక్రిఁద వుపయోగిస్తే యీముసలితనములో నాకీకష్టాలుండవు. ఈశ్వరా! జగద్బంధో! మాం పాహి. మాం పాహి; మాం రక్ష, మాం రక్ష. నన్ను కష్టంబులనుండి యుద్ధరింపుము. ఇప్పుడే సన్యాసమును గ్రహించి యిక్కడనే కాలము గడపెద. (అని జంచెమును ద్రెంపును) నాయనలారా! నాకు దారక ముపదేశింపుడు.

శార—మంచిది. పోదము రమ్ము. (అని రామదీక్షితులు, మునిపుత్త్రిలు, విష్ణుశర్మ, (నిష్క్రమింతురు)

మల్లి—నీపీడ పోయినది. ఇట్టి సన్యాసులు నాకళ్ళకుం దొదఱో అయినారు. (అని నిష్క్రమించును)

ఇది చతుర్థాంకము

సావిత్రీనాటకము

పంచమాంకము

(ఆశ్రమప్రాంతమున వీరవ్రతుఁడు ప్రవేశించును)

వీర — ఇదిగో! విష్ణుశర్మ వచ్చుచున్నాడు ఇతనితో ముచ్చటించెద.

[ప్రవేశము; విష్ణుశర్మ]

వీర — విష్ణుశర్మా! ఇచ్చట నీ కనుకూలముగ నున్నదా?

విష్ణు — మీమూలమున ధన్యుఁడనైతిని! పుణ్యనదీస్నానము, పురాణశ్రవణము, సాధుజనసేవ, ఒక టేమి, సర్వవిధములఁ ననుకూలమే!

వీర — విష్ణుశర్మా! నీభార్య నెప్పుడైనఁ జూచివచ్చెదవా?

విష్ణు — అమ్మో అమ్మో! భార్యయే దానిపే రెత్తకు. నీకు నమస్కరించెద. అట్టిభార్య నాకుఁగాదు – నావిరోధికిఁగూడ వలదు

వీర — ఈమధ్య నామెకు జబ్బుచేసిన ట్లెవరో చెప్పిరే! ఎట్లున్నది?

విష్ణు — జబ్బుచేసినాసరే, అది చచ్చినాసరే, ఇంక దాని ముఖము చూడను. దానిపేరెత్తను. నాయనా! మనయాశ్రమ మంతయుఁ గొన్నిదినములనుండి యెంతయో వింతగాఁ గన్పట్టుచున్నది. దీనికిఁ గారణ మేమై యుండును?

వీర — కారణ మేమున్నది? సద్గుణోపేత యగు సావిత్రి యిచట నుండుటయే.

విష్ణు — ఔను, నిజము. ఆమె శాంతస్వభావము, ఆమె సౌశీల్యము, ఆమె దేవతారాధనము, ఆమెపతి భక్తియెందైన నుండునా!

ఇంతటి యుత్తమురాలు గనుకనే లేఁబ్రాయముననున్న క్షత్రియాంగన యయినను నెంచక తాపసకన్యలేగాక వృద్ధతపస్వినులు కూడ నత్యాదరమునఁ జూచుచుందురు.

వీర—మిత్రమా! ఎంత వెఱ్ఱివాఁడవు! సత్ప్రవర్తనము కులవయో వ్యక్తులఁ బరిగణింపజేయునా? ఇంతయేల? ఆమెదర్శన మొనరించిన నెట్టివారికైన మాతృభావము కలుగుచుండును. ఇంతటి యుత్తమురాలుండుట యరుదు. ఆమె యిచ్చట నొకవత్సరమునుండి యున్నను నిన్న మొన్న వచ్చినట్లుతోఁచుచున్నది. నేటికిమూఁడు దినములనుండి నిద్రాహారములుమాని నిరంతరము సావిత్రీదేవి నర్చించుచున్నది. నేఁడే వ్రతసమాప్తి మనముగూడ పోయి దేవీదర్శన మొనరింతము రమ్ము.

(అని యిర్వురు నిష్క్రమింతురు.)

(సావిత్రీదేవి పూజామంటపము—మునులు.)

(పూజాతత్పరయై సావిత్రీదేవిని ధ్యానించుచుండును.)

సావి—తల్లీ! సావిత్రీ! త్రిలోకజనని వగు నీశక్తి నెంతయని కొనియాడుదును? తొల్లి హరిహరబ్రహ్మేంద్రాదులకు నయితము అశక్యులై, మునుల బాధించుచు, హవిస్సుల మెక్కుచు యాగములఁ జెడఁగొట్టుచు, స్త్రీలఁ జెఱఁబట్టుచు, జగద్ద్రోహ మొనరించి, లోకభయంకరులై ప్రవర్తించు శుంభనిశుంభాది దుష్టరాక్షసానీకంబుల క్షణమాత్రమున జయించి భువనముల కుపకృతిఁ గావించితివి. నీ మాయావిలాసమున లోకములనెల్ల గీలుబొమ్మలవలె నాడించుచుంటివి. త్రిమూర్తులకుఁ గూడ నీశక్తి తెలియఁజాలదన మానవకాంత నే నెంతటిదానను? దేవీ! నీవే నాకు శరణ్యము. నీ పాదరాజీవంబులనే నమ్మితిని. ఈ దీనురాలి తప్పు మన్నింపుము. నాయాపదఁదొలగింపుము. నన్ను రక్షింపుము.

మ. ఘనసంసారమహాంబుధిన్ బడి సుత ♦ గ్రాహంబులం జిక్కి దు
ర్జనసాంగత్యతరంగసంతతుల ని ♦ చ్చల్ దేలుచున్ మోహపం

కసిమగ్నాంగులు నాచు నీచరణనా ♦ కన్ గానలేకుండినన్
గనంగా శక్యమె మానవాళులకు సా ♦ ఖ్యం బింతయున్ శాంకరీ!
చ. కరము దురాత్ములై యకృ ♦ కార్య మొనర్చినే దుర్జనావళుల్
కరములు మోక్ష నెప్డయిన ♦ గాంచెద వెంతయు వారిఁ బ్రేమమై
నిరతము తావకీనపద ♦ నీరజయుగ్మముఁ గొల్చుచానకుఁ
వరము లొసంగి, బ్రోవవె య ♦ పారకృపామతిఁ దల్లి! శాంకరీ!
[అని ధ్యానముచేసి మునులకు ఫలము. లొసంగును
వా రాశీర్వదించి నిష్క్రమింతురు]
సావి—నారదమహర్షి నేఁడునాథ ర్త కేదియైన యాపదవచ్చునేమో
యని తోఁచుచున్న దని చెప్పెను! ఆ యాపద యెట్టిదై
యుండునో నేనూహింపఁ జాలకుంటినిగదా! ఎంత దుర్భరము
గాకున్న నామహాత్ముఁ డిప్పుడు నాకు మంత్రి ముపదేశించి
సావిత్రి నర్చించు మనునా? నా కేమియుఁ దోఁపకున్నది
గదా! ఇంకేదికర్తవ్యము? ఆపదలయందు ధైర్యముగనుండు
టయే యుక్తము. జగదీశ్వరి యగు సావిత్రీదేవి కృపయు
మునుల యమోఘాశీర్వచనంబులును నాకుఁదోడ్పడకుండునా?
త్రిరాత్రోపవాస మొనర్చి సావిత్రీదేవి నర్చించితిని. నేఁడు
మాత్ర మొకక్షణమైనను బ్రాణేశ్వరుని విడనాడఁగూడదు.
నాథుఁ డప్పుడే సమిదాహరణార్థము అడవికి వెళ్ళెడిసమయము
తావచ్చినది హృదయవల్లభునితో నేనటవీప్రయాణంబు జేసెద.
[అని ముందునకు వచ్చుచుండును]
సత్య—(ప్రవేశించి) (స్వ) నా దేవి సావిత్రీదేవి నర్చించి యిటే
వచ్చుచున్నది. (ప్రకా) ప్రేయసీ! నీపూజావిధానమంతియు
జక్కఁగ నెఱవేఱినదా?
సావి—అంతయు నెఱవేఱినది. ఆర్యపుత్రా! నమస్కారములు.
దేవా! యిది సర్వశుభప్రదం బగు సావిత్రీదేవి ప్రసాదము.
ఇవి మునిమంత్రపూతములై శ్రేయోదాయకంబు లగుపవిత్రా
క్షతలు (అని యియ్య సత్యవంతుఁడు గ్రహించును.)

సత్య— దేవీ! ఇంక నే నడవికేగి మనకుఁ గావలసిన వస్తుజాలమును
గైకొనివచ్చెద. నీపనులయందు నీవు ప్రవర్తింపుము.

సావి— దేవా! ఈ దీనురాలి ప్రార్థన మొకటి గలదు.

సత్య— దేవీ! అది యెద్ది?

సావి— ప్రత్యహమును దామ కందమూలాదులఁ గైకొనివచ్చు వన
విచిత్రములఁ జూడ వేడుక వొడముచున్నది. అభీష్టము నెఱ
వేర్పఁ బ్రార్థించెద.

సత్య— దేవీ! కోరక కోరక యెట్టికోరికను గోరితివి? ఇది యా.
నీకు సమయము.

మ. జలమైనన్ గొనకుండ మూఁడుదినముల్ ♦ సాగించి తేమో వ్రతం
బులుక్ జాగరణంబునన్ విధిగఁబూఁ ♦ బోఁడీ! శ్రమంబంది బి
ట్టలసెక్ నీసుకుమారదేహ మని మ ♦ త్స్వాంతంబునం దెంతొ చిం
తిలఁ నుగ్రాటవి కీవు వత్తు వనసం ♦ తీ! యెట్లు గొంపోవుదున్;

చ. కనదురుహీరహారములఁ ♦ గాంక్ష యొనర్ప వొకప్పు! చిత్రపుం
బనిగల పేఁడుకూలముల ♦ వాంఛ యొనర్పవు, తల్లిదండ్రులక్
గనఁ జనఁగోర వెన్నఁడును; ♦ గాన వసించియుఁ గానఁజూడ భు
క్తిని విడి డస్సియుఁ బయలు ♦ దేరుద వే? దవి కేగుచుంటినే.

ప్రేయసీ! అటవీసంచార మన లీలోద్యాన విహారమనుకొంటివా?
త్రిరాత్రోపవాసమున నలసిన నీ వెక్కడ? క్రూరమృగ
శరణ్యం బగు మహారణ్య మెక్కడ?

సీ. హాలసురక్తము గండ ♦ ముల నిండ మెయి సాఁచి
శయనించు శార్దూల ♦ చయము లొకట
గండూతిపో వేళ్ళ ♦ గదల రాయుచుఁ జెట్ట
పండ్లు రాల్చెడు గజ ♦ ప్రతతు లొకట
ఝమ్మున మధుపముల్ ♦ గొమ్మ లూపుచుఁ దేనె
లీలఁ గ్రోలెడి బిల్ల ♦ పాళు లొకటఁ
బొరలి మడుఁగులన్ ♦ ముస్తలెత్తుచు నొడ్డు
గోరాడు భూదార ♦ కోటు లొకట.

గలిగి మిము మన్న నేకమై ♦ కన్న లున్న
బంధులను జేయుచుండి ది ♦ వాంఛితములకు
ముదముఁ గూర్చెదు కాంతార ♦ భూము లేక,
యుపవసించి కృశించిన ♦ యువిద యేడ?
సమీపమున నున్న వనమున కేమి? ఎప్పుడయిన జూడవచ్చును.
ఇప్పటికి నీ ప్రయాణము మానుము.
సావి—ఆర్యపుత్రా! నేను మాత్రమున్యథా చెప్పఁడు. నా ప్రార్థన
మంగీకరింపుము.
మ. అనురాగంబునఁ జేసి యీ కననే నా ♦ కాయాసమం చెందితో
మనుజాధీశ? శ్రమంబు లేదిటులు ప్రే ♦ మల్ సూపుదిాతోడని
వ్వనమం దుండిన స్వర్గవాససమమై ♦ భాసిల్లెను న్నాకు; నీ
చన వీయంగదె చూడఁ బుష్పితలతా ♦ సంవేష్టితంబౌ వనిన్.
కాన నా ప్రార్థన మంగీకరించి యభీష్టము నెఱవేర్పుము.
సత్య—ప్రేయసీ! నిద్రాహారములు లేక మూఁడు దినములనుండి
యలసితి వని యిట్లు పలికితిని గాని లేకున్న నీ వింతగాఁ
గోరవలెనా? నీ యీ కోరికనైనఁ దీర్పకుందునా? మనోహా
రిణీ! నీయభీష్టమును నెఱవేర్తును రమ్ము.
(అని యిరువురును నిష్క్రమింతురు)
[వనప్రాంతము – సావిత్రీసత్యవంతుల ప్రవేశము]
సత్య—ప్రేయసీ! అటుచూడుము.
సీ. చఱియలపై నుండి ♦ దొరలెడి తెలయేళ్ళ
మ్రోతఁ లుఱుములభంగి ♦ మ్రోయుచుసచట
తద్ధ్వానమున కుబ్బి ♦ తమపింఛముల విప్పి
కెరలి కేకలువెట్టు ♦ కేకు లిచట
ఆ కేకలకు గుండె ♦ లవిసి బెదరుచు ప్రాణ
భీతిఁ బర్వెడు జెట్టి ♦ పోతు లచట
ఆ జెట్టి తొయిసోఁక ♦ నతాకలిం ద్రావు
పాల్వోడి చను మృగా ♦ ర్భకము లిచట

అమ్మ్రాగార్భక పాదసం ♦ హతి గలంగి
భామలు మూడవెట్టి, వానిమూం ♦ పులను దట్టి
యెగిరి పడి. లేచి, మఱిమఱి ♦ యొగురవోవు
పిల్లకోతులఁ గను మవే ♦ పల్లవోష్ఠి!

ఈ ప్రదేశములు దుర్గములుగ నున్నవి. కాన యిటు పోదము, (పరిక్రమించి)

సత్య—దేవి! ఇటుచూడుము.

సీ. పాఁచిపట్టినయట్టి ♦ పాషాణతలమిది
యడుగులు మెల్లమెల్ల ♦ నిడఁగవలయు
నిష్టాడిష్టాడ కోసి ♦ రియ్యెడ దర్భలు
ముందుఁ జూచి పదంబు ♦ మోపవలయు
ఫలభారమున వృక్ష ♦ పాళి యియ్యెడ వంగె
నించుక తలవంచి ♦ యేగవలయు
ఇరు కెలంకుల దారి ♦ నొరసె బండలు తీవె
లవలంబనముచేసి ♦ యరుగవలయు
అన్న పానీయములు లేక ♦ యలసియున్న
యుబల వీయెడ నడుపఁ బ్ర ♦ యాసపడెదు
భుజము మెడవైచి కేల్వాః ♦ ముందు నడువు
మదిగో; కన్పట్టు రమ్యాశ ♦ నాంత మతివ;

[అని చేయిపట్టుకొని సావిత్రినిఁ దీసికొనిపోవును.]
తిరిగి వనమున సావిత్రీసత్యవంతులు ప్రవేశింతురు.

సత్య—ప్రేయసీ; ఈనదీవైభవమును జూడుము.

శా. రంగత్తుంగతరంగడోలల నొయూ ♦ రంభారఁ దూఁగాఁడు చ
క్రాంగశ్రేణులఁ, గైరవాబ్జదళనైక ♦ క్రీడలం దేలు సా
రంగౌఘుంబుల, వాలుకా కుసుమ ప ♦ ర్యంకంబులన్ మేలు లు
ప్పొంగం గూడెడు కోకదంపతుల, నో పూఁబోడి! కన్గొంటివే!

సావి—నాథా! ఇందెందు జూచినను మహానందమే కలుగుచున్నది కదా! ప్రేమాతిశయమున మెలఁగుదంపతులవోలెవృక్షముల

బెనంగిన లతాచయంబులును, లతలకుఁ బ్రాపుసూపు వృక్ష
రాజంబులును, యోగ్యులైన గృహస్థులవోలెనిండుమండి పుష్పం
ధయబంధుసంతానంబునకుమధురాహారంబొసఁగుచు, శుకాది
ద్విజచయంబులకు ఫలప్రదానము సేయుచు ఘనకరకిరణంబు
లకు డస్సిన మృగపాంథులకు శీతనీడ నొసంగుచు, సంతతానందం
బొసంగు నీ వృక్షరాజంబుల పరోపకారపారీణత యెంతయు
మెచ్చదగినది కదా! [ముందుఁజూచి] ఆర్యపుత్రా! ఈప్రదేశ
మెంత సంతస మొదవించుచున్నది.

గీ. పక్వమై జారిపడు తేనె ♦ పనసతొనలు
వృంతమూల వీడి రాలెడు ♦ వెలగపండ్లు
దొరలి పొరలాడు పోకపా ♦ త్తులను జూడఁ
బుడుక కాకైనఁ, గాలంబు ♦ గడుచు నిందు.

సత్య—ఈప్రదేశము లిట్టివి కనుకనే మనవా రెల్లరుస్వచ్ఛంద జీవను
లై, యహింసావ్రతపరాయణులై, స్వర్గమునైనఁగొనజాలు
తపోధనాగ్రగణ్యులై ప్రవర్తింపుచున్నవారు. ఈస్థలవిశేషముల
నన్నింటిని వేలువేలుగ జూపింతెద. [అని సావిత్రి చెయిబట్టుకొని]

సీ. అనయంబు ననలార్చ ♦ నాది కృత్యములకు
దర్భలు కోసెడి ♦ తావు లివియె
సర్వర్తువులయందు ♦ సంయమిబాలురు
ఫలమూలములఁ దెచ్చు ♦ పొలము లివియె
ప్రత్యహంబును రమా ♦ రమణు పూజలకునై
పుష్పముల్ దొరకెడు ♦ భూము లివియె
దినదినంబును వైశ్వ ♦ దేవాదివిధులకు
నివ్వరి లభియించు ♦ నెలవు లివియె
జంబుజంబీర ముఖ్య భూ ♦ జంబు లవియె
ప్రథితదివ్యౌషధీలతా ♦ పాళి యదియె
కానననివాసులకుఁ గల్ప ♦ కంబు నైన
యడవి యిద్యదె కనుఁగొను ♦ మంచయాన.

మనోహారిణీ ! ఈ ప్రక్క నవలోకింపుము.

సీ. పద్మినీపత్రపసన. శై ♦ వాలవేణి
శఫరవీక్షణ. బిసబాహా, ♦ సారనాస్య.
క్రౌంచమేఖల, యీ సరః ♦ కాంత మనకు
స్వాగతం బిచ్చు షట్పద ♦ స్వనముచేత.

సావి—ఆర్యపుత్రా! ఈ కమలాకరము కమలాకరంబనఁదగి నయనానంద మొదవించుచున్నది. ఇందలి సరసీరుహాంబుల గోసికొని వచ్చెద.

సత్య—ప్రేయసీ! నీ యభీష్టముం దీర్ప నే నింకు సంసిద్ధుండనై యుండఁ గంటకోపేతంబులగు మృణాలంబులు స్పృశించినూత పల్లవంబులం బోలు నీమృదుకరంబుల కేల బాధకలిగించెదవు? అపరచితురాలవై ననీ కేలయీప్రయాసము? నేనే తెచ్చి ఇచ్చెద. [అని సరోవరముకడ కేగును.]

సావి—ఆహా! నాహృదయేశ్వరుఁడు నాకరంబులు సైత మెక్కడ కసుకందునో యని విచారించు చుండెనే కాని తనకు రానున్న యాపదను దెలియఁజాలకున్నవాఁడుగదా! ఆపదలు వచ్చుట కెన్ని మార్గములు లేవు? ఈసరోవరమే యాపత్కారణము కాదుగదా! (ఆతురతతో) ఆర్యపుత్రా! ఆర్యపుత్రా! (అని పిలుచును.)

సత్య—ఇదే వచ్చుచున్నాను. (అని తామరపువ్వులుఆకులు గ్రహించి ప్రవేశించును) దేవీ! ఇవిగో తామరాకులు; ఇవిగోపువ్వములు, (అని యొసఁగి) సఖీ! దీనిపత్రములు నీకనులకొకింతయీడుగా వచ్చునేమో చూడుము. [ఒక పువ్వుదళమును గ్రహించి] మనోహారిణీ! ఇది యతిమనోహరముగ నున్నది. దీనిని ధరింపుము [అని సావిత్రి శిరమువనుంచి సంతసముతో] సుందరీ! ఇప్పుడు నీవు నిజముగఁ బద్మపాణివై పద్మధారిణి వగుటచేత సాక్షాల్లక్ష్మివలెనాకనుల కానందమునుగూర్చుచున్నదానవు.

సావి—[మరియొక పువ్వుజూచి] ఆర్యపుత్రా! ఇందలి పత్రము లెంత

మనోజ్ఞములుగ నున్నవి! (చూచి) నాథా, మధుమదిరాస్వాదనమున నీమధుకర మిప్పటికిఁ దనస్థితి నెఱుంగకున్నదిగదా!
సత్య—దేనీ తనస్థితినే కాదు. తనకై విలపించు ప్రియురాలిస్థితినిగూడ. దాని కదపకుము. నీమోహము దమ్మిపై వ్రాలి బాధకలిగించును.
సావి—(ఆడుతుమ్మెదను జూచి) ప్రియవల్లభునికై యామధుకరాంగన యాతురయై తిరుగుచున్నది. ప్రియవియోగ మెంతయును దుస్సహమే కదా!
సత్య—సందియ మేమి?
సావి—(ముందుఁ జూచి) అహా ఎంతకష్టమెంతకష్టము. నాథా! అంకపాళి నున్న ప్రియవల్లభుని శ్యేనము హరింపఁ బతివియోగమునకై కలరవాంగన విలపించుచు నంతదూర మరిగెనో చూడుము. (ఆకసమువంకఁ చూపి)

గీ. అక్కునం జేర్చి ప్రియమారనాదరించు
ప్రాణపదమగు పతి మృత్యువాతఁ బడఁగఁ
గాంత వెనువెంటఁ జనుటె ముఖ్యం బటంచు
విహగమైనను స్త్రీధర్మవిధముఁ జెప్పె.

(సంతసముతో) ఆర్యపుత్రా! ఆకశము బొబ్బరిల్ల విలపించుచుఁ బతివెంట వచ్చు కపోతిపై దయ జూపు నానివలె నాడేగ పారావతిమును విడిచి చనుచున్నది.
సత్య—ఔను, మఱల నా పారావతమిథునమును దైవ మనుగ్రహించి నాఁడు. సౌఖ్యములు క్షణభంగురములు కదా. పాప మా తుమ్మెద విలపించుచు నిటువచ్చుచున్నది. నిద్రాళువైన దీనిని సతితోఁ గలుపుదము. (అని కమలమును కదల్చును తుమ్మెద లేచిపోవును.)
సావి—నాథా! ఆభృంగి యాభృంగసాంగత్యమున మోద మొసఁగ జరించుచున్నది సుమా.
సత్య—ప్రియసమాగమ మానందకరము కాదా ప్రేమసీ ఈ ప్రక్కఁ జూడుము

సావి—నాథా! మీ యనుగ్రహావిశేషమున దర్శనీయప్రదేశము లెల్ల సందర్శించితిని కాఁదగిన పత్రపుష్పాదులనెల్ల స్వీకరించితిమి. ఇటు చూడుఁడు. నేలపైనడుచు కూర్మరాజమ్ముల కరణి చెట్లనీడలు మూలమున కెగఁబ్రాకు మృగచయంబులు రొప్పుచుఁ బ్రక్క లెగురవేయుచు దర్భాంకురంబులు ముఖంబుల మెఱయ లాలాజలోత్కీర్ణమార్గంబులై యెల్లెడలఁబరుగు లిడుచున్నవి. వనమహిషంబులు ముచ్చెమటలుగ్రమ్మనూనె పూసిన యేనుంగుగున్నలకరణిఁ గొలంకుల కరుగుచున్నవి. ఖరకరకిరణంబుల కోర్వఁజాలక వరాహంబు లల్పజలాశయంబులఁబడి పొరలుచున్నవి. నిర్మలజలపూరంబువోలె నెండ మావు లెల్లయెడల వ్యాపించి మృగచయంబుల కాసం గొల్పుచున్నయవి. మధ్యాహ్న మాసన్నమైనది. మీజననీ జనకులు మనకై యెదురు చూచుచుందురు. ఇంక నాలసింపక పర్ణశాలకరుగుదుము. రండు.

సత్య—ప్రేయసీ! నీవీవనచిత్రముల జూడ నపేక్షించుటవలనఁ గాలయాపన మొనరించితిమి ఇదిగో, ఇచట- (అని యొక ప్రక్కఁజూచి, ఆశ్చర్యముతో) ఆహా ఏమి యీ వైపరీత్యము. ఏమి యీ యకాలమేఘము. ఎంతలో నెంతవరకు వ్యాపించినది? దినకరమండలమును గూడ నరికట్టుచున్నదే. దేవి ఇటు చూడుము.

సీ. కంపితాఖిలలోక ♦ గర్జానినాదముల్
ఘనదంతఘట్టన ♦ క్రమము గాఁగఁ
నిర్వాపితాంజన ♦ సర్వాగరోల్లస
త్కాళిమ నిజదేహ ♦ కాంతి గాఁగఁ
దరళీకృతాలోక ♦ దంభోళిపుంజముల్
గళదుగ్రవిస్ఫులిం ♦ గములు గాఁగఁ
సౌవర్ణవల్లరీ ♦ జాలభాస్వరచంచ
లాలత లాయుధ ♦ పాళి గాఁగఁ

అఖిలభూధర నర మృగ వ్యాప్తసప్త
సాగర పరీత మగు జగజ్జాల మెల్ల
కబళనము సేయ వచ్చు కాలకాలు
కరణిమేఘుంబు భూనభోం తరము నిండె.

(పరికించి) ఆహా! ఒక మేఘమే కాదుసుమా; దేవీ! ఇటుచూడుము.

గీ. బగుడువలె మింటఁ బెన్దొమ్మ లెగయుచుండె
పెదుఱుపొదలెల్ల సుడివడి వ్రీలుచుండెఁ
బెళ్ళు మని జీర్ణవృక్షముల్ ద్రెళ్ళుచుండెఁ
గొండలం గూర్చు నని గాలి కొట్టుచుండె.

ప్రేయసీ! ఈ దుష్టానిలుఁ డీప్రదేశము నెంతక్షోభఁ బెట్టుచున్నాఁడో చూడుము.

సీ. చెట్లగున్నల క్రిందఁ జేడియ మెయి నాక
సంతసించెడు లేడి జంటఁ బాసి
పువ్వుపళ్ళెరములఁ బొలఁతుల ద్రావించి
మధు వాన తోఁట్లకు వ్యధలు గూర్చి
పిల్లలకుఁ గా మేఁతఁ బెట్టు తరుణులఁ గూడు
ఖగకుటుంబములఁ జీకాకుఁ బఱచి
పల్లవహస్తముల్ బరపి లతాకాంత
లాంచు సహకార లీలఁ దూల్చి
గుంపులుగ నున్న కదళులఁ గూలఁద్రోసి
బారుగట్టిన గువ్వలఁ బాఱఁజిమ్మి
యఖిలముఁ గలంచి యీ ప్రచండానిలుండు
పుడమి సకలంబు శోకాబ్ధి ముంచె నహహా!

సావి—(ఆతురతతో) నాథా! ఇంక నాలసించిన యత్తగారలు మనకై విచారపడుచుందురు. పోదము రండు.

సత్య—దేవీ! ఇదుగో ఇచ్చట బాగుగ నెండినకొమ్మ యొండుకలదు. దానిని ఛేదించుకొని వచ్చెద. పిమ్మటఁ బర్ణశాల కరుగుదము.

సావి—అట్లే కానిండు.

సత్య—(గొడ్డలి నెత్తి కొమ్మను గొట్టుచుండును) ఏమీ! యీ శిరోబాధ! యెంత తీవ్రముగ నున్నది, (బాధ నభినయించి మఱల గొమ్మను గొట్టుచుండును.)

సావి—(స్వ) ఏమిది? ఆర్యపుత్త్రుఁడు సంశయించు చున్నాఁడు. (సమీపమునకుఁ బోవును)

సత్య—దుర్భరము. దుర్భరము, (అని గొడ్డలిని వదలును.)

సావి—(సమీపించి) నాథా! నాథా! ఏమిది? గొడ్డలి వదలి శిరము పట్టుకొంటిరి?

సత్య—దేవీ! నేనడువఁజాల, నే నిలువఁజాల. నాకుఁ జేయూతఁ నొసఁగుము. స్వాస్థ్యము కలిగింపుము.

సావి—(దైన్యముతో భర్తను బట్టుకొని యుపచారము సేయుచుండును.)

సత్య—హా! దుర్భరము! దుర్భరము! (అని క్రిందఁబడును.)

సావి—నాథా! నాథా! (అని పిలుచును.)

సత్య—(కాలు సేతులు కదలించును నిశ్చలదృష్టితో హీనస్వరమున) బాధ-బాధ-తాపము-తాపము-భరింపఁజాల-భరింపజాల.

సావి—(నిర్విణ్ణురాలై) ఏమి యీతొట్రుపాటు; ఎమి యీభయంకరాకారము; ఏమి యీవికారచేష్టలు? జీవితేశ్వరా; జీవితేశ్వరా! నన్ను చూడుము, (అని పిలిచి చూచి భయకంపములతో) ఏమి యీ యేకాగ్రదృష్టి; ఏమి యీస్వేదము; ఏమి యీకంపము; కాళ్ళుచేతులు పట్టి చూచి) నాథా! నాథా! (అని పిలిచి దుఃఖముతో) అయ్యయ్యో. దైవమా; నాథుని శరీర మంతయుఁ జలినీళ్ళకుండవలె, జల్లనగుచున్నదే; ఇంకెక్కడినాథుఁడు? ఇంకెక్కడిపర్ణశాల? మహాముని వాక్యములు వ్యర్థము లగునా? చూడఁ జూడ నామనోదైవమునందన్నియు మరణచిహ్నములే కన్పించుచున్నవే; ఇం కేమి చేయుదును? ఈ మహారణ్యమున నీ బాధఁ తొలగించి పతిభిక్షఁ బెట్టి నన్ను రక్షించువా రెవ్వరు గలరు? (సత్యవంతుని

ముక్కు దగ్గఱఁ జేయియుంచి) హా! హా! నిశ్వాసము కూడ దగ్గుచున్నదే! జీవితేశ్వరా! నీ కప్పుడే నూరేండ్లు నిండెనా? నన్నిప్పుడు కనులఁ గప్పుకొనుచుఁ బ్రేయసీ! కందమూలాదుల కడవికి వెళ్ళినప్పుడు సయితము నామనము నీయందే యుండుననియు నా మానసాపహారిణి వనియు నాకెన్నియో ప్రియములు పల్కుచుందువే! మృణాళముల మట్టిన నాకరములు కందునంటివే! అట్టి నీప్రేమ మేమి చేసితివి? శిరంబునఁ గమలపత్రముఁ దుఱిమిఁ దేవీ ఇప్పుడు సాక్షాల్లక్ష్మివలె నుంటివని సంతసించితివే! అట్టి సంతోష మెందు దాఁచితివి? కావ్యరసామృతమున నోలలాడించుచు నాధ్యాత్మికతత్త్వము నెఱింగించు నీ యనురాగము నెచ్చటి కంపితివి నాథా! సంతతము భజించు నీ దాసురాలిని, నీ మనోహారిని, నీ యర్థాంగిని, గనులనైనఁ జూడకుంటివే. అయ్యో! ప్రాణేశ్వరా! రావలదన్న వచ్చితి నని యలుకఁ బూనితివా? క్షణమైన నేమఱక సంరక్షించు ముదుసళ్ళఁ దలిదండ్రుల నేమి చేయదలంచితివి? దైవమా! నీ వెంతటి క్రూరుఁడవు. సుగుణరత్నాకరుండును, సాధు చరిత్రుండును, మాతాపితృసేవాతత్పరుండును. సర్వసర్వంసహా రక్షణదక్షుండును. నిరామయుండునునగు నామనోనాయకుఁడే నీకగపడెనా? నాథా! నీ సత్యాదరము, నీపితృభక్తి, నీ సత్కార్యాచరణ పరాయణత్వము నీకు స్థిరజీవన హేతువు లని సంతసించితినే? అమ్మా! సావిత్రీ! సకలలోకజనని వగు నీవు నా పట్లఁ గలిగియుంటి వని నీ యండ జూచుకొని తండ్రితోఁ బోరాడి యీమహాభాగుని వరించితినే తల్లీ; నీవైన నుద్ధరింపవుకదా? పతిభక్తిగల కాంతలకు భర్తృవియోగదుఃఖముండ దని నమ్మి సూర్యచంద్రాదులును బంచభూతములును సాక్షిగా నా నాథునిఁ గొల్చుచుందునే? ప్రత్యహ మమోఘ వచస్కులగు మునుల యాశీస్సులఁ బడయుచుందుమే; యవియైన నడ్డుపడఁగూడదా? మహాను

రాగము గల నాయత్తమామలకుఁ బుత్త్రశోకము వినిపింపఁ
జాల. వివాహకాలమున వల దని వారించిన నా తండ్రికి
ధైర్యము చెప్పఁజాల. ఛీ! ఛీ! భర్తృవియోగముకన్న వని
తలకు మరణము మేలు గాకుండునా? అయ్యో? శోకాగ్ని నా
హృదయమునుగాల్చివేయుచున్నది. (భర్తనుజూచి) నాథా!
కష్టమునకే సహింపఁజాల; నీవియోగమునకే నోర్వఁజాల.
నీ సేవ విడువఁజాల. నిన్ను వదలఁ జాల. అత్తమామలారా!
ఇంక మా యాస వదలుడు జననీ జనకులారా! ఇంక మమ్ము
మఱవుఁడు. యమధర్మరాజా! ఓయమధర్మరాజా! నన్నుఁ
గూడ నానాథునితోఁ దీసికొనిపొమ్ము. (అని సత్యవంతుని
మీఁదఁ బడి దుఃఖించును)

[అంతట యముడు ప్రవేశించును]

యముఁడు — [స్వ] నేను స్మరణమాత్రాశేష జీవలోక భయంకరుం
డనని కనియుఁ జతుర్ముఖ ప్రసాదితపరేతలోకసామ్రాజ్యాధి
నాథుండ నని తెలిసియు, నాత్మీయకార్యసాధనదీక్షా పరతం
త్రుండ నని యెఱిఁగియు. నన్నా నారదుండు పరిహసింప
సాహసించెనే? కాని నే నెట్లు కృతకృత్యుండను గాకుందునో
చూచెద (అని సావిత్రీసత్యవంతుల సమీపించి . సావిత్రినిఁ
జూచి) ఓహో! ఈయమ మహాతేజశ్శాలియై విరాజిల్లుచున్న
దే! కానిమ్ము. నావిధి నే నిర్వర్తించెద. (అని . సత్యవంతుని
సమీపించును)

సావి — (కనులువిచ్చిచూచి యాశ్చర్యముతో) అహా! నీలనీరదసమ
గాత్రుండు, కాంచనాంబరధరుండు, చలదక్రనేత్రుండు, దీర్ఘ
దంష్ట్రికరాళవదనుండు, బాహుపరిఘాసమన్వితుండు,
మహోరస్కుండు, పాశాంకుశహస్తుండు, భయంకరాకారుండు
నైన యీమహానుభావుం డెవ్వఁడై యుండునో? ఈతఁడెందుల
కే తెంచుచుండెనో? [యోజించి] అయ్యా! మీ రెవ్వరు?
ఇచ్చటికి వచ్చుటకుఁ గారణమేమి? తమయాగమనంబుఁజూడ

విపత్సముద్రనిమగ్నుల మగు మమ్ముద్ధరింప నేతెంచిన దేవుఁడ వనియే తలంచుచున్న దాన. నానాథుఁ డకారణముగఁ దీవ్ర శిరోవేదనచే నిట్టి యాపదకుం జిక్కినాఁడు. దయయుంచి పతిభిక్షఁ బెట్టి నన్నుద్ధరింపుము [అని నమస్కరించును.]

యము—(స్వ) ఆహా! మానవదృష్టి కగోచరమగు నా యాకృతి నీమె యెట్లు చూడఁగలిగె? పాతివ్రత్య మే కారణమైయుండునా! కానిమ్ము. (ప్ర) రాజపుత్త్రీ! నను స్వజీవులపాపపుణ్యాను సరణంబుగఁ దత్ఫలంబుల నొందుటకై నియమింపఁబడిన యమ లోకంబున కధిపతిని.

సావి—[దుఃఖముతో] అబ్బా! ఇంకేమి చేయుదును! ఇంక నా నాథు నెట్లు దక్కించుకొందును?

యము—మఱియు, నో సాధ్వీమణీ!

చ. క్రతువులొనర్చువారల, ని ♦ రంతరసూనృతవాక్యపాలురన్
సతతసురార్చనారతుల♦సద్వ్రతిలోకుల, దానశీలురన్,
బితృపదభక్తియుక్తులను♦భీతిని మద్భటు లేగి చూడ లే,
రతులితచండభాసుతియు♦నా యశులఁ జీకటు లాపనోపునే.

నీ నాథుఁడు సుగుణరత్నాకరుండై, సత్కార్యాచరణపరాయణుండై, సత్యవంతుఁడని సార్థకనామధేయుం డగుటవలన నేనే వచ్చితి. ఇఁక నాలసింపరాదు.

(సత్యవంతుని సమీపించి పాశము వేయును)

సావి—అయ్యో! దైవమా! ఇంక నొక్క క్షణములో నీ ప్రేతపతి నాపతి ప్రాణములఁ దీసికొనిపోవునే! సమస్తపాపసంహారిణి వగు నో సావిత్రీ! భక్తోద్ధరణదీక్షాపరతంత్ర వగు నో సావిత్రీ! సేవకా భీష్టప్రదాత్రి వగు నో సావిత్రీ! ఈసావిత్రి నీ వర ప్రభావంబునఁ బుట్టియు నిట్టి దుఃఖపదవ ననుభవింపవలసినదిగ నే యయ్యెనా? అయ్యో! నాకిప్పట్లు సాయమువచ్చి నాపతిని బ్రతికించువా రెవరు? ఓపంచభూతములారా! నా నాథుని జీవితునిగాఁ జేయుఁడు. ఓ వనవృక్షములారా! నా మనోదయి

తుని ప్రాణముల నీ కాలుండు దీయకుండఁ గాపాడుఁడు. ఓ వనవృక్షములారా! ఓ ఖగములారా! ఓ సరోవరములారా! నాజీవితేశ్వరు జీవంబుల నీప్రేతపతిహరియింపకుండ సాయము సేయుడు! (యమునివంక జూచి) అయ్యో! యమధర్మ రాజా! న్యాయాన్యాయపరిపాలకుండ వగు నీవింతటి ఘోర కృత్య మొనరించుటకు నాభ ర్త యంతటియన్యాయ మేమి చేసె? హా! హా! అయఃకంటకభరితంబైన నీకఠినతర పాశంబుల నాపతి యెంత నొచ్చెనో! యెంత కష్టంబు లనుభవించు చుండెనో! ఎంత దుఃఖ మనుభవించుచుండెనో? అయ్యా! ప్రేతనాథా! నిన్ను బ్రార్థించెదను. నీపాదంబులకు మ్రొక్కె దను. నీకు దోసిలి యొగ్గుదును. దేవా! నాపతినివిడిచి చనుము. తండ్రీ! నన్ను దయఁగనుము. నా భ ర్తను బ్రతికింపుము. నన్ను ద్ధరింపుము. (అని పాదములమీఁదఁ బడును. యముఁడు నిష్క్రమించును.)

సావి—(సఖేదముతో భ ర్తను జూచి నలుదిక్కులు పరికించి యముడు పోవుమార్గమును గనుంగొని) అయ్యో! యముం డరుగుచుండెనే! ఇంకేమి చేయుదును? ఓ వనదేవతలారా! నా పతిశరీర మేదుష్టమృగములుఁ ముట్టకుండఁ గాపాడుఁడు. ఓసూర్యచంద్రులారా! నాభ ర్త దేహము నెవ్వరుస్పృశింప కుండఁజూడుఁడు. ఓ సావిత్రీ! నానాథు కళేబరమున కే య పాయము కలగకుండ రక్షింపుము. యమధర్మరాజా! దూర మరుగకుము. నాథా! నాథా! వచ్చుచున్నాను. (అని సావిత్రి నిష్క్రమించును)

[మహారణ్యప్రాంతమున యముఁడు ప్రవేశించును]

యము—చరాచరపరివృతం బగు నీ ప్రపంచమందుఁ బ్రతిజీవికినిఁ బ్రాణముకన్న నుత్కృష్టమై రక్షణీయమగు పదార్థము వేఱొండు లేదు. అట్టి ప్రాణాపహారణకృత్యము సాహసమై యతిక్రూరమైనను విధివిహితంబగుట నాకవశ్యాచరణీయమై

సతీసుత వియోగకారకుండ నను లోకనిందకు పాత్రుని జేయు
చుండును. కాని న్యాయమార్గప్రవర్తకులై ధర్మానుష్ఠానపరా
యణులై, సత్కీర్తిమూర్తులనంబరగిన విట్టిసాధుచరిత్రుల యుత్తమ
ప్రాణాపహరణమున నాపదవి యత్యుత్తమై ధన్యమైనదని నే
సంతసింపవలసి యున్నది [వినుట నభినయించి] ఎక్కడిదీ
దీనాలాపములు, (పరికించి) ఏమి యీసాహసము ఈసావిత్రి
యెన్నియో మహారణ్యములు నిర్గమించి వచ్చుచున్నదే పతి
వియోగము దుస్సహము కదా. కానిమ్ము ఈ ప్రదేశములు
దుర్గమము లని చెప్పి వారించెద.

సావి—(తెరలో) నాథా!నాథా! ఎందుఁ బోయితివి? నీ దివ్య మంగళ
మూర్తినిఁ జూపింపుము? నీపాదార్చన సౌభాగ్యమును సమ
కూర్చుము. హృదయేశ్వరా; నామొఱాలింపుము. నన్నుఁ
గరుణింపుము. (అనుచు సావిత్రి ప్రవేశించును.)

యము—సావిత్రీ, ఏమి నీధైర్యము? నీవే యింత సాహసమునకు
బాల్పడియెదవా?

మ. ఇవి యుగ్రాటవిభూములుఁ లిందు వనమత్తేభంబులున్ దుర్మదో
గ్రవరాహంబులు. సింహముఖ్యమృగము ల్గంపంబు గల్పించు. రా
త్రివ లెక్క ద్రోఁచెడు నంధకారమున. ను ద్రేకంబునన్ రాక్షసుల్
పవలే పాంధులఁ జంపుచుందు రిట రా భావ్యంబె యో మతీ.

ఇచ్చటనుండి వెనుకకు మఱలుము ఈ ప్రదేశములు
భయంకరంబులై యెట్లు గన్పట్టుచున్నవో చూడుము.

సీ. సన్నసూదులు గ్రుచ్చి కొన్నట్లు క్రమఁ బెట్టు
పల్లేరు ప్రాకిన పథ చయంబు
ఈఁగ నైనను దూర నీయ కించుక బిట్టు
గ్రమ్మి, భీతినొసంగు గచ్చపొదలు
గాలి సోఁకినగాని గిస్సని లేచుచుఁ
బడగ లెత్తెడి క్రాఁచు పాముగములు
చెవులు చిల్లులువోవఁ బవలు రాత్రియు లేక
గీ యను నీ కీఁచు రాయి రవళి

తనువుఁసోకిన చైతన్యమును హరించి
హోరువెట్టుచు దిక్కులఁ బారు నదులు
గలిగి దుర్గమమైన మార్గంబి దేడ
భయము నందక నీ విందు వచ్చు టేడ

రాజపుత్రీ! శిరీష కుసుమపేశలగాత్రివి నీవీ యరణ్యాము లకు రాఁ జనదు. నీ ప్రయాసవలన లాభము కలుగనేరదు. ఇఁక శీఘ్రముగ మఱలి చనుము.

సావి—ఆర్యా! తామిట్లు పలికిన నే నే మందును? సాధ్వీకిం బత్యను సరణమే యుక్త మనియు దంపతులలో నెవరు లోకాంతరము నకు మున్దేగినను, రెండవవారు వచ్చువఱకు నిరీక్షించి పిమ్మట సుఖదుఃఖము లనుభవింతురనియు శ్రుతి స్మృతిపురాణాదులు చెప్పుచుండ నేను బతి నెడఁబాసి యెట్లు పోఁగలను?

మ. పతి యెందేగిన, నా ప్రదేశముల కేగినఁ ప్రోవన్ జెల్లదే సాధ్వీకిం
బతిసేవాఫలమున్, నిరంతరితెపో మహాత్మ్యముల్, భక్తియున్
వ్రతిపూజా చరణంబు లెప్పుడును వ్యర్థంబౌనె? యాఁగాక: స
న్నుతిసేయందగు సాధుదర్శన మదెం గోర్కు లీడేర్చదే.

దేవా! ధర్మమార్గప్రవర్తకు లగు సజ్జనులు సర్వదా వందనీయు లనియు, నట్టివారి దర్శనమువలన సర్వతాపోపశాంతి యగుటయే గాక, సకలాభీష్టసిద్ధి యగుననియుఁ బెద్దలు చెప్పుదురు. సకల ధర్మస్వరూపు లగు మి మ్మనుసరించుచుండ శ్రమ యెందుండునా?

యము—రాజపుత్రీ! మ మ్మనుసరించుట వలన ఫలమేమాత్రము గలుగ నేరదు. జీవుఁడు జన్మాంతరమం దొనర్చిన పాప పుణ్య కర్మ విశేషమువలనఁ బశుపక్ష్యాది సకలయోనులయందుఁ బుట్టి ప్రాగ్భవ కర్మానురూపమగు ఫల మనుభవించి దేహము విడుచుట సర్వజంతు సామాన్య మని నీ వెఱుంగని విషయము గాదు. నీభర్త సకలవిద్యావిశారదుండై, నీతిమార్గ ప్రవర్త

కుండై మాతాపితృ సేవాతత్పరుం డగు సాధుచరిత్రుండగు
ఇతండీ దేహముచే ననుభవింపవలసిన దెద్దియును లేదు.
ఈతండు యోగ్యుండగుటవలన దేవతాశరీరమున నాలోకము
నుండి పుణ్యలోకమున కేగఁగలఁడు. ఇదియునుంగాక చచ్చిన
వాఁడు బ్రతుకునని నీవెన్నఁడును వినియుండవు. సర్వమెఱింగిన
సాధ్వీమణికి నీకుఁ జెప్పఁదగిన దేదియును లేదు. కర్మఫల
మెంతవారి కనుభవింపక తీఱదు. కాన నీవింకఁ ద్వరలో
మఱలిపొమ్ము (అని పోఁబోవును)

సావి—దేవా! సకలధర్మస్వరూపుల రగు తామిట్లు సెలవిచ్చిన నేనే
మనఁగలదానను? మనోవాక్కాయకర్మంబుల నెవ్వారికి నప
కార మొనరింపక దీనజనపోషణపరాయణులై, ఆశ్రితావన
దీక్షితులై, పరోపకారపారీణులై, యాచకజనమనోభీష్టంబుల
వెనుదీయక నెఱవేర్చుచుండుట ఆర్యధర్మంబులని విందుము.
దేవా! తమ రెఱుంగని ధర్మరహస్యంబు లెందైన గలవా?
సమస్తధర్మవేత్త వగుటచేత నేకదా, ధర్మదేవతా నామంబు
ధరించి చరించుట? మఱియు నిష్పక్షపాతబుద్ధి సర్వభూతము
లకు శిక్షవిధించుటవలన యముడవనియు సర్వభూతహితుం
డవగుటవలన సమవర్తివనియు నామములు దాల్చితివి. కాన
నో దేవా! ఇట్టి మీపాలంబడి నాకుఁ దాపోపశమనంబై యభీ
ష్టసిద్ధి కాకుండునా?
అంతియకాక యేడడుగులు నడచి, యేడుమాటలాడిన నెట్టి
వారితోనైన మైత్రి లభించునని పెద్దలు చెప్పుదురు. సజ్జన
వర్యులగు మీతో నింతదూరమునడచి యింతసేపు సంభాషిం
చుట వలన మీ కాప్తురాల ననుటకు సందియము లేదు. పాప
కార్యములనుండి తొలగించి హితమును బోధించి గుణముల
వెలిఁబుచ్చి సౌఖ్యముల సమకూర్చుట యేకదా సన్మిత్రలక్ష
ణము. తమ కాప్తురాలనైన నేనే తత్ఫల మనుభవింపకున్న
ప్పుడు ప్రపంచమున నెవ్వారైన సన్మైత్రి నపేక్షించెదరా?

కాసనోసేవా? ఈదీనురాలి మొఱ వినుఁడు. అంధులై రాజ్య భ్రష్టులై మనుష్యప్రాణాధికముగఁ జూచుకొను వృద్ధులగు మా యత్తమామలు పుత్రశోకమును భరియింపఁజాలరు. మా కై యెంత విలపించుచుండిరో యని చింతించుచున్నదాన. అను గ్రహించి నాయభీష్టము నెఱవేర్పుఁడు.

యమ—సావిత్రీ! సకలధర్మసార మనఁదగిన నీవాక్య నిర్మలహి మాంబుపూరము సోకినను. శరచ్చంద్రికా ప్రసారముకన్నను సారవంతముగ నుండి యెంతయు సంతసమును గలుగఁజేయు చున్నది. నీయత్తమామలపైఁ గల యాదరము మెచ్చఁదగి యున్నది. నీయత్తమామలకు నేత్రములతోఁబాటు మరల రాజ్యప్రాప్తికలుగునట్లు వరమునిచ్చితి. ఈవరములకు సంతో షించి మఱలిపొమ్ము. (అని యముడు నిష్క్రమించును)

సావి—సజ్జనదర్శనమునకు ఫలము కలుగకపోదు. ఎన్నఁడు దలంపని మహోపకారము నాయత్తమామలకు గలిగినది. సత్పురుషు లెప్పుడును దయార్ద్రస్వభావులు. పరులకష్టంబులఁ జూచి యోర్వఁజాలరు కాన నాపతిప్రాణము లిచ్చువఱకు యముని విడనాడను. తల్లీ! సావిత్రీ! నీవే నాకు శరణ్యము

శా. నీపట్టుండఁ గొఱంతయేమనిమదిన్ ♦ నీపాదముల్ నమ్మి, యీ
భూపాలున్ వరియించితిన్ జనకుఁడా ♦ మోదింపకున్నన్; ననున్
గాపాడంగల కాలమియ్యదియె; లో♦ కప్రాతమున్ బ్రోచునీ
కీ పాపిష్ఠినుఁ కాచు టెంతపని? త♦ ల్లీ! ప్రోవవే శాంకరీ.

[అని సావిత్రి నిష్క్రమించును]

(పర్వతప్రాంతమున యముడు ప్రవేశించి వెనుకకుఁ దిరిగిచూచి)

యము—ఆహా! ఏమీ యీసాహసము!

సీ. ముండ్లు తేళ్ళుగపడ్డ ♦ బోవదు వెన్కకుఁ
బాముపడగ పైనఁ ♦ బాదమిడును.
మత్తేభములకైన ♦ మలగ దొక్కింతయు
నఱచు సింగమునైన ♦ దరియుచుండుఁ

బల్లంబు మిట్టను ♦ ఘావ మింతయు లేదు
పర్వతంబుల నైనఁ ♦ బ్రాఁకివచ్చుఁ
బావులఁ ఊవులఁ ♦ బరికింప దొక్కింత
విపులాపగలనైన ♦ వెడలుచుండు
ఘర్మ మొలయంగ ధైర్యంబు ♦ గడఁబుకొనఁగ
బైట పొర్లాడ భువిఁ గేశ ♦ బంధ మూడ
వచ్చు సతి; కార్యసిద్ధికై ♦ పాటుపడెదు
వారు వెఱతురె మృత్యువు ♦ పైనిఁబడిన?

కానిమ్ము. సామాన్యారణ్యముల నిర్గమించుట కాదు, చిఱుతపర్వతంబుల నధిగమించుటగాదు. శిఖరాగ్రముల నాకసముఁజుంబించు నీనగం బారోహించి రాఁజాలదు. ఈ మహారణ్యములు, ఈ నదులు త్రోవసీయవు. నేను సఫలమనోరథుండను గాకపోను. నారదోక్తులు వ్యర్థములు కాకపోవు. ఈమె దృష్టిపథమునఁ బడకుండ నావలప్రక్కకేగెద. (అని పర్వతము నధిరోహించును.)

సావి — నాథా! నాథా! (అనుచు యథోక్తముగాఁ బ్రవేశించి దిక్కులు పరికించి నిర్విణ్ణయై నిట్టూర్పువిడిచి) ఇప్పుడెచ్చటికిఁ బ్రవేశించితిని. పతిప్రాణము లెక్కడ! దండధరుం డేఁడి. హా! హా! నాస్థితి విషమముగఁ బరిణమించెనే. వైవస్వతుం డదృశ్యుం డయ్యెనా! ప్రకృతి నన్ను మోసగించుచుండెనా! నా భక్తి కలుషితమయ్యెనా? నామనోనిశ్చయము తగ్గెనా! నా దృష్టి నాపతిప్రాణములపై నుండ, పాశపాణి లోచనగోచరుండై యుండ, నింతలో నీ విభ్రమ మేల, ఈ దిక్కునం బోవుద మన్నఁ జండకిరణకిరణాతితప్తంబులై, మహీంధ్రంబుల ననుకరించు సైకతరాశిచయంబులు, ఆవలప్రక్క నేగుదమన్న దుష్టభూతనివహంబుల కాలవాలమై, పిశాచీ భీకరారవాతి భీషణంబై, గాఢాంధకారబంధురంబై భూమ్యాకాశంబుల వ్యాపించిభయకంపములఁగల్పించుచు దుస్తరమహారణ్యంబులు

ఆప్రక్కఁ గనుంగొన్న మహోత్తర తరంగసంఘాత సముదీర్ణ
గిరికందరంబై, పర్వతతుల్యానేక కమఠపాఠీన పరివృతంబై;
వనగజంబులనైతము గిరగిరం ద్రిప్పఁజాలు బహువిధావర్త
సంకులంబులై అతివేగమునఁ బ్రవహించు వాహినీసమూహం
బులు. ఈదిక్కునఁ జూడఁ గన్నుల మిఱుమిట్లు గొల్పుచు
ఘోరగిరినదీపరిఘలఁ బరిఢవిల్లి, దుర్గమాటవీసైన్యసహస్రం
బుల నావరించి, గైరికధాతుచిత్రానంతశిఖరంబుల విరాజిల్లు,
క్రూరసత్వభటపటలదుస్తరంబై, గుహాతిగూఢ మార్గసము
పేతంబై, కేకీమాగధమానితంబై, మహారాజదుర్గ మనఁదగి
యీనగరాజంబు మార్గమీయక దుర్గమమైకన్పట్టుచుండునే.
యముం డేమార్గమునఁబోయెనో దెలియఁజాలను. ఇంక నాకు
శరణ మెయ్యది? నాపతిప్రాణములతో నెట్లనుగమింతును!
యమధర్మరాజు నెట్లు కాంతును! ఓయరణ్యమా! నాకుమార్గ
మిమ్ము; ఓనదీమతల్లులారా. నాకుఁ ద్రోవఁ జూపుఁడు; ఓ
సైకతసముదయములారా! నాకుఁ దెరువొసంగుఁడు. ఓనగేం
ద్రమా! నాకు దారి నీయుము (దారి గానక నిర్వేదముతో)
అయ్యో! ఎవరు నా మొఱాలింపరే; అందఱకుఁ గొఱమాలిన
దాననైతినే. త్రిలోకజననీ! సావిత్రీ! నీభక్తురా లనుభవించెడి
యాపద నీక్షింపకుంటివా. నాదీనోక్తు లాలింపకుంటివా. నా
మనోధైర్యమును బరిశీలించుచుంటివా. ఇంక నేఁగాలహరణ
మున కోర్వఁజాలను. భర్తృప్రాణములఁ బాయనేరను. స్థూల
శరీరమునఁ బోనేరకున్నను, శిలాతలమున నాతల వ్రక్కలు
చేసికొని సూక్ష్మశరీరముననే పతిజీవముల ననుగమించెద.
యమధర్మరాజా! పరుగిడకుము. నాథా! నాథా! వచ్చు
చున్నాను. (అని శిరమును బర్వతమునకు గొట్టుకొనఁబోవును)

యము—ఆఁ! ఆఁ! వలదు, వలదు. సాహసము వలదు. అని (వారిం
చుచు) సావిత్రీ! ఏమి నీధైర్యము. ఎంత సాహసమునకుఁ
బాల్పడుచుంటివి. ఈప్రదేశములు మానవుల కగమ్యము లని

చెప్పలేదా! రాజపుత్త్రీ! ఆనదిని జూడుము. (అంత వైతరణి
కానిపించును) దానినిఁ దలచిన నంతవారికిని భయకంపములు
గలుగుచుండును. ఆనది వైతరణీ గోదానముఁ జేసిన మానవు
లకు సులభముగ దాఁటనగును. అట్లు చేయని పాపులు దరిఁ
జేర నేరక యందు మునుగుచుందురు. దాని విశేషమొక్కింత
చెప్పెద నాకర్ణింపుము.

మ. చీమును నెత్తురుం గలిసి ♦ చిక్కఁగఁ గాఁగుచు నెల్లకాలము
ద్దామజలగ్రహంబులకుఁ ♦ దావలమై, యుపలోగ్రఘట్టనో
ద్భ్రామితదుష్టవర్గ మయి ♦ వర్తిలు వైతరిణీప్రవాహమున్
గోమలి! దాఁటఁ జాలరు ఘను ♦ ల్గొంటుకు శిక్షము మూసవాళికిన్.

ఈ ప్రదేశములు మహాపుణ్యగమ్యంబులై భయావహములుగ
నుండును ఇక శీఘ్రముగ వెడలఁ బొమ్ము.

సావి — దేవా! అన్నిసమయములయందును భర్తను విడనాడక సేవిం
చుటయే పతివ్రతాధర్మమని పెద్దలు చెప్ప వినియుండియు నే
నెట్లు ధర్మవిరుద్ధముగఁ బ్రవర్తింతును?

మ. ధనమార్జించి యభీష్టవస్తువులఁ మో ♦ దప్రాప్తి సంధించుచున్
ఘనుఁడంచున్ జను లెల్ల బల్కఁ దగినా ♦ నాథుండు నానాథుఁ డం
చని యెందేగిన నందుఁబోయి పతితో ♦ నానందమున్ బొంది కా
లనిబద్ధంబగు కష్టమందు విడువన్ ♦ శ్లాఘింతురే యెవ్వరున్?

ఈప్రదేశము లెంతక్రూరములై, భయంకరములై, దుర్గమములై
నను నా కాయాస మావంతయుఁ గలుగ నేరదు.

గీ. ప్రాణపతితోడ సౌఖ్యముల్ ♦ పడఁదలంచు
కాంత గణియించునే యెట్టి ♦ కష్టమేని?
నవఘనస్రవదంబు పా ♦ నంబుఁ గోరు
చాతకమునకుఁ బిడుగుల ♦ జడుపు లున్నె;

పుత్రసంతానము లేక పరితపించుచు మదేకజీవితులై మావృత్తాం
తము తెలియక యసువులఁగూడ విడనాడుదురేమోయని
సంశయింపఁదగిన నా తలిదండ్రులకొఱకైన విచారింపను. భర్త
కేఁగాని యీశరీరపతనమునకైన లెక్కింపను. అట్టి నాకీ వైత
రణీ కాని, యమలోకమార్గములు కాని భయమును గలిగింప
నేరవు.

యము—కుమారీ! ధర్మనిబద్ధములైన నీవాక్యములకు మిక్కిలి సంత
సించితిని. కష్టపడుయమునందుఁ గూడధర్మహానికి వెరవనిశ్లాఘ్య
చరిత్ర వగుటంజేసి నీసౌశీల్యమునకే నెంతయు మెచ్చి నీ
తలిదండ్రులకు నూర్గురు కొడుకులుకల్గునట్లు వరం బిచ్చితిని.
దీనినిఁ గైకొని సంతసింపుము. ఇంక నాలసింపక మఱలి
పొమ్ము. (అని యముఁడు నిష్క్రమించును)

సావి—ఈవైవస్వతుని యనుగ్రహవిశేషమున నా జననీజనకులకుఁ
గూడ మహోపకారము కలిగినది. ఇంక నాభర్త నిచ్చువఱకు
యము ననుసరించెద. తల్లీ! సావిత్రీ! ఈ మహానదినిఁ దరింపఁ
జేయు భారమంతయు నీదే.

గీ. పరిఘల నొనర్చి వార్ధులఁ ♦ బర్వతములఁ
గోటలం జేసి జేజేలు ♦ గొలువ సకల
లోకముల నేలు నీదు వి ♦ లోకనములు
పడగ నెందేని నంబ! దు ♦ స్తరము కలదె?

(సావిత్రి నిష్క్రమించును.)

ఇది పంచమాంకము.

———

సావిత్రీనాటకము

షష్ఠాంకము

[యమలోక ప్రాంతము]

[తెరలో] ఇప్పుడు నన్ను వదలుము. నా తమ్ముడి పెండ్లి చూచివస్తా.

(యమభటుఁడు లాగుచుండ బంధితయై పై వాక్యములఁ బల్కుచు

మల్లిక ప్రవేశించును)

భటు—తమ్ముని పెండ్లి కేగెద ననునుగాని, యిప్పటికైన భర్తసేవ కేగెద ననదే!

మల్లి—నాయనా! యింటిముందుకు బండి వచ్చినది. ఎదురు చూస్తున్నది. ఒక్కమాటు మాచెల్లిని, అక్కయిని, అమ్మను, నాన్నను చూచివస్తా. నన్ను వదలుము.

భటు—అమ్మా, నాయనా యఁట! అక్క, చెల్లెలఁట! గొంతు మీఁదఁ గత్తిపెట్టినను అత్త, మామ అనదు.

మల్లి—బాబూ! యీ పెండ్లికి మానాయన వరహాలపేరు చేయించినాఁడు. అడిగి పెట్టుకొని, వచ్చెద. నిన్ననే కొత్త పట్టు చీరెవచ్చింది. అదికట్టుకొని అట్టె పూలో(?) నాలుగువీధులూ పేరంటంచేసి వస్తా. నన్ను వదలుము. నామాట వినుము,

భటు—మళ్ళా కొత్తనగలు, కొత్తబట్టలు తప్ప తనకై సన్యసించిన భర్తను జూచెద ననదే! ఈ నీచురాలు యెన్నియేండ్లు నరకమునఁ బడి యుండవలయునో?

మల్లి—కంసలబత్తుడిదగ్గర చంద్రవంక, చామంతిపువ్వు, గాజులు యిప్పుడే తయారైనవి. మెఱుగుకూడా పెట్టాడు అవి తీసికొనివస్తా.

భటు—అక్కడ తప్పినా యిక్కడ తప్పవు. చేతులకే గాదు, కాళ్ళకుఁ గూడ వేయుంచెద రా. (అని లాగును)

మల్లి—ఎక్కడికి?

భటు—ఎక్కడికా, యమలోకానికి!

మల్లి—యమలోకానికే? అమ్మయ్యో! నేను రాలేను. నేను రాలేను. మావాళ్ళను చూడనిది ఒక్కక్షణమైన వుండలేను. మొగుణ్ణికూడా వదలి మావాళ్ళదగ్గరనే వున్నా. నేను రాను నేను రాను (అని మళ్ళఁబడును)

భటు—రాకున్న గుంజుకొనిపోయెద రా, రమ్ము. (అని లాగును)

మల్లి—అయ్యో! అయ్యో! అమ్మా! అమ్మా! నాయనా! నాయనా వీఁడు నన్ను గుంజుతున్నాఁడు, రాండ్రా. (అని పిలిచి) అయ్యో! యెవరు రారే? (మఱలఁ బిలిచి) మీ గొంతులు కోయ్య రండ్రా. వీఁడు నన్ను చంపుతున్నాడు.

భటు—ఇది నీయిల్లుకాదు. ప్రేతభూమి పాపులు పాపఫల మనుభవించెడు చోటు.

మల్లి—అయితే నే నిక్కడి కెందుకువచ్చా?

భటు—చచ్చినావు గనుక.

మల్లి—అయ్యో! నేను చచ్చితినా! ఇక మావాళ్ళను చూడనా? నా నగలు పెట్టుకోనా? నాచీరెలు కట్టుకోనా? అయ్యో! అయ్యో! (అని దుఃఖచును)

భటు—ఏడ్చిన లాభము లేదు, రా, రమ్ము.

మల్లి—ఏమైనా సరే నేను రాను నేను రాను. (అని పెనుగులాడుచుఁ గూలఁబడును)

భటు—రావుగా? ఎట్లు రావో చూచెద. (అని లాగి ఒకదెబ్బ వేయును)

మల్లి—(లేచి) దుర్భరము. దుర్భరము, అయ్యా! నన్ను రక్షింపుము. ఈ బాధ భరింపనేరను. ఇంక రాఁజాలను. నన్ను దయఁగనుము. (చేతులు జోడించి వేడుకొనును.)

భటు—ఓదుష్టురాలా! నీవెంత వేడుచున్నను లాభము కలుగనేరదు. నిన్ను యమలోకమునకు రాక తప్పదు రా, రమ్ము (అని లాగును.)

మల్లి—తప్పదా?

భటు—రావడమే కాదు పంచవిధములైన శిక్షలనుగూడ అనుభవింపవలయు,

మల్లి—నేనేనా?

భటు—దుర్మదాతిరేకంబున ఒడలు తెలియక ఘోరపాపంబులాచరించుట నీవును, నీపాపఫల మనుభవించుట మఱియొకరునా?

మల్లి—నాయనా! సామాన్యముగా స్త్రీలంతా జేయు కృత్యములే చేశాగాని, ఎక్కువేం చేశా?

భటు—దుష్టులకు లోకమెల్ల దుష్టముగఁ గనుపించుట సహజమే. తాము జేసిన నీచకార్యములనుగూడ మంచికార్యము లని దుష్టబుద్ధులు సంతసించుచుందురు. నీయంతరాత్మ నిన్ను బాధించుటలేదా? పాషాణసదృశవు. నీకు అంతరాత్మ ఎక్కడిది? నిరంతర భర్తృ తిరస్కారిణివి నీవు కావా? పతివంచనాపరతంత్రవు నీవు కావా? పరస్త్రీయసహనశీలవు నీవు కావా? అన్యవంచనాసక్తవు నీవు కావా? నిత్యకలహకారిణివి నీవు కావా? పతి శరీరతాడనోద్యోగ పరతంత్రవు నీవు కావా? బంధుద్వేషిణివి కావా? ఎన్నని లెక్కింపఁగలము? ఎన్నని చెప్పగలము.

మల్లి—ఇదికూడా పాపాలే!

భటు—పాపాలో పుణ్యాలో ఇప్పుడుగాదు తెలియుట? తేళ్ళగోత మున నిన్ను బడవేయునపుడు, కాలెడుఇనుప సంభమునకు నిన్ను గట్టునపుడు, వాడికత్తుల నీ నాల్కను చీల్చునప్పుడు. క్రూర సర్పంబుల నిన్నుఁ గఱపించునపుడు,సలసల కాఁగు తైల భాండముల నిన్నుఁ ముంచుచుఁ దేల్చుచున్నపుడు, పంటనిప్పుల నిన్నుఁ బొర్లించునపుడు నీకుఁ దెలియఁగలదు.

మల్లి—హా! హా! దుర్భరము, దుర్భరము. అయ్యయో? గర్వాతి రేకంబునఁ గన్నుఁగానక సంచరించుటచేతకదా, యీకష్టము లనుభవింపవలయును? చేతులారఁజేసిన పాప మూఱక పోవు నా? దోషములను జేయునప్పుడు సర్వసాక్షి యీశ్వరుఁడు గలఁడనికాని, నాకృత్యము చూచుచుండు ననికాని నాపాప ములకిట్టిబాధ కలుగునని కాని ఎన్నడుదలంపకపోతినే! పతిని దైవముగా భజించువారిని జూచి తిరస్కరించితినిగాని వారికీబాధలు గలుగవనుమాటలు నమ్మనైతినే. పాపములు చేసినవారిని యమభటులు సాధింతురని పెద్దలు చెప్ప బరిహ సించితిఁగాని, విశ్వసింపనైతినే నావలెభర్తలనుదిరస్కరించు దుష్టకామినులకీయమలోకబాధ లిట్టివనిచెప్పి వారించుటకైన నాకవకాశము లేకుండెనే.

భటు—ఏమి రోదించెదవు. ఇపుడా పశ్చాత్తాపము?

మల్లి—నాయనా! ఇఁకముందు దాదోషములు చేయను. అందరికి తల నొగ్గెదను. అందఱిని తోడబుట్టువులకంటె నెక్కుడుగ నాద రించెద, దైవములఁబోలె నారాధించెద..

భటు—ఇపుడా అందఱి నాదరించుట? దైవముగఁ జూడదగిన నీ భర్తను బహుహింసలుపెట్టిన పాపాత్మురాలవే. నీపాపమున కంతమున్నదా? ఛీ! నీచురాల. (కొట్టఁబోవును.)

మల్లి—అయ్యో! నన్ను హింసింపకుము. ఈవఱ కొనరించిన తప్పు లీక్షమం దెన్నఁడును జేయను, నాభర్తకు దాసురాలనై

ప్రవర్తించెద. ఆయన యాజ్ఞల శిరసావహించెద. ఆయన కనుసన్నలఁ బ్రవర్తించెద. త్రికాలములయందు నాభర్త పాదములనే సేవించెద. తుచ్ఛములగు వస్త్రభూషణాదులకై నా భర్తను బాధించను? నాపట్టు సాగవలె నని నిర్బంధించను. నాపతి సంపాదించి తెచ్చినదానిని చాలదని తిట్టను. నాభర్త వలని యుపచారము నపేక్షించను. పంక్తిభేదము గావింపను. నాకు నీతి చెప్పువారిని తిరస్కరింపను. అత్తమామలమాషింపను. భర్తనే ఈశ్వరునిగాఁ దలంచెద. ఆతనితో సహగమన మొనరించెద. నాయపరాధములను మన్నింపుము. నన్ను బంధవిముక్తురాలను గావింపుము.

భటు—ఇంతటితో వదలుటకు వీలులేదు. యమలోకమునకు రావలసినదే, నీపాపఫల మనుభవింపవలసినదే! రారమ్ము. (అని లాగికొనిపోవుచు)

మల్లి—(ముందుఁజూచి భయము నభినయించుచు) ఏమి యీతేళ్ళు! అయ్యో! ఆపాములు నన్ను కఱచునే! అపులులు నన్ను మ్రింగునే; ఆఏనుగులు నన్ను త్రొక్కునే; హా! దుస్సహము, దుస్సహము; ఈవడగాలి తాఁగనేరను. ఈ ప్రదేశములు చూడనేరను బాధ; భరింపజాల; భరింపఁజాల, (భయముచేఁ గంపించుచు నిష్క్రమించును)

ఇది విష్కంభము.

యము—(ప్రవేశించి తిరిగి చూచి, ఆశ్చర్య మభినయించుచు) ఏమి యీ యద్భుతము;

సీ. శాతదంష్ట్రాభీల ♦ శార్దూలసింహాది
మృగము లఱ్ఱుల వంచి ♦ యేఁగుచుండె
మకరమీనావర్త ♦ నికర దుస్తరములై
వడిఁ బాఱునదులు శా ♦ ల్మలిశాఖ లాగెఁ

విషవహ్నికీలికా ♦ విస్తృతరసనులౌ
ఫణులు ఫణాల వంచి ♦ పాఱుచుండె
క్రోధఘూర్ణితమృత్యు ♦ కుటిలజూటము లైన
వెడఁదపొదల్ దారి ♦ విడుచుచుండె
అధికనిమ్నోన్నతం బగు ♦ నట్టి ధాత్రి
సమతలంబయి యతిమృదు ♦ త్వమునఁ బఱఁగె
ననియు నిదియేమి ప్రకృతి య ♦ మ్మునితఁ గొల్చుఁ;
నౌర! యీసాధ్వి నెన్న నా ♦ కలవి యగునె?

చతుర్దశభువనములు నాయధీనములు. చరాచర భూతజాలం బంతయు మత్కృపాపరిరక్షితము. ఎందఱ ప్రాణవాయువులో నాస్వాధీనము లయినవి. అవిచ్ఛిన్నాయాతభూత నివహంబున నెందును, ఏ సమయమందున నిట్టి భర్తృజీవ స్వీకరణాభిలాషను నేను గని విని యెఱుఁగను. నారదమునీంద్రుఁడే యీమె ప్రభావమును వెల్లడించెను. కాని విశ్వసింపనైతి. చూడఁజూడ నీమె నాలోకమునకు వచ్చునటులే తోఁచుచున్నది. మునివాక్యమౌలే నిశ్చయము గనుపడునని శంక వొడముచున్నది. (శరీరము కంపింప [illegible]) సమస్త జీవరాశిని శాసింప సమర్థుండగు నీయముండు స్మరణమాత్రా శేషజీవభయంకర కాలదండమండితదోర్దండుండగు నీయముండు అవలోకనమాత్ర విహ్వలీకృతాఖిలలోకవాసుండగు నీ యముండు సర్వకార్య నిర్వాహణచణుండు కాకుండునా? ఈమె పతివ్రతాశిరోమణి యగుఁగాక! యమలోకమున నడుగిడ సమర్థురాలగుఁ గాక! పతిప్రాణముల నెట్లు గ్రహించునో చూచెద.

సావి—నాథా! నాథా! పలుకవేమి? (అని దైన్యాననముతోఁ బ్రవేశించుచు) అయ్యో! ఎంతలో ఎంత యదృష్టహీనురాల నైతిని.

ఉ. స్వేదకణంబులం జిదిమి చిక్కువడలించుచుఁ గుంతలంబులన్,
బాదము లొత్తి వాతె, దెఱవా! ముఖపద్మము వాడె; నయ్యోయం

చాదటఁబల్కి, యర్పించిన ♦ మంత్రియుఁ జూపిన నీవదేల స
న్నాదుకొనంగ రావు? కన ♦ వార్తినిఁ బాపవు ప్రాణవల్లభా.
హృదయేశ్వరా! మీముఖారవింద మవలోకింపక యింకెంతకాల
ముండగలను? నీపాదములనర్చింపక యెట్లు జీవింపగలుగుదును.
యము—రాజపుత్రీ! ఇంత సాహసము తగునా? చెప్పవలెనన్నది
వచ్చుచుంటివే. ఇది యేమి వెఱ్ఱి. ఈలోకంబునం గల పాపు
లనుభవించెడి బాధలం దలంచిన హృదయువిదారణం బొన
రింపక మానదు. అట్టియెడఁ జూచుట కష్టమును వేఱుగ జెప్ప
వలయునా? అదిగో! నీతి బాహ్యులై, దుష్కృత్యమునకు
లోనైన పాపుల నెల్లర నాథులు లెట్లు హింసించుచున్నారో
చూడుము. (యమలోకహింసలు ప్రత్యక్షమగును.)
సీ. కట్టి పెన్మంటలఁ ♦ గాల్చ నేడ్చెడువారె 926282
పరునింటఁ జిచ్చిడు ♦ పాపమతులు
గుడియల శిరముపైఁ ♦ గొట్ట గుందెడువారె
కడఁగి కన్నుల నమ్ము ♦ కలుషయుతులు
మఱఁగఁగాఁచిన నూనె ♦ దొరలింపఁగా నోటఁ
దల్లడిల్లెడువాఁడె త్రాఁగుబోతు
అంపమున గళంబు ♦ త్రెంప నార్చెడువాడె
గొఱియల మేకలఁ ♦ గోయుఖలుఁడు
శరము పక్షులు పొడువంగ ♦ నఱచువాఁడె
బలిమిఁ బిట్టల గొట్టెడు ♦ పామరుఁడు
మంట శిర మిడి వేల్వఁగ ♦ మ్రందువాఁడె
కపటభక్తిని బ్రకటించు ♦ కలుషుఁ డబల.

మరియు,

సీ. శూలాలిఁ బొడవంగ ♦ సోకించునాతండె
తలిదండ్రులకు బాధ ♦ సలుపువాఁడు
గానుగ శిరమిడి ♦ కడిదిఁ ద్రిప్పఁగ విల
పించు నాతఁడెదొంగి ♦ లించువాఁడు

చిఱుతకళత్త్రల నాఁకఁ జేల్పు ప్రుక్కెడువాఁడె
కూటసాక్ష్యము పల్కు ♦ కత్తితుండు
బలిమి బండ్లకుఁ గట్టి ♦ పశుగిడఁ గొట్టు దుః
ఖించునాతఁడె మిత్ర ♦ వంచకుండు
తప్పతైలంబులను ముంచఁ దల్లడిల్లు
వాఁడె ప్రభువుల వంచించు ♦ బాలిశుండు
బంధుసఖురాసివని బాధ ♦ పడెడువాఁడె
బ్రహ్మహత్య నొనర్చుడు ♦ పతితుఁడతివ!

మరియు, నన్నవిక్రయాకాల నొనరించు నీచులను, డంబముగ సంచరించు ద్రోహులను, ఇంక ననేకవిధంబు లగు పాతకంబు లొనరించు దుష్టుల నెల్లర నాకింకరులు భయంకరాకారులై ముసలంబుల మోదుచుఁ, గూపంబులఁ ద్రోయుచు, మహిషంబులం బొడిపించుచు, నేనుఁగులఁ ద్రొక్కించుచుఁ బలువిధంబుల హింసించుచుందురు. పాఱెడు రక్తంపుటేర్లును, మూఁగిన గండుచీమలును, కుంటుపెట్టు పాపులును, దిరిగెడు భూతనివహంబులును గలిగి దుర్వాసనావాసితంబులై ఈప్రదేశంబులు భయంబున కాస్పదంబన నొప్పియుండును. అట్టి నాపట్టణంబు మానవదేహంబునఁ జొఱ నశక్యంబుగా నుండును. కడు దూరము నడచితివి ఇఁక వెళ్ళుము.

సావి—దేవా! ఘోరారణ్యంబుల నడుచుచున్నను దుస్సహములై భీతిజనకంబులైన ప్రదేశంబులఁ జూచుచున్నను నా కాయాసమావంతయుఁ గలుగ నేరదు. ప్రాణపదంబైన నాప్రియభర్తను విడనాడ నేరను. దేవా! నాహృదయవల్లభుని విడనాడి ప్రాణములతో నున్ననేమి, లేకున్ననేమి? హృదయేశ్వరి చరణకమలాసక్తనై దేహమందుఁగూడ ఆశ వదలి అగ్నియందుఱుకుటకు సయితము సంసిద్ధనైయున్న నాకీ యమలోకమార్గంబులును, భయాస్పదంబులగు నీభటుల యాకారంబులును భయజనకంబు లగునా?

సీ. భర్తృపాదాబ్జమకరంద ♦ పానలోల
నైన నే వీని గని భయ ♦ మొందగలనె?
సతము మదధారఁ దేలెడు ♦ షట్పదాళి
భీతినొందునె కరికర్ణ ♦ ఘాతములకు?
కాన నో ధర్మరాజా! ఇంకెంతటి యాపదలు వచ్చి
నను ప్రియభర్తను విడనాడ నేను.

యము—రాజపుత్రీ! విధివిధాన మతిక్రమింపసాధ్యమని నీ వెఱుంగవా?

ఉ. బాల భవత్ప్రియుం డు గుణ ♦ భాసితుఁడైన మతెట్టిడైనఁ గా
లాలముతీరిపోయె నిఁక ♦ గ్రమ్మరి ప్రాణముఁగల్గి వచ్చునే
యేల వృథాప్రయాస మిదె? ♦ యాపగిదిన్ బహు కానిపోని క
ష్టాలకు లాభము ల్గలవె; ♦ సాహసమిత్తుఁడు రాత్రి వచ్చునే.

జన్మాంతర కర్మానుసారమైన కష్టసుఖము లనుభవింపవల
యునే కాని నీ వేమి చేయగలవు? నీ పురాకృత్యమును నిం
దించుకొనుచుఁ ద్వరలో మఱలిపొమ్ము.

సావి—దేవా సర్వజ్ఞులగు తామిట్లు పలుక సాహసింతురా? మాన
వులకుఁ బ్రయత్నములు లేక కార్యములు సమగ్రఫలము
లొసంగునా? బుద్ధిమంతు లయినవారు శుభాశుభములయిన
జన్మాంతరకర్మవాసనల నూహించి, యశుభవాసనయే యుండి
దుష్కార్యశక్తిని గలుగఁజేసినఁ దెలివిఁ దెచ్చుకొని యవ
మార్గగామి యగు హృదయాశ్వమును సరియగు త్రోవ నడి
పించి సత్కర్మముల నాచరించి పరమేశ్వరానుగ్రహమునకుఁ
బాత్రులై యిహమందుఁ జిరసౌఖ్య మనుభవించి యనంతర
మందుత్తమలోకంబున కేగవలయుననియు,ఇట్టిదాని నేపురుష
కారమనియు, నిట్టి పురుషకారముచేతనే మానవులు సర్వ
పాపవిముక్తులై ప్రయత్నము ననుసరించి స్వర్గాధిపత్యాదు
లను గూడఁ బొందుదురనియు పెద్దలు చెప్పుదురు. తాము
చెప్పినట్లు పురుషకారము ననుసరింపక కర్మను నిందించుచు
నూరకున్నయెడల మనుష్యులు సైతము పశుపక్ష్యాదులతోఁ

సమానము లనుటకు సంశయ మేముండును? కాన నో యమ ధర్మరాజా! నానాథుండు సత్కర్మాచరణ పరాయణుండు సత్యసంధుండు. అట్టిమహానీయునకు జన్మాంతరకర్మానుసారము మరణము నిశ్చయమైనను నాప్రియభర్త సత్ప్రవర్తనమును సౌశీల్యాదులును నే నానిన్ని రక్షించుండ నొనరించెడి పరదేవతార్చన మొదలగు సత్కర్మలును నాభర్తను బ్రతికింప సమర్థములు కాకపోవునా? శ్రుతిస్మృతుల నమ్మి త్రికరణశుద్ధిగఁ దాము చేయుచుండెడి సత్కర్మలఁ జేసెడువారికిఁ బాపములు నశించి యుత్కృష్టఫలములు రాకపోయిన శ్రుతిస్మృతు లసత్యము లనియు యజ్ఞాదు లనర్థదాయకము లనియుఁ జెప్పకతప్పదు.

ఇంత యేల? నేను యథార్థమైన పతివ్రతను, నాభర్త నిజముగ నుత్తములలో నుత్తముఁడు. అట్టినాభర్తయె నాకు లభింపకున్న దేవుఁడు లేకపోవలె, ధర్మమడుగంటవలె, సూర్యచంద్రులు తేజోహీనులు కావలె, స్వర్గాదిలోకములు మాఱవలె, వెయ్యేల? నీవును, నీలోకములు నీ కింకరులు సైతము లేకపోవఁ సిద్ధమే వచ్చు. దేవా! ఇంకఁగాఠిన్యమునుసహింపకుము కాలహరణం బొనరింపకుము. నాయభీష్టం బొనగూర్పుము.

యము—[ఆశ్చర్యముతో] [స] ఆహా ఏమి యీామె మనశ్శుద్ధి. ఎంతయుఁ బ్రశంసనీయముఁగ నున్నదికదా! కాని యీామె నాక్కింతపరీక్షించి చూచెద. (ప్రకా) రాజపుత్త్రీ, నీచెప్పిన వాక్యము లన్నియు యథార్థములే, పురుషకారమవలంబించు వారుత్కృష్టఫలములనే పొందవలయును. కనుక నే సామాన్యమానవజీవాపహారణయుక్తు లగు నాభటుల నంపక నేనై నీపతికడకు వచ్చితి. నిన్నింతదూరము రానిచ్చితిని. నీవుకోరక యే యనేకవరము లిచ్చితి. దుర్లభమైన ప్రాణదానము నెవ్వరికైన నెప్పుడైన నే నిచ్చువట్లు కనియుంటివా, తుదకువినియైన నుంటివా? నీవు చెప్పినట్లు పురుషకార పరతంత్రులశాస్త్రోక్త ఫలంబులఁ బొందకుండిన బొందకుందురు గాక. యమనియ

మాటలు నిరర్థకములగుఁగాక. సూర్యాదిగ్రహములే మాఱుగాక నేను. నాలోకము, నాభటులు వ్యత్యాసమును బొందుదుముగాక! నీపతి ప్రాణములమాత్రము మిథ్యయను. ఇం కేవరమైన నిరభ్యంతరముగ నీకొసంగెద. నాసిశ్చయమాకర్ణింపుము.

సీ. వివిధరత్నప్రభా విభ్రాజితాత్యంత
రమణీయభూషణ రాజినైన
కల్పితానల్పసం కల్పలోకారాధ్య
సురసేవ్యకల్పక తరులనైన
ఇంద్రముఖ్యామరస్పృహణీయ కమనీయ
గణనీయ దివ్యభో గములనైన
ద్రుహిణప్రదత్తాన్య దుర్లభాన్మాకీన
యమలోకపరిపాల నమునునైన
విశ్వవిశ్వాతియవస్తు వితతియందుఁ
దడయ కిచ్చెదఁ గోరు మెద్దానినైన
గాని నియమితమృత్యుసం గతుని నీదు
విభుని యసువుల నింక నే విడువ; విడువ.

సావి—[యోచించి శిరఃకంపముచేసి] [ప్ర] యమధర్మరాజా! నిజముగ వరము లొసంగెదవా?

యమ—నిస్సందేహముగ. సావిత్రీ! వేయేల? పతిప్రాణంబులుదక్క వరమేమి, పరిశతము నొసంగెద.

సావి—దేవా! అట్లైన నాకుఁగులోద్ధారకుండగు పుత్రునొసంగుము.

యము—[స్వ] ఏమి యీమె బుద్ధివిశేషము? ఎంతయుఁ గొనియాడఁ దగినది కదా! కానిమ్ము మఱికొంత పరీక్షించెద [ప్ర] సావిత్రీ! పుత్రుఁడా? పుత్రశతంబు నొసంగితి. నింకఁ బొమ్ము [అని పోఁబోవును]

సావి—యమధర్మరాజా, యమధర్మరాజా!

యము—[వెనుకకుఁ తిరిగిచూచి] సావిత్రీ! ఇం కేటి కిచటుంటివి?

సావి—వరసాఫల్యమునకు.

యము — నే ననుట యొకటి, యగుట యొకటియునా?

సావి — తా మనిన దగుటకే.

యము — ఏల కాదు?

సావి — భర్తనొసంగినఁ గదా, యగుట!

యము — భర్తనీయవలనుపడదనిన, నింకను భర్త భర్త యనెదవేల?

సావి — యమధర్మరాజా! ధర్మోద్ధరణభారధూర్వహుఁడవు, సత్యపథానువర్తివి న్యాయమార్గ ప్రవర్తకుఁడవు యోజించుకొనుము.

యము — యోజించితిని. పతిప్రాణములనీయ వలనుపడదని నిశ్చయించితిని.

సావి — ఔనా? ఆలోచించితివా? నిశ్చయించితివా? నన్నుఁ బతివ్రతాశిరోమణి వని యంగీకరించితివి. సౌశీల్యవతీమతల్లివని యగ్గడించితివి. పుత్రశతవరంబు నొసంగితివి నాపతి నాకీయకున్న బుత్రప్రాప్తి యెట్లగు ననుకొంటివి?

యము — (స్వ) ఏమి యీ మనోదార్ఢ్యము ప్రశంసనీయముగనున్నదే కానిమ్ము.

సావి — వైవస్వతా? ఏమి నా మొఱాలింపవు? ఏల దయాదృష్టుల వీక్షింపవు? ఇంకేటికి నా పతిప్రాణము లర్పింపవు? ఎందుకు నా హృదయతాప మపనయింపవు?

యము — (స్వ) ఇంకఁ దడయఁగాదు. ఈమె మనోభీష్టము నెఱవేర్చుటయే యుత్తమ మని తోఁచుచున్నది.

సావి — [కోపముతో] ప్రేతనాథా! ఏల మాటాడవు? ఎందులకు నిరుత్తరుండ వయ్యెదవు? ఈ నిరుత్తర మనంగీకారసూచకమా? ధర్మభంగమా! సత్యహానియా! స్వవచనవిఘాతమా? (క్రోధ కరుణములతో) ఆహా! నే నింక బతివియోగానల సంతప్తను గావలసిన దేనా? నిరాశఁ జెందవలసిన దేనా? (అని తీవ్రముగాఁ జూచుచుండును)

యము — (భయముతో) ఈ సాధ్వీమణి భర్తృవియోగాకులచిత్తయయి, క్రోధఘూర్ణితనేత్రయయి, దుర్వారకోపానిలా

[illegible]లశరీర యయి, దుష్కీర్తి[illegible] [illegible]
ఇంకేమి పలుకునో కదా!

[సావిత్రీదేవి ప్రత్యక్ష మగును.]

సావి—ఎక్కడి దీ దివ్యతేజము? నాతల్లి సావిత్రీదేవియా! ధన్యోస్మి ధన్యోస్మి. [అని కనులు మూయును.]

సావిత్రీదేవి—ఓయీ! యమధర్మరాజా! సంశయింపకుము. స్వధర్మనిర్వాహపరాయణులు స్త్రీలు కారు, శూద్రులు కారు. చండాలురుసైతము ఇష్టకామ్యఫలోపేతులై భవబంధనవినిర్ముక్తులై యిహపరసాధకులు కాఁగలరు. అనవరత పతిసేవాతత్పరయగు నీసావిత్రిని, పతిప్రాణస్వీకరణబద్ధకంకణ యగు నీసావిత్రిని, దుస్తరానేక ఘోరప్రదేశప్రవిష్టయగు నీసావిత్రినిమత్పాదకమలధ్యాననిరతయగు నీసావిత్రిని సంతుష్టిం బఱుపుము.

యము—దేవీ! భవద్దర్శనంబున ధన్యుండనైతిని. ఆజ్ఞాకుసుమంబుల శిరంబున ధరించుచున్నాఁడ.

[సావిత్రీదేవి నిష్క్రమించును]

సావి—[దైన్యముతో] (స్వ) ఆహా! విధి యీయమునిచే వరము మాటనైనఁ గలుగనీయకుండెనే! నాభర్త నీయక మహామేరు వొసంగినను నాకు సంతోషముండునా? ఇంకేమి చేయుదును?

యము—[సంతోషముతో] (స్వ) ఆహా! స్త్రీలెంతటి ధన్యురాండ్రు! వేదాదుల నభ్యసింపకున్నను, యాగాదుల నొనరింపకున్నను, తపంబుల నాచరింపకున్నను ఒక్క పతిభక్తిగలిగి ప్రవర్తించిన సకలకార్యసిద్ధి వడయుచుందురుగదా! [ప్ర] అమ్మా! సావిత్రీ! అనన్యసామాన్య మగు నీమనోనిశ్చలత్వము వర్ణనాతీతముగ నున్నది. ఇంక నీమనోభీష్టము నెరిఁగింపుము.

సావి—

మ. అనఘా! భర్తృవియోగదుఃఖము ననుశక్యంబే సహింపంగఁబా
వనకార్యంబుల భర్తృహీనలను బిల్వారు జాతురే; కీర్తివ

ర్ధనునిఁ, సద్గుణరాశి, సాళ్వసుతు, మ ♦ త్ప్రాణేశ్వరుం బ్రాప్తజీ
వనునిం జేయవె; ప్రేమసూపవె; మహా ♦ పన్నన్ ననుం బ్రోవవే!

యము—ఓ పతివ్రతా! నీ యభీష్టము తప్పక నెఱవేఱును. సంశయింపకుము, సాధుచరిత్రుం డగుటవలన నీభర్తకుఁగూడ వరము లిచ్చెద.

సావి—మహాప్రసాదము.

యము—

చ. ఇతఁడు చతుశ్శతాబ్దముల ♦ హీనపరాక్రమవిక్రమంబులన్
క్షితితల మెల్ల నేలు; నృప ♦ శేఖరుఁడై సురలెల్ల మెచ్చఁగాఁ
గ్రతువులొనర్చుఁ బెక్కు, కుల ♦ గౌరవమెంతయువృద్ధిసేయుఁ స
త్సుతులను గాంచు నూర్వుర, య ♦ శోధనవర్ధనుఁడౌను కోమలీ

కల్యాణీ! కడుదూరము నడచితివి. ఇఁకఁ బ్రయాస పడనేరవు పద్మకమను విమాన మొసంగెద. దాని నధిష్ఠించి వైళంబ నీపతికడ కేగుము.

సావి—మహాప్రసాదము. ఇంక నాకు ముదలయిుండు.

యము—శుభం భవతు, [అని యముఁడు నిష్క్రమించును]

సావి—ఆహా! ఇప్పటికిఁగదా, నేను ధన్యురాలనైతిని. పతిశుశ్రూషావిశేషము, సవిత్రీదేవి వాత్సల్యాతిశయము, సజ్జన దర్శన ప్రభావము నాకు సమగ్రఫలము లొసంగినవి.

[తెరలో] విమానరాజమా! ఇందే నిలుపుము.

భటు—[ప్రవేశించి] తల్లీ! విమానముసిద్ధమైనది మిమ్ముఁ జూడ అంతఃపురాంగన లభిలషించుచు నిట వచ్చుచున్నారు.

సావి—ఇదే వచ్చుచున్నాను. (స్వ) ఇఁక వైళంబ చని నాప్రియభర్త నిప్పుడే చూడగలను.

(అని సావిత్రి భటునితో నిష్క్రమించును)

ఇది షష్ఠాంకము

———

సావిత్రీనాటకము

సప్తమాంకము

[వనప్రాంతమున శైబీద్యుమత్సేనులు, శారద్వతి పేరప్రతులు, మునులు ప్రవేశింతురు]

ద్యుమ—(విచారముతో) మునిపుత్త్రులారా! సావిత్రీ, సత్యవంతు లెందును గానిపింపరైరే! ఇంకేమి చేయుదుము. పరమేశ్వరా! ఎప్పుడో పోయి యనేక చికిత్సలు చేసిచేసి విసికిన మాకుఁ గన్ను లొసంగి పుత్త్రవియోగమును సమకూర్చితివా!

ఉ. కన్నులు లేనిలోపమును ♦ గానఁగనీయ కొకింతయేని, మ
మ్మన్నివిధంబులం దనుపు ♦ నట్టి కుమారునిఁ గోలిన్ మహో
పన్నత నొందఁజేసి, మును ♦ వాసినదృష్టి లభింపఁజేసి, తీ
కన్నుల నేమిచూచుకొని ♦ కాంచఁగలారము మోదమోహరీ!

శైబి—అయ్యో! దైవమా! చివర కెట్టి యిక్కట్టు లనుభవింపఁ జేయుచుంటివి? హా! కుమారా! సత్యవంతా! రాజ్యసర్వస్వముం గోలుపోయినను నీవే మమ్ముద్ధరింతువని నిన్ను నమ్మి నీయభివృద్ధిఁ గోరెడి యీవృద్ధుల నెవ్వరు రక్షింతురు? అమ్మా! సావిత్రీ! వివాహమైనది మొదలు సర్వోపచారములు చేయుచు మమ్మన్నివిధములఁ గుమారునిఁగూడ పాలించిన సాధుచరిత్ర వే? నీకై పనిచీకులమీఁద దయ లేకపోయెనా? చిత్రాశ్వా! భార్యతోఁ నెట్టి యిక్కట్టు లనుభవించుచుంటివో? ఎంత చింతిలుచుంటివో? మాకొఱ కెంత దుఃఖించుచుంటివో? చిత్రాశ్వా! నీక్షేమము నెవ్వరు తెలియఁజేయుదురు? మమ్మీ యాపత్సముద్రమునుండి యెవ్వరు గడతేర్తురు? పుత్రా! బ్రదికియుండియు నీదురవస్థను దెలియలేక పోయితిమికదా.

చ. కడుపునఁ బడ్డదాది ♦ యనేకక్రమములం బడి, కాంచి, గన్నులం
  దిడుకొని పెంచి, నీసుఖము ♦ నెప్పుడు నెమ్మదిఁ గోరుకొంచు నీ
  పుడమి సమస్త మేలు దని ♦ పొంగుచునుంటిమి కాని, యీవిధిన్
  బడఁతియు నీవు కాఱడవి ♦ పాలగుటన్ గణియింపఁ బుత్రకా.

శార—రాజదంపతులారా! శాంతి పుఁడు. శాంతింపుఁడు ఇందే
  యుండియుందురు (ముందు చూచి) ఇదిగో, సత్యవంతుఁడు!
  సత్యవంతుఁడు.

శైబి— } నాయనా, ఎక్కడ, ఎక్కడ? (అని సమీపింతురు)
ద్యుమ— } తండ్రీ! చిత్రాశ్వా! చిత్రాశ్వా (అని పిలుతురు)

  ఏమి! ఈచిత్రము ఎప్పుడు ఇంతనిద్ర యెఱుఁగడే (శరీరము
  పట్టిచూచి) ఏమిది శరీర మిట్లున్నది నిద్రయేయై యుండునా.

ద్యుమ—సావిత్రి యెక్కడ? (పరికించి) ఎందును గాన్పింపదే! వీర
  వ్రతుఁడా! మాసావిత్రిని జూడుమా.

వీర—(వెదకుట నభినయించును)

ద్యుమ—చిత్రాశ్వా! చిత్రాశ్వా? పలుకవేమి తండ్రీ! దేవీ! ఇది
  నిద్దురగాదు పెద్దనిద్దురయే. (అని దుఃఖించును)

శార—రాజదంపతులారా! దుఃఖింపకుఁడు.

ద్యుమ—దుఃఖమునకు కేమున్నది తండ్రీ!

శైబి—నాయనా! సత్యవంతా! తలిదండ్రులను మఱచిపోతివా? ఈ
  ముదుసళ్ళను బుత్రవియోగాగ్నిపాలు చేసితివా.

సత్య—(అవయవములఁ గదల్చును.)

శార—రాజదంపతులారా! విచారింపకుఁడు. సత్యవంతుఁడు శరీర
  మును గదల్చుచున్నాఁడు.

వృద్ధులు—అంతటి యదృష్టమా.

సత్య—(కదలును)

ద్యుమ—దుఃఖింపకుము. దేవీ అవయవములు కదలుచున్నవి. చెమట
  పోయుచున్నది. (అని యుభయులు విసరుచుందురు)

శైబి—నాథా! సావిత్రిజాడ తెలియకపోయెనే ఎంకుండెనో గదా!
మద్రేశ్వరుఁడీ వార్తవిన్న సహింపఁగలుగునా?
(తెరలో)

అశ్వ—దేవా! ఇదియే మహాశ్రమప్రాంతము. ఇటు దయచేయుఁడు.

ద్యుమ—అశ్వపతి మహారాజుమాటవలె నున్న దే! సావిత్రీవృత్తాంత
మడిగిన నేమి చెప్పగలను?

[అంత మాళవి, అశ్వపతి, నారదుఁడు ప్రవేశింతురు.]

శైబి ద్యుమ } మునిచంద్రమా! నమస్కారము. నుద్ధరింపుఁడు. మా
సావిత్రీవృత్తాంతము నెఱింగింపుఁడు. (అని దుఃఖపడును)

నార—రాజదంపతులారా! విచారింపకుఁడు సత్యవంతుఁడు సుఖ
ముగ లేవఁగలఁడు. సావిత్రి యనాయాసముగ రాఁగలదు.

వృద్ధులు—మహాత్మా! యిప్పటికిఁ బ్రతికితిమి.

(తెరలో—ధ్వని యగును అందఱు వినుట నభినయింతురు.)

(తెరలో—విమానరాజమా! ఇటు, ఇటు)

(మణిభూషణభూషితయై సావిత్రి విమానమునుండి కనఁబడుచుండును.)

అందఱు—(ఆశ్చర్యము నభినయింతురు)

అశ్వ—ఏమి యీ విమానరామణీయకము!

మాళ—అం దెవ్వరో దివ్యాంగన వచ్చుచున్న ట్లున్న దే?

నార—మహేశ్వరియా? లక్ష్మీసరస్వతులలో నొక్కరై యుండురా;

ద్యుమ—ఏమి యీ చిత్రపటము! ఆవిమానమిక్కడకే వచ్చుచున్నది.

నార—ఆవచ్చునదియే మన సావిత్రి.

అందఱు—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమేమి? మన సావిత్రియే? ఏమి యీ
యద్భుతము.

అశ్వ—ఆ దివ్యవిమాన మెక్కడిది? ఆ భూషణము లెవ్వరిచ్చిరి?

నార—ఆమె పాతివ్రత్యప్రభావమే.

మాళ అశ్వ. శైబి ద్యుమ } ఆహా! ధన్యులము—ధన్యులము!

సావి—(విమానమునుండి దిగివచ్చి) మునిచంద్రమా! నమస్కారము. అత్తమామలారా! తలిదండ్రులారా! అభివాదము.

అశ్వ—అమ్మా; ఎక్కడ కేగితివి? ఈ విమాన మెక్కడిది? దివ్యాంబరాభరణము లెచ్చటివి ఎవరొసంగిరి?

సావి—సర్వము విన్నవించుకొనియెద. (సత్యవంతుని సమీపించి) నాథా! నాథా! (అని పిలుచుచుఁ బాదము లొత్తుచుండును)

సత్య—(కన్నులు నలుపుకొనుచు) ప్రాణేశ్వరీ! ప్రాణేశ్వరీ! (అని పిలుచును)

సావి—ఆర్యపుత్రా! ఇందే యున్నదానను.

సత్య—(చూచి ఆశ్చర్యముతో) ఎవ్వర వీవు?

సావి—నాథా! మీ చరణదాసిని, సావిత్రిని.

సత్య—(సంశయముతో) ఆ, ఆ; మద్రరాజపుత్రివా! మా సావిత్రివా? కాదు. కాదు.. నిజము చెప్పి నన్ను ముట్టుకొనుము.

సావి—(స్వ) ఆర్యపుత్త్రుఁ డన్యథా తలంచుచున్నాఁడు. (సిగ్గు నభినయించును)

ద్యుమ—కుమారా! సంశయింపకుము. ఈమె నీయర్ధాంగి సావిత్రియే.

సత్య—(చూచి) తండ్రిగారా! (పరికించి ఆశ్చర్యముతో) ఇది యేమి! మిత్రులు, జననియు. అత్తమామలు దేవముని నారదమునీంద్రుడా, పూజ్యులారా, నమస్కారము.

అందఱు—శుభం భవతు.

సత్య—ఎల్లరు న న్నగ్రహించుచుంటిరే. ఏమి నా భాగ్యము! అమ్మా కోడ లెక్కడ.

శైబి—తండ్రీ, మన భాగ్యదేవత యీమెయే.

సత్య—నిజముగానా! ఎచ్చటిదీ యలంకారము. కన్నుల మిఱుమిట్లు గొల్పుచున్నదే. ప్రాణేశ్వరీ! ఈమణిభూషణము లెచ్చటివి? ఈవిచిత్రాంబర మెట్లు వచ్చె!

సావి—మీ దాస్యవిశేషమున నే.

సత్య—ఇది మిగుల వింతగ నున్నదే! ప్రేయసీ! ఆసమయంబున నిద్రపోయిన నన్నేల మేలుకొలుపక పోయితి! సుందరీ! దీర్ఘ కాయుఁడై బలవంతుఁడైన పురుషుఁ డెవ్వఁడో యొకండు నన్ను పాశబద్ధుం జేసి భయంకర ప్రదేశములకుఁ గొనిపోయి నట్లుకలఁగంటిని. అదియేమైయుండునోయూహింపఁజాలనైతిని.

సావి—నాథా! అది స్వప్నము కాదు ఆవృత్తాంతమంతయుఁ జెప్పెద నాలకింపుఁడు.

నార—అమ్మా! సవిస్తరముగఁ జెప్పుము.

సావి—పూజ్యులారా! హృదయేశ్వరునకు నేఁ డిద్దిమో యాపద రావచ్చు నని తొల్లి యీ దేవమునివలన వినియుండుటచేఁ ద్రిరాత్రోపవాస మొనర్చి, సావిత్రీదేవి నర్చించి, భర్తతో నడవికి వచ్చితిని. పిమ్మట శిరోవేదనచే నాథుఁ డొడలు తెలి యక పడియుండ యముఁ డరుదెంచి పతిప్రాణములఁ దీసికొని యేగుచుండె.

సత్య—[ఆశ్చర్యముతో] ఏమేమి?

సావి—పిమ్మట నేనొకింత ధైర్య మవలంబించి మహాటవులంబడి యమునితో వెడలితి. దండధరుండు కరుణాంతరంగుఁడై నాకు రెండు వరము లిచ్చె.

ద్యుమ—అమ్మా! దివ్యపురుషసందర్శన మొనరించిన నీ మహిమ నెంతయని కొనియాడుదుము?

అశ్వ—తల్లీ! ఆ రెండువరము లెయ్యవి?

సావి—నాయత్తమామలకు నేత్రలాభము, రాజ్యప్రాప్తి.

శైబి—తల్లీ! అత్తమామలపై నీకుఁగల భక్తి నెంతయని కొనియాడు దుము. తరువాత?

సావి—మఱికొంత దూర మేగ నయ్యముండు నా జననీజనకులకు నూర్గురు కొడుకులు కలుగునట్లు వేరొకవరమును, పిమ్మట నేనుయమలోకమున కేగ, నానాథుండు జీవించునట్లు కొండొక

వరమును, నాప్రియభర్త సత్యనిష్ఠకు మెచ్చి నాలుగువందల సంవత్సరములు న్యాయముగా రాజ్యపాలనం బొనర్చునట్లును; నూర్గురు పుత్రులు కలుగునట్లును వేఱొకవరము, దయచేసి యీపద్మాకవిమాన మొసంగి భర్తకడ కేగుమని యాజ్ఞ ఇచ్చె. శ్యామాదేవి మున్నగు నంతఃపురాంగనలు వస్త్రభూషణాదుల నొసంగిరి. ఇప్పటికి మీయందఱ నిందే చూడగలిగితి.

అందఱు—ఆహా! ఈమె సామర్థ్య మత్యద్భుతముగ నున్నదికదా!

[తెరలో] అయ్యా! ద్యుమత్సేన మహారాజెందున్నవాఁడు? ఇందేయుండెనను చుంటిరా?

అందఱు—(వినుట నభినయింతురు.)

ద్యుమ—ఎక్కడిదీ కంఠధ్వని? ఎప్పుడో వినినట్లున్నదే?

మతిమంతుడు—(ప్రవేశించి)ద్యుమత్సేనమహారాజా! నమస్కారము.

ద్యుమ—మంత్రివర్యా! మతిమంతా! ఎంతకాలమునకు నిన్నుఁ జూడ గల్గితిని! నాయనా? ఇటు రమ్ము. సేమముగ నుంటివా?

మతి—మీ యనుగ్రహ విశేషమున క్షేమముగనే యుంటిని.

ద్యుమ—నీ యాగమనమునకుఁ గారణము?

మతి—దేవా! తమ కపకార మొనరించిన యుగ్రసేనహతకుఁడు దుర్మదాంధుఁడై ప్రజలను బాధించుటవలన మంత్రిసామంతులును, నిఖల సేనాపతులును, పౌరజానపదులును ప్రభువును దిరస్కరించి యాతని, సపుత్రకముగ బంధించి చెఱసాలయందుంచి భవదాగమనమునకై నిరీక్షించుచున్నారు. కుమారసహితముగ దయచేయఁ బ్రార్థించుచున్నారను సపరివారముగ రథము లిందే సిద్ధముగ నున్నవి.

ద్యుమ—రాజుల రాజ్యచ్యుతికిఁ బ్రజాద్వేషమే కదా, ముఖ్యకారణము. ఇప్పుడే రాఁగలము. కుమారా, అశ్వపతిమహారాజా, మునికుంజరులారా! ఇంక మన పురమునకుఁ బోవలయును.

తల్లీ! సావిత్రీ యిదియంతయు నీ సామర్థ్యవిశేషమే గదా!
నీశక్తి నెంతయని కొనియాడుదును!

చ. వినవిన నీచరిత్ర మతి ♦ విస్మయముం గలిగించె యోగ్యవ
ర్తనమున, సత్తపోమహిమ, ♦ ధర్మరతిం, బతిభక్తి దేవతా
వనితలె నిన్నుఁ బోల రన, ♦ వార్థిపరీతధరిత్రిలోన నీకెన
యెవరమ్మ! నీమహిమ ♦ నెన్నఁగ శక్యమటమ్మ, మానినీ.

అశ్వ—అమ్మా! సావిత్రీ

శా. పాతివ్రత్యము నెంత నమ్మితివో, త్వ ♦ త్ప్రాణేశుఁ డల్పాయు వీ
రీతిన్ బాధల నొందునం చని ♦ మునిశ్రేష్ఠుండు వాక్రుచ్చినన్
గాతర్యం బిసుమంతయుం గొనక, యీ ♦ త్సామాలు కేల్పట్టి వి
ఖ్యాతింగై కొని, యుద్ధరించితిగద ♦ మా మ్మ వమ్ముమావఁశమున్

సత్య—ప్రేయసీ, నిశక్తి నెంతయని మెచ్చుకొందును?

సీ. తులసీవనుల కేగ ♦ నలతఁ జెందెడు నీవు
ఘనవనాగము లెట్లు గ ♦ డచినావు
దరినున్న కెలఁకుల ♦ కరుగ వెఱచు నీవు
తతవైతరణి నెట్లు ♦ దాఁటినావు
పసిలేళ్ళ పరుగుల ♦ భయము నందెడి నీవు
కాలకృత్యముల్ లెటుల్ ♦ గాంచినావు
బంధులతో నైనఁ ♦ బలుక శంకిలు నీవు
యమునెట్లు ♦ వరముల నడిగినావు
వేదశాస్త్రోక్తసద్వధూ ♦ విధివిధాన
వినుత సౌశీల్య తోషిత ♦ ప్రేతనాథ
లబ్ధ పతిజీవ సంస్తుత్య ♦ లలన నీవు
పత్నివగు నాదుభాగ్యంబు ♦ పలుకవశమె.

శార—తల్లీ, సావిత్రీ, ఏయోగివరప్రభావము, ఏమునిజన తపోమహి
మము, నీపాతివ్రత్యమహిమకు సాటిరాగలవు.

సీ. గతచక్షువగు సాళ్వ ♦ పతిదృష్టి కమృతంపు
  గుళికయై యొప్పె నే ♦ కొమ్మమహిమ
తమరాజ్య మలమిన ♦ విమతాటవులఁ గాల్ప
  దావమై తనరె నే ♦ తరుణిమహిమ
పుత్త్రహీనులకు సు ♦ పుత్త్రుల నొడఁగూర్ప
  బరశక్తి యయ్యె నే ♦ పడతి మహిమ
విగతజీవుండైన – విభుని రక్షింపంగ
  సంజీవి యయ్యె నే ♦ సాధ్విమహిమ
అట్టి యద్భుత మహిమల నలరి సతుల
కెలమఁ బతిభక్తి మహిమంబుఁ దెలియఁజేసి
వినుతిఁ గాంచుచునున్న సావిత్రి చరిత
తనరుత ధరిత్రి నాచంద్రతారకముగ.

నార—సావిత్రి సత్యవంతులారా! మీ యభీష్ట మెద్దియైనఁ గోరు కొనుడు.

సావి—సత్య—దేవా! మీయనుగ్రహ విశేషమున సర్వము సమకూరినది. అయిన నిట్లగుఁగాక!

సావి—గీ సతము పతిభక్తి నిరతలై సతులు, చిరత
సత్య— రాయురారోగ్య విభవులై యఖిల జనులు,
సావి— సకల సస్యప్రపూర్ణమై క్ష్మాతలంబు,
సత్య— వెలయుఁగావుత మంగళం బొలయుఁగాక.

నార—తథాస్తు. (అందరు నిష్క్రమింతురు)

సప్తమాంకము – సమాప్తము

శ్రీరాములు సచ్చిదానంద శాస్త్రిప్రణీతం

బైన సావిత్రీనాటకము

సంపూర్ణము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీ కొండపల్లి ముద్రాక్షరశాల, రాజమండ్రి.

జ్యోతిష గ్రంథములు

జ్యోతిష ప్రథమ బోధిని		0	8
జాతకమార్తాండము	1 వ భా॥	2	0
డిటో	2 వ భా॥	2	0
డిటో	3 వ భా॥	2	0
జ్యోతిష రహస్యము	1 వ భా॥	2	0
డిటో	2 వ భా॥	2	0
జ్యోతిష విద్యాప్రకాశిక			
సంజ్ఞాధ్యాయము	1 వ భా॥	1	0
గణితాధ్యాయము	2 వ భా॥	1	0
భావఫలాధ్యాయము	3 వ భా॥	3	0
ద్వాదశభావఫలము	4 వ భా॥	3	0
మహాహోరసింధువు వా. సూ.		3	8
షడ్వర్గబలము	డిటో	0	8
అదృష్టదీపిక		0	12
హస్తసాముద్రికము		0	6
జాతకమర్మబోధిని		2	0
జ్యోతిష ఫలప్రదర్శిని		0	12
పుట్టుమచ్చలశాస్త్రము		0	12
అష్టకవర్గు		0	12
జలార్గళశాస్త్రము		0	6
ఛప్పన్నము (ప్రశ్నశాస్త్రము)		0	6
సంఖ్యాశాస్త్రము		1	0
జాతకచంద్రిక గోపాలరత్నాకరం		0	12
జాతకదర్పణము		0	12
వాస్తుశాస్త్రము పెద్దది రెండు		3	0
ఆంధ్రజాతకతత్వ సూత్రములు	1 వ భా॥	1	8
డిటో	2 వ భా॥	1	6
గోచారసంహిత		0	12
కాలామృతము		1	0
శిల్పసంగ్రహము		0	6
ఆయుర్దాయయోగము		1	0
మహాహోరదర్పణము		1	0
రెట్టమతశాస్త్రము 60 సంవత్సరముల గంటల గ్రంథము		1	0
జ్యోతిషఫలగ్రంథము		0	4
స్వప్నఫలదీపిక		0	8
ఆమూషరత్నసిద్ధాంజనము తాత్పర్య సహితము		0	12
సమ్మోహనశాస్త్రము అను అదృష్టయోగము (మెస్మరిజమ్ అండ్ హిప్నాటిజమ్)		1	8
సకల వస్తుగుణ అదృష్టదీపిక		1	0
గౌతమసంహిత		0	8
వాంఛావాధీయము		0	8
కోడిపుంజులశాస్త్రము		0	8
అంగసాముద్రికము		0	12
జాతకపారిజాతము		1	0
జాతకరాజీయము		1	0
సహదేవమతశాస్త్రము		0	4
నవగ్రహచింతామణి		0	4
స్త్రీఋతుశాస్త్రము అను రజస్వలాజాతకము		0	12
రత్నపరీక్ష		0	8
గర్గసంహిత		0	4
జైమినీసూత్రములు		1	0
అనుభవజాతకతరంగిణి		0	8
పూర్వపారాశరి		0	8
మూలస్తంభం (శైవగ్రంథం)		1	0
సోమనాథ రేఖాశాస్త్రము		0	12

కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్సు, బుక్ సెల్లర్సు, రాజమండ్రి.

ఆంధ్రనాటకములు

చింతామణి	1	12	మాయలమరాఠి (బాలనాగమ్మ నాటకము)	1	8
వరవిక్రయము	1	8	అల్లూరి సీతారామరాజు పితూరి	1	8
పద్మవ్యూహము	1	8	రసపుత్ర విజయము	1	8
చిత్రాంగి	1	8	వేణీసంహారము	1	8
సత్యహరిశ్చంద్రీయము	1	12	మోడరన్, బి. ఏ.	1	8
సావిత్రి	1	8	రాధాకృష్ణ	1	8
కనకతార	1	8	కులంలేని పిల్ల	1	8
సతీ తులసి అను తులసీదేవి	1	8	కన్నకొడుకు	1	8
సక్కుబాయి	1	8	సారంగధర	1	8
కృష్ణలీల	1	8	కాంతామతి	1	8
అవకళ	1	8	కన్యాశుల్కము	2	0
భక్తకుచేల	1	8	ఆంధ్రజ్యోతి	1	8
మేవాడు శౌర్యాగ్ని	1	8	జహ్వారిబాయి అను కోపనార	1	8
విభీషణ పట్టాభిషేకము అను లంకాదహనము	1	8	కాలేజి గరల్	1	8
ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము	1	8	ఎక్స్ కాలేజి గరల్	1	8
సామ్రాజ్యపట్టాభిషేకము అను రామరావణ యుద్ధము	1	8	ఫోర్ రాస్కెల్స్	1	8
మహాకవి కాళిదాసు	2	0	సాయిబాబా	1	8
రేవతి	1	8	తెనుగుతల్లి	1	8
గయోపాఖ్యానము	1	12	ఆకలిమంట	1	8
ప్రసన్న యాదవము (నరకాసురవధ)	1	8	కష్టకాలం	1	8
పారిజాతాపహరణము	1	8	మహారథి కర్ణ	1	8
చతురచంద్రహాస	1	8	విశ్వస్వరాజ్యం	1	8
బొబ్బిలియుద్ధం	1	8	ఛత్రపతి శివాజీ	1	8
అమరజ్యోతిఅను పల్నాటియుద్ధం	1	8	వీరాభిమన్యు	1	8
మాధవవర్మ (నోవల్)	1	8	ద్రౌపది	1	8
ఝాన్సీరాణి (చరిత్రాత్మకం)	1	8	అనార్కలి	1	8
జన్మభూమి డిటో	1	8	అహల్య లేక పాషాణి	1	8
			మీరాబాయి (చరిత్రాత్మకం)	1	8
			తెరచాటు (సాంఘికం)	1	8

కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్సు, బుక్ సెల్లర్సు, రాజమండ్రి.